

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

JOVITA STAMULIENĖ
SOCIALINIO DARBO MAGISTRANTŪROS IŠTĚSTINĖS
STUDIJOS

**SOCIALINIŲ PASLAUGŲ BENDRUOMENĖJE TEIKIMO
POKYČIAI, VYKDANT VAIKŲ GLOBOS NAMŲ PERTVARKĄ**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:
prof. dr. Vida Gudžinskienė

Vilnius, 2018

TURINYS

ĮVADAS	3
SĄVOKŲ ŽODYNAS	6
1. VAIKŲ GLOBOS NAMŲ DEINSTITUCIONALIZACIJA IR JOS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS	7
1. 1 Deinstitutionalizacijos samprata, tikslai ir eiga	7
1.2 Deinstitutionalizacijos plėtra ES valstybėse	10
1.3 Vaiko globos sistema Lietuvoje	12
2. SOCIALINIŲ PASLAUGŲ BENDRUOMENĖJE TEIKIMO YPATUMAI	18
2.1 Vaiko globos alternatyvų institucinei globai galimybės bendruomenėje	20
2.2 Specialistų pagalba vaiko biologinei šeimai	23
2.3 Socialinių paslaugų plėtra bendruomenėje	27
3. SOCIALINIŲ PASLAUGŲ BENDRUOMENĖJE TEIKIMO POKYČIŲ, VYKDANT VAIKŲ GLOBOS NAMŲ PERTVARKĄ, TYRIMAS	32
3.1 Empirinio tyrimo metodologija	32
3.2 Tyrimo rezultatai ir jų analizė	35
3.2.1 Pokyčiai vaiko globos sistemoje: specialistų, rengiančių ir konsultuojančių globėjus bei įtėvius, patirtys	35
3.2.2 Socialinių paslaugų teikimo pokyčiai bendruomenėje: socialinių darbuotojų, teikiančių socialines paslaugas bendruomenėje, patirtys	56
IŠVADOS	77
REKOMENDACIJOS	79
LITERATŪRA	80
SANTRAUKA	88
SUMMARY	89
PRIEDAI	90

IVADAS

Tyrimo aktualumas. Posovietiniu laikotarpiu institucinės įstaigos buvo sukurtos tam, kad pasirūpintų vaikais, kurių biologiniai tėvai miršta arba negeba jais pasirūpinti. Ilgainiui buvo manyta, kad įstaigos atstoja šeimos aplinką, suteikdamos vaikams pastogę ir maistą, tačiau mokslininkų atlikti tyrimai atskleidė institucijų daromą žalą ten gyvenantiems vaikams. G. Raslavičienė ir A. Zaborskis (2002) akcentuoja, kad į globos įstaigas patenkantys vaikai turi daugiau psichoemocinių sveikatos sutrikimų, nei biologinėje šeimoje augantys vaikai. Juose taip pat atskleidžiamas neigiamas institucijų poveikis vaiko psychosocialiniam adaptavimuisi bei jo tolimesnei raidai. R. Žukauskienė ir O. Leiputė (2002) pastebėjo institucijose gyvenantiems vaikams būdingus emocijų ir elgesio sutrikimus. G. Kvieskienės (2007) ir A. Juodaitytės (2002) atlikti tyrimai akcentuoja šeimos svarbą vaiko socializacijai. A. Zbarauskaitė (2009, 2010) ir D. Čekuolienė (2008) analizavo institucijose gyvenančio vaiko prierašumo poreikį ankstyvame amžiuje. Autorės atskleidė institucijų daromą žalą globojamo vaiko psychosocialinei raidai bei daromą įtaką elgesio ir emocijų sutrikimams. R. Bubnio ir Z. Jasevičienės (2013) atlikti tyrimai atskleidė, kad „stacionariose globos ir ugdymo įstaigose didėja vaikų priklausomybė nuo sistemos, ilgas gyvenimas globos įstaigoje dažniausiai sukelia nesėkmingą vaiko integraciją į visuomenę ir neužtikrina sėkmingo pasirengimo savarankiškam gyvenimui ateityje“. Mažamečių vaikų (iki 3 metų) teisių pažeidimus institucijose bei jų daromą žalą vaiko raidai tyrinėjo D. Pūras (2013). Autorius pabrėžia, kad institucionalizacija laikoma „netoleruotinu reiškiniu - žmogaus teisių pažeidimu ir institucinio smurto apraiška“. Pasaulinės sveikatos organizacijos (PSO) ir Jungtinių tautų (JT) atlikti vaikų ankstyvosios raidos moksliniai tyrimai rodo, kad labai mažų vaikų atveju net gana trumpas įstaigoje praleistas laikotarpis gali neigiamai paveikti smegenų vystymąsi ir lemti visą gyvenimą trunkančias neigiamas pasekmes vaikų emocinei gerovei bei elgesiui (Bendrosios europinės gairės dėl perėjimo nuo institucinės prie bendruomeninės globos, 2012). Paminėtų ir nepaminėtų autorių bei organizacijų atlikti tyrimai parodė, kad vaikų atskyrimas nuo biologinės šeimos ir jų apgyvendinimas globos įstaigose toliau luošina jų gyvenimus, neigiamai veikia jų raidą bei lemia socialinę atskirtį.

Valstybinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, 2014 m. globos įstaigose gyveno 3562 vaikai, 2015 m. – 3275, 2016 m. – 3186, 2017 m. – 2966 vaikai. Nors globojamų vaikų skaičius institucijose nuosekliai mažėja, tačiau vaikų apgyvendinimo institucijose problema šalyje išlieka aktuali.

Neabejotinai teigiamas pokytis vaikų globos sistemoje tapo daugelyje Europos Sąjungos valstybių bei Lietuvoje įgyvendinamas vaikų globos deinstitutionalizavimas. R. Genienės ir E. Šumskienės (2016) teigimu, „dėl savo išsipareigojimų Europos Sąjungai ir daugiau nei

dešimtmetį truncančios nevyriausybinių sektoriaus kritikos, 2014 metais Lietuva ėmėsi strateginių tikslų, kad būtų pereita nuo stacionarios prie bendruomeninės globos“. Remiantis perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014-2020 veiksmų planu (2014), numatyta stiprinti kompleksinę pagalbą šeimoms, auginančioms vaikus, bei remti privačių asmenų, šeimų, šeimynų norą globoti ar įsivaikinti vaiką. Tikimasi, kad dėl numatytų priemonių iki 2020 m. šalyje nebeliks vaikų globos institucijų, vaikai augs biologinėse, o nesant tokių galimybių – globėjų/įtėvių šeimose. Viena vertus, šalyje vis daugiau dėmesio skiriama tėvų globos netekusiems vaikams, tačiau nepaisant dedamų pastangų vaikams neužtikrinamos sąlygos augti šeimos aplinkoje dėl neišplėtotų socialinių paslaugų biologiniams tėvams bei globėjams.

Dar sovietiniu laikotarpiu įsigalėjusį priešišumą „instituciniams“ vaikams šiomis dienomis gerokai paaštrina visuomenės informavimo priemonių pateikiami ir eskaluojami sudėtingi atvejai bei primetami stereotipiniai įvaizdžiai. Ir toliau formuojamas neigiamas požiūris į globos politiką neabejotinai kompromituoja vykdomos vaikų globos reformos būtinumą ir neabejotinai stigmatizuoja vykdomo deinstitutionalizavimo proceso eigą. 2016 m. Lietuvoje atlikto sociologinio tyrimo „Lietuvos gyventojų požiūris į institucinės globos pertvarką“ metu nustatyta, kad šalyje vykdomai globos politikos pertvarkai pritaria 60 proc. asmenų, tačiau tik kas trečias gyventojas sutiktų, jog šalia jo namų įsikurtų nedideli vaikų globos ar kūdikių namai (2014-2020 m. Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programa, 2016). Šiomis dienomis bene svarbiausiu iššūkiu tampa surasti globos institucijose gyvenantiems vaikams namus globėjų ar įtėvių šeimose bei sukoordinuoti socialinę pagalbą šeimoms, patiriančioms sunkumų, auginant biologinius vaikus.

Temos iširtumas. Stacionarių globos įstaigų decentralizaciją tyrė šie Lietuvos ir užsienio mokslininkai: R. Genienė ir E. Šumskienė (2016), L. Gvaldaitė ir S. Šimkonytė (2016), V. Ivanova ir G. Bogdanov (2013), M. Buster (2012), L. Dromantienė (2003), L. Žalimienė ir R. Lazutka (2009), L. Pejakovič ir G. Zajič (2014), J. C. Legrand (2015). Socialinių paslaugų kokybės standartizavimą tyrė I. Adomaitytė – Subačienė (2015), socialinių paslaugų teikimo aktualijas kaimiškose vietovėse akcentavo L. Marcinkevičiūtė ir R. Petrauskienė (2007), nevyriausybinių organizacijų reikšmę teikiant socialines paslaugas analizavo I. Zaleskienė ir L. Rutkauskienė (2002), A. Guogis (2005) nagrinėjo socialinių paslaugų sąnaudų mažinimą bei efektyvumą. Vaikų globos ypatumus nagrinėjo R. Raudeliūnaitė ir J. Urbikaitė (2011). Globos problematiką nagrinėjo T. N. Liobikienė ir K. Radvilienė, 2009, R. Ilgūnienė (2009), V. Rimkus (2016), Z. Giedrimas (2014), F. Ivanauskaitė ir J. Kliknaitė (2008), L. Žalimienė (2003, 2007), L. Gvaldaitė (2017), A. Šivickytė ir V. Žydžiūnaitė (2008). V. Gudžinskienė ir G. Navaitis (2016) tyrime akcentavo įvaikinimo aspektus pertvarkos kontekste. Socialinių darbuotojų

patirtis, rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui bendruomeniniuose namuose, tyrė V. Gudžinskienė, R. Raudeliūnaitė ir R. Uscila (2017). Tačiau pasigendama mokslinių tyrimų, kuriuose būtų nuosekliai ištirta, kaip keičiasi vaiko globos situacija, teikiant socialines paslaugas bendruomenėje.

Mokslinę ir praktinę tyrimo problemą apibūdina klausimai, kurie keliami magistriniame darbe. Jais siekiama išsiaiškinti, kaip socialinių paslaugų teikimas bendruomenėje sumažina institucinę priklausomybę. Taip pat svarbu ištirti, kokie veiksniai lemia bendruomenės vertybinių nuostatų kaitą, kaip vaikų globos namų reorganizavimo procesas paveikia bendruomeninę sistemą bei kokie sunkumai kyla bendruomenėse, vykstant šiai reformai.

Tyrimo tikslas – teoriškai ir empiriškai pagrįsti socialinių paslaugų bendruomenėje teikimo pokyčius, vykdant vaikų globos namų pertvarką.

Tyrimo objektas – socialinių paslaugų bendruomenėje teikimo pokyčiai, vykdant vaikų globos namų pertvarką.

Darbo uždaviniai:

1. Apibūdinti deinstitutionalizacijos sampratą ir jos teisinį reglamentavimą.
2. Išanalizuoti socialinių paslaugų bendruomenėje teikimo specifiką.
3. Ištirti socialinių paslaugų bendruomenėje teikimo pokyčius, vykdant vaikų globos namų pertvarką.

Darbe taikomi metodai:

1. Mokslinės literatūros, dokumentų ir statistinių duomenų analizė, lyginimas, apibendrinimas.
2. Interviu.
3. Kokybinė turinio (content) analizė.

Magistrinį baigiamąjį darbą sudaro: įvadas, sąvokų žodynas. teorinė darbo specifika atskleista dviejuose skyriuose: vaikų globos namų deinstitutionalizacija ir jos teisinis reglamentavimas; socialinių paslaugų bendruomenėje teikimo ypatumai. Trečiame skyriuje pristatoma empirinio tyrimo metodologija bei tiriamoji dalis: socialinių paslaugų bendruomenėje teikimo pokyčių, vykdant vaikų globos namų pertvarką, tyrimas. Apibendrinant darbą, pateiktos išvados ir rekomendacijos. Darbo gale pateikiamas 118 šaltinių literatūros sąrašas: lietuvių kalba – 105 šaltiniai, anglų kalba – 13 šaltinių, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, 2 priedai. Darbo apimtis – 91 psl.

SĄVOKŲ ŽODYNAS

Bendruomenė - betarpiška socialinė žmogaus gyvenimo ir darbo erdvė, kuri, lyginant su visuomene, yra mažesnė ir trumpiau gyvuojanti, tačiau jai būdingas didesnis konkrečių, su kasdieniniu gyvenimu susijusių vertybių bendrumas (Legkauskas, 2008).

Bendruomeninės paslaugos – alternatyvios institucinei globai įvairių formų ir rūšių, aukštos kokybės bendruomenėje teikiamos socialinės, sveikatos priežiūros, švietimo, kultūros ir kt. paslaugos, kurios užtikrina asmens galimybę gyventi bendruomenėje ir gauti joje specializuotą pagalbą, atitinkančią individualius asmens ar šeimos poreikius, vaikui – augti šeimos aplinkoje, bei skatina paslaugos gavėjų savarankiškumą, visapusišką dalyvavimą bendruomenėje bei socialinę įtrauktį (Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų planas, 2014).

Socialinės paslaugos – tokios paslaugos, kuriomis siekiama pagerinti iš dalies ar visiškai nepajėgių pasirūpinti savimi asmenų gyvenimo sąlygas ir gyvenimo kokybę (Guogis ir Gudelis, 2005).

Vaikų globos namų pertvarka - kompleksinis ir laipsniškas procesas, susijęs ne tik su stacionarių įstaigų uždarymu, bet ir su alternatyvių bei kokybiškų paslaugų plėtote, prevenciniu darbu su šeimomis, siekiant mažinti į globos sistemą patenkančių vaikų skaičių (Gvaldaitė ir Šimkonytė, 2016).

GIMK – globėjų ir tėvių mokymo, atrankos ir konsultavimo programa (Giedrimas, 2014).

1. VAIKŲ GLOBOS NAMŲ DEINSTITUCIONALIZACIJA IR JOS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

1.1 Deinstitucionalizacijos samprata, tikslai ir eiga

20 amžiaus septintajame dešimtmetyje labiau išsivysčiusiose Vakarų šalyse imta domėtis sveikatos paslaugų gavėjais – daugiausiai proto ir psichikos negalią turinčiais asmenimis. Siekiant ištraukti šiuos asmenis iš „uždarų sienų“ ir padėti jiems integruotis į visuomenę, prasidėjo judėjimas, vadinamas „deinstitucionalizacija“. K. Johnson (1998) šį judėjimą apibūdino kaip priemonių diegimą, kurios padėtų įgyvendinti neįgaliųjų teises. J. Bawlby (1951) atskleidė kenksmingą institucijų žalą vaikams ir neįgaliesiems asmenims bei buvo atkreiptas dėmesys į jų integraciją į visuomenę ir socialinės atskirties mažinimą. E. Dunajevs (2011, p. 49) įvardija deinstitucionalizavimo sąvoką kaip „sąveikų struktūros steigimo ir palaikymo mechanizmo pokytį, kai hierarhinis mechanizmas keičiamas į tinklą“. V. Gudinskienė ir G. Navaitis (2016, p. 137) pateikia kitą deinstitucionalizavimo sąvoką ir teigia, kad „globos deinstitucionalizacija daugiaplanis procesas, kuriame jungiasi juridinių ir materialinių įvaikinimo sąlygų keitimas, psichosociacinių paslaugų šeimai gerinimas ir visuomenėje paplitusių nuostatų į įvaikinimą keitimas, palankaus įvaikinančių vertinimo kūrimas“. E. Šumskienės (2014, p. 90) teigimu, „deinstitucionalizacija suprantama, kaip individų perkėlimas iš institucijų (socialinės globos įstaigų, psichiatrijos ligoninių, laisvės apribojimo įstaigų) gyventi, gydytis ar būti globojamiems bendruomenėse“. B. Švedaitė-Sakalauskė ir D. Eidukevičiūtė (2015, p.41) pažymi, kad „deinstitucionalizacijos tikslas – priartinti socialinę pagalbą prie asmens natūralios gyvenamosios aplinkos, kuriant diferencijuotas paslaugas vietos bendruomenėse“. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad deinstitucionalizacijos procesas ne tik keitė psichikos negalią turinčių asmenų teisę į nevaržantį gyvenimą, bet ir iš esmės keitė daugelyje šalių susiformavusią socialinę globos politiką.

Kertiniu pamatu vaikų teisių apsaugos sistemoje tapo priimta Jungtinių Tautų Vaikų teisių deklaracija, kurioje skelbiama apie pagarbą vaiko asmenybei bei nurodoma, kad „valstybės dalyvės įsipareigoja teikti vaikui tokią apsaugą ir globą, kokios reikia jo gerovei, atsižvelgdamas į jo tėvų, globėjų ar kitų asmenų, atsakančių už jį pagal įstatymą, teises ir pareigas, ir tam tikslui imasi atitinkamų teisinių ir administracinių priemonių“ (Jungtinių Tautų vaikų teisių konvencija, 3 str., 1989). Vakarų ir Šiaurės Europos šalyse vaikų globos sistemos deinstitucionalizacija vyko 1970–1990 m., dėl kurios sumažėjo globos namuose gyvenančių vaikų bei pačių institucijų, padaugėjo šeimų, kurios ėmė globoti vaikus. Pokomunistinės šalis šis judėjimas pasiekė tik devintame praėjusio amžiaus dešimtmetyje.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, deinstitucionalizacijos judėjimas pasiekė ir Lietuvos valstybę. L. Žalimienė ir R. Lazutka (2009, p. 27) akcentuoja, kad „atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, socialinės globos paslaugų organizavimas ir finansavimas buvo iš pradžių centralizuotas, pagrįstas iš sovietinio laikotarpio paveldėtu hierarchiniu modeliu“. Privačių paslaugų teikėjų nebuvo, nors Socialinių paslaugų įstatyme (1996) tokia galimybė buvo numatyta (Socialinių paslaugų įstatymas, 7 str., 1996). Visos socialinės globos įstaigos priklausė valstybei. Vaikų globą ir rūpybą reglamentavo LR Civilinis kodeksas (2000), kuriame nustatytas tikslas – „užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, kurioje jis galėtų tinkamai augti, vystytis ir tobulėti“. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (1996), kuris buvo priimtas remiantis 1995 m. ratifikuota Vaikų teisių konvencija, turėjo pagerinti vaiko teisių apsaugą šalyje, tačiau net užuomazgų apie globos namų deinstitucionalizavimą nepasirodė.

Pažymėtina, kad LR Seimo patvirtinta Vaiko gerovės valstybės koncepcija (2003) įpareigojo valstybę siekti visapusiškos vaiko apsaugos atsižvelgiant į vaikų teisių ir jų teisėtų interesų apsaugą. Visa tai išjudino nusistovėjusią sovietinę tvarką ir hierarchinę struktūrą šalyje. Formaliai globos namų reforma Lietuvoje pradėta vykdyti nuo 2007 m., tačiau iš pradžių buvo suprantama, kad deinstitucionalizacija yra esamų globos institucijų infrastruktūrų plėtojimas. Gautos iš ES struktūrinių fondų lėšos buvo panaudotos esamų patalpų rekonstrukcijai ir buvo manoma, kad taip bus sudaromas geresnės sąlygos vaikams augti. Sulaukus kritikos iš visuomenės informavimo priemonių, mokslininkų bei politikos atstovų, imta diskutuoti, kad deinstitucionalizavimo proceso eiga netinkamai suprantama. Niekam net nekilo abejonių, kad institucinės globos plėtojimas yra tiek suaugusiojo, tiek vaiko teisių pažeidimas, tačiau kaip konkrečiai įvykdyti reformą, vis dar nebuvo aišku (Stražinskaitė ir Kvieskienė, 2015). Todėl, atsižvelgus į užsienio šalių patirtį, buvo padaryta išvada, kad nebereikia investuoti į esamas institucijas, o reikia kurti naujas nestacionarias paslaugas.

Siekiant pagerinti globojamų vaikų gyvenimo kokybę, 2007-2012 metų vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijoje (2007) buvo numatyta sumažinti globojamų vaikų skaičių iki 1% bei „atsižvelgiant į vaiko interesus ir poreikius, sudaryti sąlygas vaikui augti biologinėje šeimoje, o netekusiam tėvų globos vaikui – tinkamas globos (rūpybos) ar įvaikinimo sąlygas, kurios atitiktų geriausius vaiko interesus ir poreikį augti šeimos aplinkoje arba aplinkoje, artimoje šeimai, tinkamai pasirengti savarankiškam gyvenimui šeimoje ir visuomenėje“ (Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategija, 2007). Visuotinai pripažįstama, kad pagrindinė globojamo vaiko teisė yra mokymasis tapti socialinio tinklo nariu, o visi teigiami dalykai, veikiantys pozityvią vaiko socializaciją, gaunami augant šeimyninėje aplinkoje, esant tarpasmeniniam artumui. Šiame deinstitucionalizacijos proceso etape jau

palaiptiesiems pereinama prie alternatyvių globos formų šeimose, intensyviai dirbama su vaiko biologine šeima, įtraukiamos bendruomenės, kuriant vaiko ir šeimos gerovės sistemą.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad, remiantis Valstybinio audito ataskaitos (2014) duomenimis, globojamų vaikų skaičius nesumažėjo, o padidėjo 2 %, nors ir buvo siekta rezultatų. Akivaizdu, kad taikomos priemonės nepasiteisino, todėl 2010 m. LR Vyriausybės 2010-06-21 nutarimu Nr. 822 2007 -2012 metų veiksmų planas buvo panaikintas. Dėl to 2012 m. pabaigoje patvirtintos Neįgalių vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgalių asmenų socialinės globos namų deinstitutionalizacijos strateginės gairės. Alternatyvios globos gairėse iškeltas naujas deinstitutionalizacijos tikslas, kuriuo siekiama iki 2030 m. suformuoti nuoseklią ir koordinuotą pagalbos ir paslaugų sistemą kiekvienam bendruomenėje augančiam vaikui ir jo šeimai. Tikimasi, kad suformuota kompleksinė pagalba skatins stacionarios pagalbos mažėjimą. Strategiją numatyta įgyvendinti, panaudojant ES struktūrinės paramos lėšas (Neįgalių vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgalių asmenų socialinės globos namų deinstitutionalizacijos strateginės gairės, 2012).

2014 m. LR socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu patvirtintas dar vienas svarbus dokumentas: „Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014 – 2020 m.“ veiksmų planas, kuris numatytas tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygmeniu. Šiame plane numatyti konkretūs deinstitutionalizacijos tikslai ir uždaviniai, kurie apibrėžia esminius siekius, kaip pereiti nuo institucionalizavimo prie globos šeimose, užtikrinant vaiko gerovę ir saugumą. Taip pat numatytos alternatyvios globos formos bendruomenėse: numatytos strategijos, kaip formuoti atsakingą požiūrį į motinystę/tėvystę, kaip stiprinti teikiamą pagalbą vaikams ir šeimoms bei kaip didinti įsivaikinimo mastus. Šiomis priemonėmis ilgalaikėje perspektyvoje tikimasi, kad sumažės vaikų globos priklausomybė nuo institucijų ir jie turės galimybę grįžti į savo biologines šeimoms ir į bendruomenes. Būtina akcentuoti, kad, imantis bet kokių veiksmų, pirmiausia turės būti atsižvelgiama į vaiko interesus. L. Gvaldaitė ir S. Šimkonytė (2016, p. 68) patvirtina, kad deinstitutionalizacija „yra kompleksinis ir laipsniškas procesas, susijęs ne tik su stacionarių įstaigų uždarymu, bet ir alternatyvių bei kokybiškų paslaugų plėtote, prevenciniu darbu su šeimomis, siekiant mažinti į globos sistemą patenkančių vaikų skaičių“.

Apibendrinus galima teigti, kad deinstitutionalizacija tai ne tik esamų globos įstaigų uždarymas, skatinant globą šeimose ar įvaikinimą, bet taip pat tai intensyvus darbas su biologiniais tėvais, į šį procesą įtraukiant vietos bendruomenę. Tai laipsniškas procesas, reikalaujantis daug laiko ir pasirengimo, kurio tikslas yra išlaikyti vaikus biologinėse šeimose ir bendruomenėse. Naujas vaiko teisių modelis reikalauja ne tik iš esmės reformuoti esamas socialines sistemas, bet ir ieškoti alternatyvių globos formų, kurios užtikrintų vaiko teisę augti

šeimoje. Šiuo metu vykdoma institucinė pertvarka įgavo pagreitį, ir tikimasi, kad galutiniame deinstitutionalizavimo procese Lietuvoje nebeliks vaikų globos institucijų.

1.2 Deinstitutionalizacijos plėtra ES valstybėse

Daugiau nei 1 milijonas vaikų visoje Europoje gyvena globos įstaigose, kur jiems stinga meilės, šilumos ir prisirišimo, kuomet mažėja tapatumo jausmas, priklausymas šeimai ir bendruomenėms (Bendrosios europinės gairės dėl perėjimo nuo institucinės prie bendruomeninės globos, 2012). Reformuojant nacionalinę vaikų apsaugos sistemą, deinstitutionalizacija vykdoma 16 Europos šalių. Globos namų reforma skatina ES valstybes daugiau investuoti į pagalbą ir paramą, į teikiamas paslaugas visoms šeimoms su vaikais, kartu kuriant naują vaiko ir šeimos gerovės sistemą. J. C. Legrand (2015) akcentuoja, kad daugelyje šalių progresas įvyko, kai buvo apibrėžti tinkami paramos modeliai šeimoms: nustatytos išmokos vaikams ir šeimoms, tėvų teisės į vaikų priežiūros atostogas, buvo numatytos paramos ir naujų paslaugų steigimas bendruomenėse. Nors šis procesas jau įsibėgėjęs, tačiau daugelyje šalių iki šiol dar neįgyvendintas. Pastebima, kad procesas stigmatizuojamas skurdesnėse valstybėse.

2010 m. tarptautiniu mastu buvo kritikuojama Bulgarija už išskirtinai prastas sąlygas bei didelį vaikų mirtingumą globos įstaigose, pastebimas nemažas neįgaliųjų vaikų skaičius bei romų tautybės vaikų diskriminacija. Institucinėse įstaigose gyvenantys vaikai negauna kokybiškų švietimo ir sveikatos priežiūros paslaugų (Opening doors for Europe's children, 2016). Įgyvendinant naują veiksmų planą „Vaikų deinstitutionalizacijos vizija Bulgarijoje“, numatyta uždaryti esamas globos institucijas bei plėsti socialinių paslaugų spektrą bendruomenėse, iš esmės reformuojant vaikų globos sistemą (Vision for Deinstitutionalisation of Children in Bulgaria, 2010). Pakaitinei globali pirmenybė teikiama vaikams iki 3 metų ir turintiems negalią. Specialiųjų poreikių turintiems vaikams garantuojama teisė į šeimos aplinką ir suteikiamos kokybiškos sveikatos priežiūros paslaugos, atsižvelgiant į jų individualius poreikius (Deinstitutionalisation of children in Bulgaria – how far and where to?, 2014). Ypatingas dėmesys skiriamas socialinių paslaugų kūrimui bendruomenėse, didinant prieinamą pagalbą vaikams ir šeimoms. L. Gvaldaitė ir S. Šimkonytė (2016, p. 59) pažymi, kad Bulgarijos valstybė „kreipia dėmesį į socialinės įtraukties užtikrinimą asmenims, paliekantiems įstaigas, jų palydėjimą pereinant į savarankišką gyvenimą“. Decentralizuojant vaikų globos sistemą Bulgarijoje, 2009-2014 metais 3500 vaikų institucijose gyvenančių vaikų buvo apgyvendinti biologinių tėvų ir globėjų šeimose (Annual Report and Financial Statements, 2015). Akivaizdu, kad deinstitutionalizacijos procesas pažengęs į priekį, tačiau visiškam įgyvendinimui kyla įvairių sunkumų. Dauguma vaikų iš institucijų į globėjų šeimas buvo perkeliama be tam tikro

pasiruošimo, todėl nežinant, kaip susitvarkyti su kylančiomis problemomis, nemaža dalis vaikų gražinami į globos institucijas. Dėl netinkamos sveikatos priežiūros politikos neįgalūs vaikai vis dar atiduodami valstybės globai. V. Terziev ir E. Arabska (2016) tyrime atskleidė, kad dauguma deinstitutionalizavimo problemų nesprendžiamos dėl finansinių išteklių ir profesionalių socialinių darbuotojų trūkumo. Nedideli atlyginimai, mokymo priemonių, įrangos stygius lemia stigmatizavimą vaikų globos reformoje. Su panašiais sunkumais susiduria ir Serbija. Serbijoje deinstitutionalizacija pradėta 2008 m., tačiau globos namai vis dar perpildyti. Į institucijas serbų vaikai patenka dėl nepriežiūros, skurdo. L. Pejakovič ir G. Zajič (2014) akcentuoja, kad šalyje aktuali neįgalių vaikų problema. Autorių teigimu, neįgalūs vaikai institucijose vis dar auga kartu su suaugusiais, amžius svyruoja nuo 4 iki 50 metų. Gyvenimo sąlygos neatitinka standartų, pastatų būklė kritiška, trūksta kvalifikuotų darbuotojų. 2017 m. duomenimis įstaigose gyveno 7050 vaikų, iš jų 444 su negalia. Serbijos vyriausybės patvirtinta „Neįgaliųjų padėties gerinimo strategija 2007-2015 m.“ turėjo pagerinti neįgaliųjų vaikų situaciją, tačiau iki galo liko neįgyvendinta (Strategy for improving the situation of persons with disabilities, 2005). Nors ir taikomos prevencinės programos šeimoms, vis dar trūksta socialinių paslaugų bendruomenėse, aktuali neįgalių vaikų diskriminacija, trūksta globėjų. Tačiau Serbijoje pažanga padaryta rengiant specialių mokymų modulius, kurie skirti įvairių tipų profesionaliems vaikų globėjams rengti (Valstybinė audito ataskaita, 2014).

Vengrija deinstitutionalizacijos procesą pradėjo jau turėdama vaikų globos šeimoje patirtį ir iki 2007 m. pertvarkė visą sistemą. D. Stražinskaitės ir G. Kvieskienės (2015, p. 50) tyrime akcentuojama, kad Vengrija „sugebėjo labiau sumažinti negatyvų institucinės globos poveikį, perskirsčius didelius globos namus į nedideles bendro gyvenimo šeimos aplinkoje grupes ir suradus daugiau globėjų ir įtėvių“ bei „Vengrija gali pasiūlyti platesnį ir labiau individualizuotą finansinės paramos spektrą“. Tačiau deinstitutionalizavimo įgyvendinimui vis dar šalyje trūksta socialinių paslaugų bendruomenėse šeimoms, ypač auginančioms negalią turinčius vaikus. Dėl informacijos ir paramos trūkumo tėvai neįgalius vaikus atiduoda valstybės globai (UNICEF, 2017). Nors galutinė pertvarkos data nėra aiški, tačiau valstybė teisiniu būdu siekia supaprastinti įvaikinimo ir globos procesą.

Švedijoje deinstitutionalizacijos procesas, prasidėjęs praėjusio amžiaus šeštajame dešimtmetyje, fundamentaliai pakeitė visą vaikų globos ir šeimų sistemą. Į globos įstaigas vaikai patenka tik išimtiniais atvejais ir iki tol, kol bus priimtas sprendimas, kur juos apgyvendinti. Jau 2006 m. net 75% vaikų iš globos institucijų buvo perkelti į globėjų šeimas. Šioje šalyje pirmiausia siekiama globėjų ieškoma artimiausių žmonių rate – giminių ar artimų asmenų tarpe, o jiems nesant apgyvendinami laikinųjų globėjų šeimose (Opening doors for Europe's children, 2016). Švedijoje deinstitutionalizacija orientuota į socialinių paslaugų tinklo plėtojimą

bendruomenėse: teikiama parama vienišoms motinoms/tėvams, įsteigti šeimų konsultavimo centrai, grupiniai centrai imigrantams, teikiamos atokvėpio paslaugos neįgalius vaikus auginančioms šeimoms bei socialinė parama skurstančioms šeimoms.

Vokietijoje, Škotijoje ir Jungtinėje Karalystėje, kaip teigiama Valstybinėje audito ataskaitoje (2014), yra „atraminės“ šeimos bei skubios pagalbos globėjai, kurie rengiami kūdikiams ir vaikams su specialiais poreikiais globoti laikinai (kelioms valandoms ar dienoms). Socialiniai globėjai taip pat teikia „atokvėpio“ paslaugą šeimoms, kurių vaikai turi specialių poreikių: vaikai apgyvendinami specialių globėjų šeimose savaitgaliui ar atostogoms bei skubiai paimtas vaikas apgyvendinamas skubios globos globėjų šeimose, kurios gali globoti ne daugiau kaip keturis vaikus. Globėjui, su kuriuo sudaryta sutartis, mokamas darbo užmokestis bei jis gali turėti tris savaites mokamų atostogų.

R. Jančaitytė (2011, p.7) akcentuoja, kad „nepriklausomai nuo to, kokia yra šeimos politikos samprata ir statusas, visos Europos Sąjungos šalys įgyvendina tam tikras priemones, svarbias šeimų gerovei: finansinė parama šeimoms, atostogos vaiko priežiūrai, lanksčios užimtumo formos, vaiko priežiūros paslaugos, mokesčių lengvatos ir pan.“ Tačiau siekiant socialinio saugumo vaikams visuomenėje, būtinas tam tikras psichologinis ir profesinis pasiruošimas. Ankstyvoji prevencija ir intervencija į šeimas atskleidžia neišmatuojamas galimybes stigmatizacijos ir socialinės atskirties mažinimui.

Apibendrinant galima teigti, kad didžioji dalis vaikų ES valstybėse vis dar auga valstybės globoje, išskyrus Švediją, Vokietiją, Jungtinę Karalystę. Tai rodo, kad deinstitutionalizacijos procesas vyksta labai lėtai ir netolygiai. Siekiant sukurti veiksmingą vaiko ir šeimos gerovės sistemą, būtina užtikrinti, kad naujas vaikų teisių modelis remtųsi šalies įstatymine baze. Daugelyje šalių yra gerosios praktikos pavyzdžių, iš kurių galima pasisemti idėjų ir žinių apie globos reformą: teikiamas paslaugas šeimoms, jų kontrolę, alternatyvų institucinei globai plėtrą, profesionalių specialistų rengimą. Pažymėtina tai, kad daugeliui valstybių trūksta politinės valios bei finansinės paramos. Deinstitutionalizavimo eigoje visose ES valstybėse turi būti formuojama politika, adekvati šeimos ir bendruomenės pokyčiams.

1.3 Vaiko globos sistema Lietuvoje

Ratifikavus JT Vaikų teisių konvenciją (1995), Lietuvos valstybė įsipareigojo užtikrinti vaiko teises administracinėmis, teisinėmis, edukacinėmis ir kitokiomis priemonėmis. B. Kairienės ir R. Žiemienės (2007, p. 43) teigimu, „konvencijoje į daugybę nurodytų teisių žiūrima kaip į vaiko augimo ir vystymosi prielaidas, remiamasi holistiniu požiūriu į vaiką, apimančiu ne tik fizinį ir protinį augimą, bet ir kultūrinę, moralinę, socialinę bei dvasinę raidą“. Šeima vaikui yra pagrindinė institucija, kurioje jis įgauna gyvenimo nuostatas, vertybes, įgūdžius, kuri suteikia

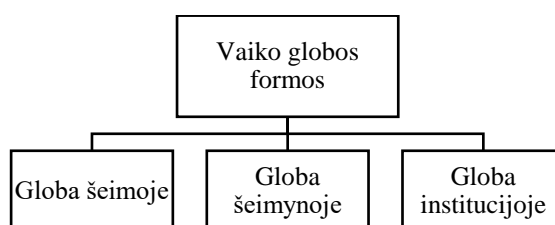
socialinių sąveikų patirtį bei užtikrina vaiko teisių įgyvendinimą. Nors šeima vaikui laikoma pačia svarbiausia socialine sistema, tačiau kiekvienais metais nemažai vaikų patiria nepriežiūrą, fizinį ar psichologinį smurtą, prievartą, tėvai negali patys auginti vaikų. Dėl šių priežasčių vaikai patenka valstybės globai ir teisinio reguliavimo priemonėmis jiems nustatoma laikinoji arba nuolatinė globa, apribojanti biologinių tėvų teises. K. Vitkauskas (2010, p. 135) pažymi, kad „tėvų globos netekusių vaikų skaičiaus dinamika – svarbus kriterijus, leidžiantis ne tik nustatyti vaiko globos tendencijas ir, remiantis jomis, numatyti veiklos strategijas, bet ir įvertinti vaiko teisių užtikrinimo politikos šalyje efektyvumą“.

Pagrindiniai dokumentai, reglamentuojantys vaiko globą, yra Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (1989), Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992), LR Civilinis kodeksas (2000), LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996), LR Vaiko globos įstatymas (1998), Išmokų vaikams įstatymas (1994), Vaiko globos organizavimo nuostatai (2002) bei Laikinosios globos (rūpybos) organizavimo nuostatai (2002), Šeimynų įstatymas (2010). LR Vaiko teisių apsaugos įstatymo pagrindu (1996) organizuojama vaiko apsauga ir priežiūra bei teigiama, kad „nei vienas vaikas negali būti paliktas be gyvenamojo būsto, minimalių (pakankamų) pragyvenimo lėšų ir globos ar rūpybos“. Vaiko globos įstatymas (1998) nustato „vaiko globą, jos steigimo, pasibaigimo, organizavimo tvarką, globos rūšis ir formas, globėjų teises, pareigas bei atsakomybę, globojamo vaiko asmeninių, turtinių teisių ir interesų apsaugą Lietuvos Respublikos teritorijoje“. Valstybiniu lygmeniu vaiko globos (rūpybos) politiką formuoja LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, o už vaiko globos (rūpybos) organizavimą atsakingi savivaldybių Vaiko teisių apsaugos skyriai. Globa (rūpyba) – likusio be tėvų globos vaiko, įstatymų nustatyta tvarka patikėto fiziniam arba juridiniam asmeniui, priežiūra, auklėjimas ir ugdymas, kitų jam tinkamų dvasiškai ir fiziškai augti sąlygų sudarymas ir palaikymas, jo asmeninių, turtinių teisių bei teisėtų interesų gynimas ir atstovavimas jiems (LR Civilinis kodeksas, 2000). Iki 14 metų nustatoma globa, o sulaukusiems 14 – rūpyba.

LR Civiliniame kodekse (2000) numatytos 2 globos (rūpybos) rūšys: laikinoji ir nuolatinė bei numatytos globos (rūpybos) formos *šeimoje, šeimynoje ir globa vaikų globos institucijoje* (žr. 1 pav.). LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (1996) teigiama, kad „likęs be tėvų vaikas turėtų sąlygas augti šeimos aplinkoje, jis gali būti *įvaikinamas*“. F. Ivanauskaitės ir J. Kliknaitės (2008) teigimu, „laikinoji globa – kurį laiką trunkanti be tėvų likusio vaiko priežiūra, auklėjimas, jo teisių ir teisėtų interesų atstovavimas bei gynimas“, kuri nustatoma administracine tvarka, o „nuolatinė globa nustatoma be tėvų likusiems vaikams, kurie esamoms sąlygomis negali grįžti į šeimą“ ir yra nustatoma teismo proceso metu. Globa pasibaigia vaikui sulaukus pilnametystės.

Pagrindinis kriterijus vaikų globos nustatymui yra aplinka, artimai šeimai. D. Pūro (2013, p. 33) teigimu, „gyvenimo šeimoje principu paremta globa su visais būtiniais monitoringo ir

paramos mechanizmais yra pati geriausia alternatyviosios vaiko globos forma“. Visi teigiami dalykai, veikiantys pozityvią vaiko socializaciją, gaunami augant šeimoje, esant tarpasmeniniam artumui. Nuo to, kokia globojamam vaikui bus nustatyta vystymosi aplinka, priklauso jo tolimesnė raida bei pasirengimas savarankiškam gyvenimui. Suteikiant globą, svarbiausia atsižvelgti į vaiko interesus bei, esant galimybei, ir į jo reiškiamą nuomonę (Vaiko Teisių Konvencija, 1989).

Pav. **Vaiko globos formos**

Šaltinis: LR Civilinis kodeksas (2000); LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996).

Kad patirtų kuo mažesnę traumą, esant galimybėms, vaikas iš biologinės šeimos perkeliamas ne į instituciją, o į globėjų šeimą. Vaiko *globa šeimoje* apibrėžiama kaip ne daugiau 5 vaikų globa natūralioje šeimos aplinkoje, kuomet globėjas (fizinis asmuo) rūpinasi globojamo vaiko socialine gerove, paliekant galimybę grįžti į biologinę šeimą ateityje. Idealiausia vieta vaiko ugdymui – šeima, geriausiai atitinkanti jo interesus. Šeima yra unikali sistema, su nusistovėjusiomis taisyklėmis, nuostatomis ir vertybėmis, kurioje svarbiausia auklėjimo priemonė – tinkamas pavyzdys. Kasdieninė šeimos rutina, reguliariai pasikartojanti ir įtraukianti bendra veikla yra geriausia terpė saugumui, stabilumui ir prierašumui formuoti. V. Rimkaus teigimu (2016, p. 108), į naują šeimą „globotinis ateina su savo vardu ir pavarde, biologiniais šeimos ryšiais ir emociniais prisirišimais, genetinėmis predispozicijomis, besiformuojančiais, kartais ir jau susiformavusiais būdo bruožais, šeimos tradicijomis, išvaizdos ypatumais, įgimtais gebėjimais ir polinkiais, galbūt net religinėmis nuostatomis“. Visi šie atsinešti komponentai pripažįstami kaip svarbi vaiko asmenybės dalis, kuriais disponuojant ir juos koreguojant, globėjai gali padėti globotiniui formuoti asmenybę ir identitetą. Globėjas taip pat yra tarpininkas tarp vaiko ir tėvų, siekiantis padėti jiems atkurti nutrūkusius socialinius ryšius. L. Gvaldaitė (2017, p. 50) akcentuoja, kad „vaiko globa šeimoje yra kompleksinė pagalba keliais aspektais. Visų pirma, ji išsiskiria dalyvių ir įtraukiamų išteklių gausa: procese dalyvauja ne tik vaikas ir globėjai, kurie tampa vaiko pakaitine šeima, bet ir vaiko tėvai, specialistai ir jų institucijos, NVO, neformalūs socialiniai tinklai“.

Vaiko globa (rūpyba) šeimynoje – globos forma, kai juridinis asmuo (šeimyna) globoja šešis ir daugiau vaikų (bendras vaikų skaičius šeimynoje su savais vaikais – ne daugiau kaip

dvylika vaikų) šeimos aplinkoje (LR šeimynų įstatymas, 2010). Pagal LR šeimynų įstatymą (2010), šeimyną gali steigti fizinis asmuo, ne mažiau kaip 3 metus iki tol vykdęs globėjo pareigas. G. Kvieskienės (2003, p. 184) teigimu, „šeimyna yra unikali Europos patirties atžvilgiu vaikų globos institucija, kurioje siekiama sukurti šeimyninę aplinką, labiausiai atitinkančią vaikų psichologinius bei socialinius poreikius“. Nors šeimyna juridinį statusą turinti institucija, tačiau ji, kaip ir globa šeimoje, yra artima natūraliai šeimos aplinkai. D. Stražinskaitė ir R. Ilgūnienė – Martinėlienė (2014, p. 62) akcentuoja, kad šeimyna „siekia tarnauti visuomenei nesiekdama pelno, yra teisiškai nepriklausoma nuo valstybės, globėjai ir vaikai dalyvauja priimant sprendimus, susijusios su šios bendrijos gyvenimu, teikia prioritetą asmeniui ir vadovaujasi dalyvavimo, įsipareigojimo, individualios ir kolektyvinės atsakomybės principais“. Šeimynų kūrimas užtikrina „šeimynos globojamų (rūpinamų) vaikų teisių ir įstatymų ginamų interesų įgyvendinimą ir apsaugą, suteikiant šiems vaikams tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jų fizinei, protinei, dvasinei, dorovinei bei socialinei raidai, ir tokią šeimos aplinką, kokios reikia jų gerovei, kad tinkamai pasirengtų savarankiškai gyventi šeimoje ir visuomenėje“ (LR šeimynų įstatymas, 2010).

Įvaikinimas yra viena iš alternatyvų institucinei globai, artimiausia biologinei šeimai. Vaikams, negalintiems kartu augti su savo biologiniais tėvais, įvaikinimas teisėtai užtikrina vaikų augimą šeimoje bei sudaro tinkamas sąlygas formuotis brandžiai asmenybei. V. Gudžinskienė ir G. Navaitis (2016, p. 139) nurodo, kad „įvaikinimas, neturėdamas biologinio pradžios, yra teisės aktas, kai vaikas ir įvaikintojai įgyja vaikui ir biologiniams tėvams būdingas ir įstatyme įtvirtintas teises ir pareigas ir baigiasi visos įstatyme nustatytos vaiką ir jo biologinius tėvus siejančios teisės ir pareigos“. Įvaikinamas vaikas tampa visateisiu šeimos nariu. LR Civiliniame kodekse ir LR nutarime „Dėl įvaikinimo apskaitos Lietuvos respublikoje tvarkos patvirtinimo“ (2002) nurodomi konkretūs reikalavimai galimų įvaikinti vaikų bei norinčiųjų įsivaikinti apskaita bei taikomos procedūros. Būtina paminėti, kad įvaikinimo atveju nutrūksta vaiko ryšiai su biologiniais tėvais, keičiami įvaikintų vaikų vardai ir pavardės.

Vaikų globa institucijoje. Remiantis socialiniu paslaugų katalogu (2006), socialinės globos įstaigos yra „teikiančios trumpalaikę / ilgalaikę socialinę globą vienu metu ne mažiau kaip 10 asmenų ar namų aplinkoje apgyvendinant asmenis grupėmis ne daugiau kaip po 10 asmenų vienoje grupėje“. Lietuvoje veikiančias institucijas sudaro: kūdikių namai, valstybiniai vaikų globos namai, vaikų globos namai vaikams, turintiems negalią, savivaldybių vaikų globos namai, savivaldybių globos grupės bei nevalstybiniai vaikų globos namai (Valstybinė vaikų teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba). Vienas pagrindinių vaikų globos institucijų uždaviny – globotinių parengimas savarankiškam gyvenimui. D. Snieškienės ir K. Bumblauskaitės (2005, p. 112) teigimu, nors globos įstaigose ir „stengiamasi, kad vaikams nieko netrūktų, kad jie būtų

bent minimaliai viskuo aprūpinti, tačiau taip elgdamiesi suaugusieji nesuformuoja vaikams vertybinio požiūrio: globos namų auklėtiniai nesuvokia darbo, pinigų vertės, jiems nepadedama formotis įgūdžių, kurių prireiks gyvenime“. D. Pūras (2013, p. 12) pabrėžia, kad „institucinė globa, kaip vaiko apsaugos priemonė, remiasi siaura ir primityvia žmogaus teisių samprata. Dėl šios priežasties sprendimai suteikti vaikui globą įstaigoje neužtikrina pagrindinių vaiko poreikių patenkinimo“. Neparengus globotinio savarankiškam gyvenimui, nesuformavus atitinkamų socialinių įgūdžių, jis bus pasmerktas sunkumams, todėl įstatymai numato institucinę globą skirti tik kraštutiniu atveju, kai nėra galimybės apgyvendinti šeimoje, šeimynoje ar įtėvių šeimoje.

Analizuojant 2013-2017 m. duomenis (žr. 1 lentelę) galima teigti, kad globojamų vaikų skaičius sumažėjo nežymiai. Akcentuotina, kad šis mažėjimas susijęs ir su gyvenančių vaikų skaičiaus mažėjimu šalyje, todėl be tėvų globos likusių vaikų skaičiaus dinamika iš esmės lieka ta pati.

1 lentelė. **Globojamų vaikų skaičius 2013-2017 metais**

Metai	2013	2014	2015	2016	2017
Iš viso vaikų skaičius Lietuvoje	543,8	532,6	524,5	518,2	510,4
Per metus netekusių tėvų globos vaikų skaičius	10423	9990	9624	9282	9077
Iš jų (%): globa šeimoje	57,6	57,8	58,9	59,4	60,1
globa šeimynoje	3,8	4,2	4,6	4,8	4,9
globa institucijoje	38,6	38,0	36,5	35,8	35,0

Šaltinis: VTA ataskaitų duomenys (<http://vitrinos.spis.lt:8080/vtas.html>)
Lietuvos statistikos departamentas (<https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-vaikai>)

Pažymėtina, kad ne vienu atveju vaikai, net ir turėdami artimų giminių, atsidūrė globos įstaigose. Motyvacija imti globoti vaikus, kuriuos sieja kraujo ryšiai, yra labai menka. Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams veiksmų plane (2014) numatyta „užtikrinti darnią aplinką ir sąlygas kiekvienam vaikui (ir neįgaliam vaikui) augti savo šeimoje, o likusiems be tėvų globos vaikams augti globėjų, įtėvių šeimoje ar šeimynoje ir gauti pagalbą bendruomenėje“, tačiau esami globos rodikliai akivaizdžiai byloja, kad deinstitutionalizavimo siekiai sunkiai įgyvendinami ar vyksta lėtai. R. Genienės ir E. Šumskienės (2016, p. 78) teigimu, „tam, kad būtų pereita nuo specializuotos stacionarios globos prie įvairiapusių bendruomeninių paslaugų, turi įvykti reikšmingų sisteminių pokyčių, pradedant teisinės bazės keitimu ir baigiant visišku stacionarių globos įstaigų uždarymu“.

Apibendrinus vaiko globos sistemą, galima teigti, kad po nepriklausomybės atkūrimo vaiko globos sistema šiek tiek pagerėjo. Sukurti nauji įstatymai, įgyvendinami deinstitutionalizavimo planai yra palankūs visai vaiko gerovės sistemai. Nors dar daug vaikų, netekę biologinių tėvų globos dėl nepriežiūros, fizinio ar psichologinio smurto, patiriamos

prievartos ir kitų svarbių priežasčių, teisinio reguliavimo priemonėmis patenka valstybės globai, tačiau ir toliau yra skatinama vaikų globa kuo artimesnėje šeimai aplinkoje. Įstatymai numato institucinę globą skirti tik kraštutiniu atveju, todėl prioritetu laikoma globos formos šeimoje, šeimynoje, taip pat skatinamas įvaikinimas. Nuo to, kokioje aplinkoje vaikas bus apgyvendintas, priklauso tolimesnis jo vystymasis. Visuotinai pripažįstama, kad augdami kuo natūralesnėje namų aplinkoje vaikai gali gauti visokeriopą paramą ir palaikymą bei pasirengimą savarankiškam gyvenimui iš globėjų ar tėvių. Nepaisant to, kad vaikas apgyvendinamas globėjų šeimoje, visuomet paliekama galimybė vaikui grįžti į biologinę šeimą.

2. SOCIALINIŲ PASLAUGŲ BENDRUOMENĖJE TEIKIMO YPATUMAI

Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metu veiksmų plane (2014) numatyta „teikti kompleksinę pagalbą bendruomenėse: remti privačių asmenų, šeimų ir šeimynų iniciatyvas globoti (rūpintis), įvaikinti vaikus ar teikti socialines paslaugas likusiems be tėvų globos, patiriantiems socialinę riziką, neįgaliems vaikams; bei palaiapsniui pertvarkyti kūdikių namus, likusių be tėvų globos vaikų, neįgalių vaikų globos namus bei skatinti visuomenės vertybinių nuostatų kaitą apie globojamus vaikus, formuoti teigiamą visuomenės požiūrį į sistemos pertvarką“. Vykdamas vaikų globos deinstitutionalizavimą siekiama, kad socialinės paslaugos būtų teikiamos arčiau gavėjo gyvenamosios vietos – vietos bendruomenėje. E. Pilipavičienė (2006) išskiria pagrindinius socialinių paslaugų teikimo principus: decentralizacijos, planavimo, deinstitutionalizacijos, atvirumo visuomenei, prieinamumo, bendradarbiavimo, adekvatumo, pokyčių žmoguje skatinimo.

Vietos bendruomenė suvokiama kaip resursas, darantis įtaką nariams bei turintis pakankamai žmogiškųjų išteklių ir galimybių, kuriais disponuojant galima sukurti pagelbstinčią natūralią aplinkos terpę globojamiems vaikams. V. Legkauskas (2008) akcentuoja, kad bendruomenė yra mažesnė individo socialinė erdvė, kuriai būdinga konkrečių vertybių bendrumas. G. Misiūnienės ir J. Sadausko (2015, p. 100) bendruomenė apibrėžiama „kaip vienetas, kuriame telkiasi tam tikras žmonių santykių rinkinys, nulemtas socialinių, funkcinių, kultūrinių aplinkybių“. G. Kvieskienė (2005, p. 104) akcentuoja, kad „bendruomenė socialiniuose moksluose suprantama kaip tapatybės ir bendrumo jausmas, kuris atsiranda priklausant tam tikrai vietai, organizacijai ar socialinei grupei“. I. Leliūgienės ir J. Sadausko (2011, p. 1284) teigimu, „bendruomenė reiškia ryšį, apimančią bendrus įsitikinimus, tikėjimą, vertybes ir pajėgumą kovoti su bendruomenės problemomis, sujungiant žmogiškuosius išteklius toms problemoms spręsti“. E. Vosylienė (2009, p. 40) pabrėžia, kad „bendruomenės organizavimas – individualių ir grupinių santykių ir interesų stimuliavimas organizuojant socialinius projektus, savipagalbos grupes, šviečiant ir aktyvinant bendruomenę.“

Bendruomenėje naudojamos ne tik žmogiškaisiais, bet ir finansiniais, gamtiniais ištekliais bei esama infrastruktūra. Siekiant į pagalbą procesą įtraukti visą bendruomenę, būtina ją pažinti, įvertinti, atrasti stiprybes. G. Kvieskienė ir D. Bardauskienė (2014, p. 6) akcentuoja, kad „tvarios, į bendruomenę orientuotos plėtros procesas užtikrina, kad būtų gerbiamos kiekvieno asmens ir jų šeimų teisės, orumas, poreikiai ir pageidavimai bei sukurti įgalinimo mechanizmai, skatinantys aktyviai partnerystei ir kūrybiškoms inovacijoms“. Pagal Bendrąsias europines gaires

dėl perėjimo nuo institucinės prie bendruomeninės globos (2012), terminai „bendruomeninės paslaugos“ ir „bendruomeninė globa“ apibrėžia įvairias paslaugas bendruomenėje, kurios suteikia galimybę asmenims gyventi bendruomenėje, o vaikų atveju - augti natūralioje šeimos aplinkoje, o ne institucijose. Šie terminai apima pagrindines paslaugas, pavyzdžiui, būsto, sveikatos priežiūros, švietimo, užimtumo, kultūros ir laisvalaikio, kurios turėtų būti prieinamos visiems, nepriklausomai nuo reikiamo lygio pagalbos, taip pat alternatyvias globas formas bendruomenėje bei prevencijos ir ankstyvos intervencijos priemonės, teikiamą paramą šeimai. J. Piersonas (2008) išskiria keturis veiklos principus bendruomenėje:

- įsipareigojimas puoselėti ir stiprinti vietos žmonių bei organizacijų gebėjimus, mokėjimus, įgūdžius ir motyvaciją spręsti bendruomenės problemas, siekiant ateityje kurti aplinką pagal bendruomenės narių norus;
- visapusiškas bendruomenės žmonių klestėjimo siekis;
- įsipareigojimas vykdyti prevencinę praktiką, siekiant pašalinti socialinių problemų židinius, prieš šioms problemoms išskylant;
- žinių apie bendruomenės narių poreikius rinkimas ir panaudojimas.

D. Pūras (2013, p. 31) akcentuoja, kad taikomos paramos priemonės „padidina šeimos sanglaudą ir gerovę bei sumažina skaičių vaikų, kurie patys palieka namus arba yra išvaromi iš jų ir atsiduria gatvėje arba tampa vaikų globos įstaigų gyventojais“. Būtina paminėti, kad taikant alternatyvias globos formas bendruomenėje, teikiant pagalbą vaikui, šeimai bei globėjams, naudingiau valstybei – tiek socialiniu, tiek ekonominiu požiūriais. Socialiniu – sutelkus dėmesį į rizikos ar krizėje esančias šeimų socialines problemas, laiku suteikus prieinamą pagalbą bei paramą, sumažėtų nedarnių šeimų, būtų užkertamas kelias vaikų atskyrimui nuo biologinių tėvų. Ekonominiu – šeimose, šeimynose ar bendruomeniniuose namuose teikiamos kokybiškesnės socialinės globos paslaugos nei globos įstaigose bei už mažesnę kainą. Viena vertus, alternatyvios globos formos gelbsti globojamo vaiko tėvus sunkiu periodu. Kol vaikas yra globojamas kitoje šeimoje, tėvai turi galimybę įveikti kriziniu laikotarpiu iškilusias problemas ir vėl grįžti į įprastą gyvenimą, o vaikas grąžinamas į natūralią šeimą. Kita vertus, išsiskyrus su šeima ir persikėlus į institucijas ar globėjų šeimas, vaiko pečius užgula tarsi didžiulė našta: jiems reikia išmokti naujas taisykles, priprasti prie naujo auklėjimo būdo, priimti naujas vertybes.

Apibendrinant galima teigti, kad deinstitutionalizavimo procese investuojama į pagalbą vaikui, jo biologinei šeimai bei globėjams. Vietos bendruomenė suvokiama kaip resursas, darantis įtaką nariams bei turintis pakankamai žmogiškųjų išteklių ir galimybių, kuriais disponuojant galima sukurti pagelbstinčią natūralią aplinkos terpę globojamiems vaikams. Bendruomeninės paslaugos apima tokias paslaugas, kaip būsto, sveikatos priežiūros, švietimo, užimtumo, kultūros ir laisvalaikio, kurios turėtų būti prieinamos visiems, nepriklausomai nuo

reikiamo lygio pagalbos, taip pat alternatyvias globos formas bendruomenėje bei prevencijos ir ankstyvos intervencijos priemonės, teikiant paramą šeimai.

2.1 Vaiko globos alternatyvų institucinei globai galimybės bendruomenėje

Įgyvendinant „Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų“ veiksmų planą, palaiapsniui eliminuojant globos institucijas iš vaikų globos sistemos, vaikų globa tampa profesionalesnė: atkreipiamas dėmesys į vaikų integraciją į visuomenę bei akcentuojamos alternatyvios vaiko globos formos bendruomeniniuose namuose (iki 8 vaikų), šeimoje ar šeimynoje, savanoriška globa, skatinamas įvaikinimas. Institucinę globą keičiant bendruomeninėmis paslaugomis, ruošiami socialiniai (profesionalūs) bei budintys globėjai.

Viena iš alternatyvų institucinei globai bendruomenėje – *bendruomeniniai vaikų globos namai*. Bendruomeniniai vaikų globos namai – pagal šeimai artimos aplinkos modelį veikiantys vaikų globos namai, įsteigti atskirose patalpose (pvz., namas, butas) bendruomenėje, skirti likusiems be tėvų globos vaikams, neįgaliems vaikams ar vaikams, turintiems kitų specialiųjų poreikių (iki 8 vaikų) (Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų planas, 2014). Gyvenant mažesniuose butuose ar namuose, kiekvienam vaikui užtikrinama darni aplinka ir sąlygos augti savo šeimai artimoje aplinkoje ir gauti pagalbą bendruomenėje. Naudodamiesi tomis pačiomis paslaugomis, kaip ir kiti bendruomenių vaikai, jie sėkmingiau integruojasi į bendruomenę, nejausdami socialinės atskirties. Tačiau būtina paminėti, kad V. Gudžinskienės, R. Raudeliūnaitės ir R. Uscilos (2017, p. 158) atlikti tyrimai atskleidė, kad „socialiniai darbuotojai, ruošdami vaikus savarankiškam gyvenimui, susiduria su vaikų buitinių įgūdžių (maisto gamavimo, apsipirkimo parduotuvėje, mokesčių mokėjimo), socialinių įgūdžių (bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžių ugdymosi ir pritaikymo, veiklos organizavimo) ir asmeninių įgūdžių (adekvataus savęs vertinimo, savikontrolės įgūdžių ir pasitikėjimo savimi įgūdžių) ugdymo(si) sunkumais“. Galima daryti prielaidą, kad teikiamų paslaugų kokybė globojamiems vaikams priklauso nuo socialinių darbuotojų pasirengimo darbui su vaiku bei jų profesionalumo, o pati globos teikimo sfera yra reguliuojama valstybės. Todėl prioritetas turi būti teikiamas globai šeimoje ir šeimynoje: kuomet su vaiku bendrauja tie patys asmenys – globėjai, kuria su vaiku artimus emocinius ryšius bei sudaromos palankesnės sąlygos socialinių įgūdžių ugdymui (Giedrimas, Ignatavičienė ir kt., 2013). D. Stražinskaitė ir G. Kvieskienė (2015, p. 40) pažymi, kad „situacijos, kai vaikais rūpinasi ne jų gimdytojai, globėjai ar atsakingos institucijos, o šeimynos ar kitos į šeimą ar bendruomenės orientuotos institucijos, asmenys ar organizacijos, apibrėžiamos alternatyvios globos terminu“.

Deinstitucionalizacijos strateginėse gairėse (2012) pabrėžiama, kad „deinstitucionalizacijos tikslas yra suformuoti pagalbos ir paslaugų sistemą, kuri sudarytų galimybes kiekvienam vaikui, likusiam be tėvų globos, gauti individualias jo poreikius atitinkančias paslaugas ir reikiamą pagalbą, įsitraukti į bendruomenės gyvenimą ir dalyvauti jame, nepatiriant socialinės atskirties“. Kai kyla grėsmė vaiko saugumui biologinėje šeimoje, iš šeimos jis perkeliamas į saugesnę aplinką. Tam, kad vaikas būtų kuo mažiau traumuojamas, idealiausia būtų perkelti ne į globos institucijas, o iškart į globėjų šeimą. Nors globėjai ir nėra biologiškai susiję su vaikais, tačiau jie geba teikti pagalbą, vykdydami tėvų vaidmenis. R. Raudeliūnaitė ir J. Urbikaitė (2011, p. 29) pažymi, kad „globėjų, kuriems patikėta vaiko globa, pareiga – prižiūrėti vaikus, rūpintis jų sveikata, ugdymu, išlaikyti juos, sudaryti palankias visapusiškos raidos sąlygas, kad jie būtų parengti savarankiškam gyvenimui bendruomenėje“. Tačiau norėdami globoti vaiką (-us), būtimi globėjai ar norintys įsivaikinti privalo lankyti globėjų ir tėvių mokymus, kurie trunka apie 3 mėnesius. GIMK programa Lietuvoje pradėta taikyti nuo 2008 m. (iki 2012 m. vadinama PRIDE). Paskaitas veda atestuoti GIMK socialiniai darbuotojai. Įvadinių mokymų metu rengiami būsimieji tėviai ir globėjai, tęstiniai specializuoti mokymai skirti jau įvaikinusioms ar globojančioms šeimoms, esamiems gebėjimams stiprinti. Z. Giedrimas (2014, p. 77) pabrėžia, kad „pagrindinis šios programos tikslas yra sudaryti sąlygas, aplinkybes, leidžiančias būsimiems globėjams ar tėviams dar kartą įsivertinti savo pasirinkimo motyvaciją, savo gebėjimus įgyvendinti pasirinkimą (tinkamai tenkinti globojamo vaiko ar įvaikinto vaiko poreikius)“. Pasiryžimas globoti ar įvaikinti vaiką turi būti gerai apgalvotas ir priimtas atsakingai. Atsiradus naujam šeimos nariui, tiek globojamo vaiko, tiek globėjo gyvenime vyksta nelengvas adaptacijos procesas, kurio metu ypatingai reikia turėti specialių žinių, gauti profesionalių specialistų pagalbą. Taigi, globėjų pareiga ne tik užtikrinti globotiniams saugią aplinką ir patenkinti jų fizinius poreikius, bet ir gebėti kompensuoti raidos sutrikimus ir emocinę tuštumą, padėti adaptuotis naujoje aplinkoje, užmegzti glaudžius ir patvarius ryšius, bendradarbiauti sprendžiant vaiko ir jo biologinės šeimos problemas (Dėl globėjų (rūpintojų) ir tėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugų teikimo rekomendacijų patvirtinimo, 2011). Svarbu paminėti, kad globėjai yra „tiltas“ tarp vaikų ir tėvų, todėl globėjai neturi „nusišavinti“ vaikų, jie privalo palaikyti bendradarbiaujančius ryšius su biologiniais tėvais, turi būti pasiruošę pasikeitus aplinkybėms, grąžinti vaiką į jo biologinę šeimą. A. Šivickytė ir V. Žydžiūnaitė (2008, p. 127) pažymi, kad „vieni globėjai ir globojamo vaiko tėvai bei pats vaikas gyvenimo trikdžius priima kaip iššūkį spręsti problemas, o kiti – kaip gyvenimą žlugdančius veiksnius“. Daugelio globojamų vaikų biologiniai tėvai neretai vartoja psichotropines medžiagas, demonstruoja savo jėgą prieš vaikus, todėl esamos tėvų problemos gali palaužti ir „lanksčiausius“ globėjus. Iškilus sunkumams, neretai vaikai grąžinami atgal į institucijas, arba globėjai nušalinami nuo pareigų

dėl nesugebėjimo globoti. L. Žalimienė (2003, p. 79) atliktame tyrime akcentuoja, kad „šeimos bijo imtis atsakomybės, baiminasi, kad nesusitvarkys, kadangi nėra sukurta konsultavimo, paramos šeimoms sistema, kuri prireikus garantuotų specialistų konsultacijas ir pagalbą“. Ypač svarbu tokiais atvejais nepalikti vienu globėjų: juos padrasinti, padėti spręsti globojamų vaikų psichologines ir elgesio problemas, padėti spręsti sudėtingus ryšius su globotinio biologiniais tėvais, teikiant jiems profesionalią pagalbą. R. Raudeliūnaitės ir J. Urbikaitės (2011, p. 32) atlikti tyrimai atskleidė, kad „daugiau nei pusė ir giminaičių, ir ne giminaičių globėjų stokoja psichologinio palaikymo, pagalbos, informavimo, konsultavimo paslaugų. Be to, detalesnė duomenų analizė parodė, kad minėtų paslaugų ypač stokoja kaimo vietovėse gyvenantys globėjai“.

2015 m. 61 globėjų ir tėvių rengimo ir konsultavimo specialistai teikė būsimiems ir esamiems globėjams ir tėviams paslaugas 60 Lietuvos miestų ir rajonų savivaldybių (GIMK ataskaita, 2015). 2017 metais jau 170 specialistų veda mokymus kiekvienoje savivaldybėje: miesteliuose, kaimuose, plečiamos globėjų ir tėvių paieškos, todėl atsirado daugiau galimybių atestuotis arčiau savo gyvenamosios vietos, gauti reikalingą informaciją apie globą. Arčiau gyvenamosios vietos dirbantys specialistai bendradarbiauja, konsultuoja, teikia visokeriopą pagalbą globėjams/tėviams globos proceso metu. Pažymėtina, kad nuo 2017 m. sausio 1 d. vaiko globėjui (rūpintojui) už vaiką, kuriam globa (rūpyba) nustatyta šeimoje, yra mokamas 4 bazinių socialinių išmokų dydžio (152 Eur) globos (rūpybos) išmokos tikslinis priedas, o šeimynos vykdomai vaiko globai (rūpybai) užtikrinti už vaiką, kuriam globa (rūpyba) nustatyta šeimynoje, yra skiriamas ir kartą per mėnesį mokamas 4 bazinių socialinių išmokų dydžio (152 Eur) globos (rūpybos) išmokos tikslinis priedas (LR išmokų vaikams įstatymas, 1994). Kai kurios savivaldybės savo iniciatyva skiria papildomą finansavimą globėjams. Jei vaikas auga institucijoje, kainuoja 800 eurų, tai savivaldybės skiria tą sumą šeimynoms. Šiomis priemonėmis siekiama pritraukti šeimas globoti vaikus.

Akcentuojant vaiko globos alternatyvas bendruomenėje, būtina paminėti ir *savanorišką globą*. Savanoriška globa – tai pastovūs trumpalaikiai suplanuoti susitikimai savaitgaliais, švenčių ar vaiko atostogų metu su vaikų globos institucijoje augančiu vaiku (Valstybės vaikų teisių apsaugos tarnyba). Savanoriškos globos privalumas – galimybė institucijose gyvenantiems vaikams pakeisti institucinę aplinką į šeimos aplinką, būti mylimam globėjų. F. Ivanauskaitės ir J. Kliknaitės (2008, p. 156) teigimu, „globėjų šeimose patiriamos teigiamos emocijos skatina harmoningą vaiko raidą, praturtina bendravimą, pasaulio suvokimą, išugdo pasitikėjimą savimi ir kitais, ugdo atsakomybę, pareigingumą, empatiją“. Savanoriškos veiklos organizavimas siejamas su globojamo vaiko gerove, pozityviomis emocijomis, globos edukacine verte.

Kita svarbi globos forma – *specializuota globa*. Šalyje tai nauja sąvoka, todėl dar nėra teisiškai reglamentuota. *Profesionalūs globėjai* savo šeimose gali priglauti bet kokio amžiaus vaikus iki 18 metų. Tuo tarpu *budintys globėjai* gali laikinai globoti kūdikius ir vaikus iki 10 metų. Būtina paminėti, kad vaiko globa tokiose šeimose trunka apibrėžtą laiką: budintys globėjai gali vaikus globoti nuo trijų iki šešių mėnesių, o profesionalių globėjų šeimoje vaikas gali gyventi iki metų, išskirtiniais atvejais – ir iki pusantrų metų. L. Gvaldaitės ir S. Šimkonytės (2016, p. 61) teigimu, „naujai sukurtas profesionalių globėjų veiklos modelis turėtų apimti profesionalių globėjų paiešką, jų atranką, mokymą ir vertinimą, finansavimo mechanizmą bei pagalbos sistemą“. Kaip alternatyva institucinei globai, profesionali globa apima du aspektus: apsaugoti globojamą vaiką nuo gyvenimo institucijoje bei tuo pačiu siekti jo grąžinimo į biologinę šeimą.

Vaiko gerovės plėtros 2013–2020 metų strategijoje numatyta teikti ir asmeninio padėjėjo pagalbą sunkumus patiriančioms šeimoms, kurioje teigiama, kad „asmeninio padėjėjo pagalba – paslauga, kai sunkumų patiriančiai (esančiai krizinėje situacijoje) šeimai (asmeniui) yra skiriamas specialistas (darbuotojas) padėti spręsti iškilusias problemas bei suteikti palaikymo, konsultavimo, socialinių įgūdžių ugdymo paslaugas arba pavaduoti globėjus (rūpintojus), jiems susirgus ar suteikiant jiems „atokvėpio“ paslaugą“.

Apibendrinant galima teigti, eliminuojant vaikų globos institucijas iš vaikų globos sistemos, globojami vaikai perkeliama į mažesnius butus ar namus. Bendruomeniniai namai palaipsniui mažina priklausomybę nuo globos institucijų, o gyvenimas bendruomenėje mažina socialinę atskirtį. Pažymėtina, kad alternatyvios globos formos bendruomenėje laikomos: globa šeimoje, šeimynoje, skatinamas įvaikinimas, savanoriška globa bei kuriama naujovė – profesionalaus (socialinio) ir budinčio globėjo veikla. Taip pat numatyta teikti asmeninio padėjėjo pagalbą šeimoms, turinčioms sunkumų. Globėjams rengti ruošiami globėjų ir tėvių rengimo specialistai visose savivaldybėse, kurie teikia visokeriopą paramą globėjams ir tėviams.

2.2 Specialistų pagalba vaiko biologinei šeimai

V. Čepukienės ir R. Pakrosnio (2008, p. 31) teigimu „šeima vaikui yra pirmoji ir pati svarbiausia socialinė sistema, kurios vienas iš uždavinių – sukurti saugią ir raidos poreikius atitinkančią aplinką“. Visuotinai pripažįstama, kad šeima yra didžiausia vertybė kiekvienam vaikui, o tarpasmeniniai ryšiai su tais, kurie juos auklėja, prižiūri bei padeda sėkmingai integruotis visuomenėje, užima labai svarbią vietą jų gyvenime. Deja, kiekvienais metais rizikos šeimų skaičius mažėja nežymiai (žr. 2 lentelę), o didelė dalis vaikų vis dar patiria nepriežiūrą, smurtą ar prievartą. Vaikai tokioje aplinkoje labai anksti patiria neigiamą patirtį, kuri lemia

tolesnę jo gyvenimo kokybę bei pažeidžia jo vystymąsi. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kol laukiama, kada tėvai pasitaisys, didėja globojamų vaikų skaičius.

2 lentelė. Rizikos šeimų skaičius 2010-2017 metais.

Metai	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Rizikos šeimų iš viso:	10904	10608	10389	10235	9930	9757	9688	9683
Mieste (%)	39,5	40,1	40,5	41,5	43,8	45,1	47,5	47,8
Kaime (%)	60,5	59,9	59,5	58,5	56,2	54,9	52,5	52,2

Šaltinis: VTA ataskaitų duomenys (<http://vitricos.spis.lt:8080/vtas.html>)

Pažymėtina, kad geriausiai vaiko poreikiai ir interesai gali būti tenkinami tik jo biologinėje šeimoje, todėl visų pirma turi būti teikiama profesionali pagalba visai šeimai, kuri padėtų tėvams vykdyti savo pareigas, o vaiko atskyrimas nuo šeimos būtų tik kraštutinė priemonė, išbandžius visus pagalbos teikimo ir palaikymo būdus šeimai. Kad šeima nepalūžtų psichologiškai, dažnai reikalinga jai artimų žmonių ir bendruomenės palaikymas. E. Kocai (2016, p. 145) teigimu „tarpasmeniniai žmonių ryšiai turi pamatinę reikšmę individui ir visuomenei, nes per juos formuojasi žmogaus („mes“) tapatumas, perduodami ir įsisavinami socialinės normos, vertybės ir įgūdžiai“. Tenka pripažinti, kad bendruomenės nariai dėl neigiamo požiūrio į rizikos šeimas, retai padeda spręsti problemas, dažniau kritikuoja, menkina ir net nusisuka nuo jų, kas tik didina socialinę atskirtį. T. N. Liobikienė (2008, p. 113) pabrėžia, kad „tapo įprasta ir normali praktika, kada kaimynai pirmiausia skambina į valstybines institucijas, reikalaudami suteikti pagalbą, užuot patys skubėtų pagelbėti šeimai ir vaikams“. Šie faktai liudija, kad bendruomenėje stinga tarpusavio bendravimo, atjautimo, žinių ir aktyvaus bendradarbiavimo, o labiausiai kompleksiskai teikiamų socialinių paslaugų visai šeimai. Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ (2012) akcentuojama, kad „visuomenė turi pripažinti socialinę atskirtį patiriančių asmenų teises, padėti jiems išsaugoti orumą ir būti visaverčiais visuomenės nariais, aktyviai dalyvauti socialinės įtraukties politikoje ir veikloje, padėti kovoti su stereotipais ir stigmatizacija, išsaugoti ir stiprinti gyvenimo kokybę, socialinę, ypač vaikų, gerovę ir lygias galimybes visiems“.

Įvairios šeimų problemos egzistavo visuomet, tik kai kurios šeimos, susidurdamos su sunkumais, geba pačios išspręsti savo problemas. Kai sunkumai yra didesni ir problemų sprendimas reikalauja didesnių asmeninių pastangų, žinių ir socialinių įgūdžių, nemažai šeimų palūžta, gėdijasi prašyti pagalbos ir tampa „rizikos“ arba „disfunkcinėmis“ šeimomis. Pažymėtina, kad, asmenys iš rizikos šeimų, dažnai patys būna užaugę panašiose šeimose ar vaikų globos institucijose, todėl, neturėdami socialinių įgūdžių, negeba susitvarkyti su iškytančiomis problemomis (Socialinio bendradarbiavimo modelis, 2009). Dėl netinkamo gyvenimo būdo ir neigiamo visuomenės požiūrio socialinės rizikos šeimos nešioja gėdos ir kaltės jausmą, jaučiasi bejėgės išspręsti savo problemas, dažnai užsisklendžia ir nepriima kitų siūlomų pagalbų. Akcentuotina, kad rizikos šeimose labiausiai kenčia vaikai, kurie, matydami netinkamą šeimos

funkcionavimą, išmoksta netinkamų elgesio modelių, dažnai atkartodami asocialų elgesį ateityje. Manytina, kad iškilusias problemas padėtų išspręsti laiku suteikta pagalba visai šeimai.

Pagrindiniu pagalbos šeimai ir vaikui teikėju tampa bendruomenės socialinis darbuotojas, kuris, teikdamas pagalbą, pasitelkia artimųjų ar šeimai reikšmingų asmenų tinklą su vietinėje bendruomenėje esančiais įvairių sričių specialistais, nevyriausybinėmis organizacijomis bei socialiniais partneriais (Sadauskas ir Leliūgienė, 2010). Akcentuotina, kad, norint padėti šeimai, reikia laiko. Specialistams tenka įveikti nemažai kliūčių, kad įgautų tiek šeimoje, tiek bendruomenėje gyvenančių žmonių pasitikėjimą, kad šeimos nariai pradėtų dalintis savo problemomis ir rūpesčiais. Tik sukūrus bendradarbiaujantį ryšį tarp šeimos ir specialisto, galima imtis tolimesnių veiksmų: numatyti tikslus, strategijas bei išskirti prioritetus. Pagalba šeimai organizuojama laikantis šių principų: šeimos atsakomybės, gyvenamosios vietos bendruomenės įtraukimo, subsidiarumo, šeimos individualizavimo ir pagalbos diferenciacijos, bendradarbiavimo ir tarpusavio pasitikėjimo (Bendro darbo su šeimomis tvarkos aprašas, 2016). Taikant intervencijos į šeimą ir jos narių gyvenimą kryptis, specialistai yra ne tik socialinių paslaugų teikėjai, bet ir informatoriai, konsultantai, tarpininkai bei organizatoriai, atstatantys šeimos tarpusavio ryšius bei ryšius su bendruomene. E. Dirgėlienės (2010, p. 173) teigimu, „bendruomenė, turėdama savo žmogiškuosius išteklius, vaidina svarbų vaidmenį asmens socialiniam gyvenimui: išaiškina ir padeda tenkinti gyvybinius poreikius, kai pats asmuo to nepajėgia, atliepia lūkesčius, daro įtaką pokyčiams bei lemia vertybių nuostatų formavimąsi ir perimamumą“.

Siekiant socialines paslaugas priartinti prie socialinės rizikos šeimų, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, daugiau nei pusė (60%) įdarbintų socialinių darbuotojų dirba kaimo vietovėse (Aperavičienė, 2009). Tik esant šalia šeimos, galima identifikuoti reikiamus pagalbos, paramos ar paslaugų poreikius bei pasitelkus turimus resursus suteikti atitinkamą pagalbą, tokiu būdu užtikrinant vaiko vystymąsi biologinėje šeimos aplinkoje, užkertant kelią vaikų asmenybių žlugimui bei jų patekimui išorinių institucijų globai. D. Kairienė (2010, p. 94) pažymi, kad teikdami pagalbą „specialistai labai daug dėmesio skiria tėvų įgalinimui skatinti vaiko raidą namų aplinkoje bei savo veiksams, atsižvelgiant į tėvų interesus, taikant priimtinausius informacijos jiems teikimo būdus“. Siekiant tvaraus pokyčio šeimose, specialistams yra svarbu parinkti tinkamą darbo metodą: individualųjį, grupinį ar bendruomeninį. *Individualus darbas* su šeimos nariais daugiau nukreiptas į vidinius asmens pokyčius. G. Kognikovaitės (2014, p. 36) teigimu, „*grupinės socialinės pagalbos metodas* taikomas tose situacijose, kai aplinkos vaidmuo labai akivaizdus ir iškilusios problemos siejasi su daugeliu panašių situacijų, o poreikiai reikalauja platesnės koordinacijos, profilaktinės ir mokomosios orientacijos“. J. Sadauskas ir I. Leliūgienė (2010, p. 58) akcentuoja, jog „*socialinio darbo*

bendruomenėje tikslas – planuotais kolektyviniais ir profesionalų, ir piliečių veiksmais užtikrinti gyventojų socialinę gerovę“.

Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014 – 2020 m. veiksmų plane (2014) numatyta „plėtoti savivaldybėse kompleksiskai teikiamų paslaugų infrastruktūrą ir prieinamumą vaikui ir jo tėvams, patiriantiems socialinę riziką ir negalintiems užtikrinti vaikui tinkamos šeimos aplinkos bei tenkinti vaiko poreikių“. Verta akcentuoti, kad socialinės paslaugos bus naudingos visuomenei tik tuomet, kai jos bus lengvai prieinamos ir atitinkančios individualius asmenų poreikius. D. Pūras (2013, p. 30) kaip šeimą stiprinančias paslaugas išskiria:

- bendruomeninės paramos paslaugos, tokios kaip profesinis lavinimas, laikina vaikų priežiūra ir atokvėpio tarnybos tėvams;
- namuose teikiamos paslaugos, kuomet darbuotojai arba savanoriai, apsilankę namuose, suteikia būtinas konsultacijas ir kitokią nematerialią paramą;
- į šeimą orientuoti bendruomenės namai, kuriuose renkasi bendruomenės lyderiai, šeimos, savanoriai ir kiti bendruomenės nariai, kad galėtų koordinuoti šeimos stiprinimo ir paramos šeimai paslaugas;
- tėvų mokymo programos;
- prevencinės programos, skirtos stiprinti šeimų įgūdžiams sprendžiant problemas ir užtikrinti pakankamus socialinius ir ekonominius šeimų išteklius.

Taip pat būtina paminėti, kad Kompleksiškai teikiamų paslaugų šeimai 2016–2020 m. veiksmų plane (2016) taip pat numatyta teikti šias kompleksines paslaugas šeimai: pozityviosios tėvystės mokymus, psichosocialinę pagalbą, šeimos įgūdžių ugdymo ir sociokultūrinės paslaugas; mediacijos paslaugas, vaikų priežiūros, pavėžėjimo paslaugas asmenims. Manytina, kad laiku suteikus kompleksinę pagalbą, šeimos taps darnesnės, gebės įveikti iškilusias krizes, taip sudarydamos saugią aplinką vaikams augti ir vystytis biologinėje šeimoje.

Apibendrinant galima teigti, kad siekiant sumažinti globojamų vaikų skaičių, savivaldybėse plėtojama profesionali pagalba visai šeimai, kuri padėtų tėvams vykdyti savo pareigas, o vaikai galėtų augti biologinėje šeimos aplinkoje. Pagelbstint šeimai, specialistai pasirenka darbo su šeima metodus: individualųjį, grupinį ar bendruomeninį. Ypač svarbus etapas – bendradarbiaujančio ryšio sukūrimas su visa šeima bei bendruomene, pagrindžiant šeimos atsakomybės, gyvenamosios vietos bendruomenės įtraukimo, subsidiarumo, šeimos individualizavimo ir pagalbos diferenciacijos, bendradarbiavimo ir tarpusavio pasitikėjimo principais. Prevencinės, intervencinės, tėvų mokymo programos, bendruomeninės paramos ar namuose teikiamos paslaugos – tai priemonės, kurios skatina keistis rizikoje esančias šeimas, įgyti žinių bei socialinių įgūdžių vaikų auginimo bei ugdymo klausimais.

2.3 Socialinių paslaugų plėtra bendruomenėje

G. Misiūnienė ir J. Sadauskas (2015, p. 104) akcentuoja, kad žmonijai „egzistuoja socialinis poreikis jungtis bendriems tikslams ir bendrai veiklai, kuriuos sužadina bendruomeniškumo jausmas ir suvokimas, kad esi susijęs su kitais bendruomenės nariais“. Patirdami bendruomeniškumo jausmą, žmonės dažniau tarpusavyje bendrauja, gauna socialinį ir dvasinį palaikymą iš aplinkinių, kartu siekia aukštesnių tikslų (Valackienė ir Žalnieriūnienė, 2015). A. Čepienė (2011, p. 124) atkreipia dėmesį ir į tai, kad „paties žmogaus apsisprendimas stiprinti asmeninius ryšius (t. y. dalyvauti) su bendruomenės nariais yra be galo svarbus, nes suteikia galimybę nevienašališkai apžvelgti, apmąstyti ir įvertinti savo vaidmenį visuomenės gyvenime“. Kalbant apie vykdomą vaikų globos deinstitucionalizavimą, verta pripažinti, kad ne visuomet bendruomenės yra atviros pasikeitimams, dažnai gyventojai būna nepasirengę priimti globojamą vaiką į savo tarpą, tyčiojasi iš protinę ar fizinę negalią turinčiojo, baiminamasi, kad „kažkas kitoks“ apsigyvens šalia. Nusistovėjusios stereotipinės nuostatos apie institucijose gyvenančius vaikus gąsdina norinčius tapti globėjais ar tėvais, atitolina jų sprendimus priimti vaiko globą ar įsivaikinti. Dauguma gyventojų nesidomi bendruomeniniu gyvenimu, nesikreipia pagalbos, užsisklendžia ir patys pasilieka sau teisę spręsti: padėti kitiems, ar ne. Dažnai ir šeimos, atsidūrusios kritinėje situacijoje, bijo eiti prašyti pagalbos, kad jų problemos neiškiltų į viešumą ir nesulauktų visuomenės pasmerkimo. V. Rimkus ir S. Žemgulienė (2013, p. 181) akcentuoja, kad „neigiamas visuomenės požiūris į socialinės rizikos šeimas lemia situaciją, kurioje šių šeimų nariai save vertina prastai, sulaukia mažiau materialaus palaikymo, rečiau užmezga vertingus ryšius už šeimos ribų“. Analizuojant bendruomeninius ryšius pastebima, kad anksčiau žmonės labiau padėdavo vieni kitiems, puoselėjo atvirus, artimus tarpusavio ryšius, o informacijos keitimas bendruomenėse turėjo svarbią reikšmę žmonijos socialinių ryšių bei pačios asmenybės ugdymui. V. Leonavičius ir E. Ozolinčiūtė (2008, p. 28) pažymi, kad „sovietinė modernizacija suardė tradicinę kaimo bendruomenę, bet nesudarė sąlygų atsirasti naujiems bendruomeniniams socialiniams dariniams, nes eliminavo savarankiško veikėjo galimybę“. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad žmogiškieji išteklių – bendruomeninės plėtos pagrindas, todėl labai svarbu tam skirti daug dėmesio. Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva – 2030“ (2012) akcentuojama, kad be pačių piliečių ryžto keistis, pagarbos vienas kitam puoselėjimo bei pasitikėjimo bus sunku „įgyvendinti numatytų iniciatyvų, nepavyks sumažinti socialinės atskirties, visuomenės uždarumo, sustiprinti bendruomenių solidarumo, užtikrinti lyčių lygybės, pasiekti reikšmingų pokyčių kitose svarbiose srityse“. Akivaizdu, kad bendruomenės įtraukimas, konsultavimas, neigiamo požiūrio keitimas gali tapti lemiančiais pokyčiais vaikų globos ir socialinių paslaugų sistemoje. Kad socialinių paslaugų plėtra vyktų

sklandžiai, valstybė yra numačiusi vykdyti švietėjišką bei prevencinį darbą, kuris ugdytų pilietišką, priimančią, tolerantišką ir pagelbstinčią bendruomenę. Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų plane (2014) numatyti konkretūs uždaviniai, kurie skatins visuomenės vertybinių nuostatų kaitą bei formuos teigiamą visuomenės požiūrį į vaikų globos sistemos pertvarką. Socialinių paslaugų plėtra bendruomenėse – sparčiai besiplečianti socialinių paslaugų platforma, kurios tikslas yra padėti bendruomenės nariams ugdyti ir stiprinti gebėjimus savarankiškai spręsti susidariusias socialines, ekonomines, psichologines ir kitokias problemas. Socialinėmis paslaugomis siekiama didinti asmens motyvaciją keistis ir siekti pilnaverčio gyvenimo nežeminančiomis sąlygomis. LR Socialinės įtraukties didinimo veiksmų plane 2014-2020 m. akcentuojama, kad „laiku nesuteikta pagalba šeimoms ir jose augantiems vaikams sukuria didesnes problemas – vaikai patenka į institucionalizuotas globos įstaigas, skurdas perduodamas iš kartos į kartą, išauga vaikų globos ir socialinių paslaugų sąnaudos“. Akivaizdu, kad nuo teikiamų socialinių paslaugų kokybės ir prieinamumo priklauso ne tik daugelio šeimų ir jose augančių vaikų, bet ir visos valstybės socialinė gerovė. Siekdama plėsti prieinamų paslaugų spektrą, valstybė skatina inovacijas socialinių paslaugų srityje. G. Kvieskienė ir V. Kvieskos (2012, p. 199) teigimu, „inovacijos atsiranda ir plečiasi kartu su socialiniu tinklu, didindamos tinklo dalyvių socialinį kapitalą ir plėsdamos socialiai atsakingų piliečių ir organizacijų ratą“. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad socialinės inovacijos yra tokios, kurių ir priemonės, ir rezultatai yra socialiai orientuoti: tai naujos idėjos (ar produktai, paslaugos, modeliai), kurie lygiagrečiai atitinka socialinius visuomenės poreikius (labiau nei esama situacija) ir sukuria naujus socialinius ryšius, bendradarbiavimo tinklus (Empowering people, driving change: Social innovation in the European Union, 2011). Dabartinė teikiamų socialinių paslaugų plėtra ir diegiamos inovacijos bendruomenėse yra tiesiogiai susijusios su šalyje vykdoma vaikų globos sistemos pertvarka: stiprėja decentralizacija, skatinamos alternatyvios globos formos, rengiamos ir įgyvendinamos socialinių paslaugų programos bei projektai. G. Kvieskienė ir D. Bardauskienė (2014, p. 7) pažymi, kad bendruomenės plėtra „atitinka skirtingus esamų ir būsimų gyventojų, jų vaikų ir kitų vartotojų poreikius, prisideda prie aukštos gyvenimo kokybės ir suteikia galimybių bei pasirinkimų“. Pagrindinis vaidmuo, įgyvendinant valstybės socialines programas, tenka savivaldybėms, kurios tiesiogiai bendradarbiauja su vietos bendruomene, vertina socialines problemas ir individualius žmonių poreikius. Įvertinusios bendruomenės poreikius, savivaldybės organizuoja socialinių paslaugų teikimą: steigia savo įstaigas, perka paslaugas iš kitų socialinių paslaugų teikėjų bei bendradarbiauja su nevyriausybinėmis organizacijomis, parapijomis ar privačiais paslaugų teikėjais, diegdamos naujoves (Norvegijos patirties nestacionarių socialinių paslaugų srityje

adaptavimo, perkėlimo ir įdiegimo Lietuvoje galimybių studija, 2010). Plėtojant socialinių paslaugų infrastruktūrą naudinga atsižvelgti į užsienio šalių patirtį, pasinaudoti kitų patirtimi. K. Smirnovaitė (2015, p. 79) atkreipia dėmesį ir į tai, kad „socialinių inovacijų skatinimas ir inicijavimas bendruomenėje yra sunkus iššūkis, reikalaujantis vis daugiau naujausių socialinio darbo žinių bei socialinės komunikacijos ir partnerystės įgūdžių“.

Siekiant padidinti bendruomenėje teikiamų socialinių paslaugų dalį, pereinant nuo institucinės globos prie bendruomeninių paslaugų, numatyta teikti kompleksines paslaugas šeimai. Kompleksiškai teikiamų paslaugų šeimai 2016–2020 m. veiksmų plane (2016) akcentuojama, kad dažniausiai bendruomenėse teikiamos paslaugos būna sunkiai prieinamos šeimoms dėl didelio atstumo, pajamų trūkumo, darbo ir vaikų priežiūros suderinamumo, žinių trūkumo. Todėl kiekvienais metais savivaldybės rengia ir įgyvendina strateginius socialinių paslaugų teikimo planus, pagal kuriuos savivaldybių lėšomis numatyta: tobulinti teikiamas socialines paslaugas šeimoms ir jų pasiekiamumą, numatomos socialinių paslaugų plėtros kryptys, remiamos nestacionarios teikiamos paslaugos, steigiami socialinių paslaugų centrai. Savivaldybių administracijos taip pat turi galimybę pasinaudoti LR valstybės biudžeto bei ES struktūrinių fondų lėšomis, diegiant kompleksines paslaugas šeimai. Numatytų paslaugų finansavimui skirta ES struktūrinių fondų lėšų - 19 159 863,00 Eur, LR valstybės biudžeto lėšų - 2 000 000,00 Eur. (2014-2020 Europos sąjungos investicijų veiksmų programa, 2014). Pagal projektą „Kompleksinės paslaugos šeimai Nr. 08.4.1-ESFA-V-416“, numatyta finansuoti:

- paslaugų šeimai ir asmeniui organizavimą, koordinavimą ir teikimą: pozityvios tėvystės mokymai, psichosocialinė pagalba, šeimos įgūdžių ugdymas ir sociokultūrinės paslaugos, mediacijos paslaugos, vaiko priežiūros, pavėžėjimo paslaugos, planuojamos pagal individualius šeimos (asmens) poreikius ir prisidedančios prie šeimos (asmens) įgalinimo ir stiprinimo, krizių įveikimo, darbo ir šeimos derinimo, socialinės atskirties mažinimo;
- tikslinės grupės (šeimų ir asmenų) informavimas, konsultavimas apie paslaugas šeimai, įtraukimo į veiklas priemonių vykdymas, tikslinių grupių informavimas apie kitas aktualias savivaldybėje teikiamas paslaugas.

Pravartu žinoti, kad šalyje taip pat kuriamos pagalbos šeimai tarnybos, kurios yra steigiamos Lietuvos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos iniciatyva bendruomenėse pagal 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 8 prioriteto „Socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu“ įgyvendinimo priemonę Nr. 08.4.1-ESFA-V-416 „Kompleksinės paslaugos šeimai“. Pagalbos šeimai tarnybose, kitaip dar vadinamose bendruomeninių šeimų namais, kvalifikuoti specialistai padeda šeimoms atkurti tarpusavio ryšius, įveikti kylančias krizes, padeda įveikti priklausomybes, moko tėvus socialinių ir pozityvios tėvystės įgūdžių, aktyvinančių ir įgalinančių šeimoms prisiimti atsakomybę už savo

elgesį ir vaikus, skatinančią šeimos narių mediaciją, teikiančios psichologinę socialinę pagalbą vaikams skyrybų, smurto atvejais (Neįgalių vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgalių asmenų socialinės globos namų deinstitutionalizacijos strateginės gairės, 2012). G. Misiūnienės ir J. Sadausko (2015, p. 104) teigimu, bendruomenės centrai kompleksiskai sprendžia „socialinės integracijos, adaptacijos ir kitas socioedukacines problemas, ypatingą dėmesį skiria bendruomenės narių ugdymui, sprendžia ne tik paties individo problemas, bet ir sudaro asmenims sąlygas įsitraukti į sociumo problemų sprendimą, padedančios atkurti santykius šeimose, įveikti kylančias krizes, padedančios įveikti priklausomybes, mokančios tėvus socialinių ir pozityvios tėvystės įgūdžių, aktyvinančių ir įgalinančių šeimas prisiimti atsakomybę už savo elgesį ir vaikus, skatinančią šeimos narių mediaciją, teikiančios psichologinę socialinę pagalbą vaikams skyrybų, smurto atvejais“. Paslaugos teikiamos neatsižvelgiant į šeimų finansines galimybes ir yra orientuotos į visas bendruomenėje esančias šeimas.

Kalbant apie bendruomeninių paslaugų infrastruktūros plėtrą, akcentuotina, kad taip pat numatyta plėtoti šias paslaugas: vaikų užimtumą dienos centruose, jaunimo centrų įkūrimą, apsaugoto būsto paliekantiems institucinę globą jaunuoliams (2 – 3 gyventojus bute) ar savarankiško gyvenimo namų (5 - 8 jaunuoliai) įkūrimą, asmeninio asistento vaikui ir šeimai paslaugos, kuriamos specializuotos programos vaikams, turintiems elgesio ir emocijų sutrikimų, naujagimių ir gimdyvių koordinuota priežiūra, vystoma infrastruktūra, reikalinga organizuoti alternatyvias vaiko globai formas, teikiama pagalba globėjams ir įtėviams (Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014-2020 metų veiksmų planas, 2014). Svarbu paminėti, kad nestacionarių ir bendruomeninių socialinių paslaugų infrastruktūros modernizavimui ir plėtrai taip pat numatyta ES struktūrinių fondų lėšos - 17 232 391,00 Eur bei LR valstybės biudžeto lėšos - 996 635,00 Eur. Numatyta priemone „Socialinių paslaugų infrastruktūros plėtra Nr. 08.1.1-CPVA-R-407“ gali pasinaudoti: savivaldybių administracijos; savivaldybių biudžetinės įstaigos; viešosios įstaigos; asociacijos; religinės bendruomenės ar bendrijos; labdaros ir paramos fondai (2014-2020 metų Europos sąjungos fondų investicijų veiksmų programa, 2014). A. Jankauskienė ir K. Ališauskas (2008, p. 158) pažymi, kad bendruomenių plėtra grindžiama „bendruomenės poreikiais ir interesais ir reiškiasi aktyviu bendruomenės žmonių dalyvavimu“. Todėl labai svarbu įsivertinti turimus išteklius bei jų panaudojimo galimybes, o tik po to numatyti prioritетines socialinių paslaugų plėtros kryptis bei spręsti, kaip panaudoti turimus išteklius esamų paslaugų stiprinimui ar naujų paslaugų tikslinėms grupėms įkūrimui. Svarbiausias visos bendruomeninės plėtros tikslas, kad socialinės paslaugos būtų kuriamos pagal reikalingiausius poreikius, būtų tinkamos ir ekonomiškos.

Apibendrinant galima teigti, kad investicijos į socialinių paslaugų plėtrą yra naudingos ne tik vaikui, jo šeimai, bendruomenei, bet ir visai valstybei. Nauji socialinių paslaugų plėtojimo projektai, veiklos planai, numatytos strategijos skatina decentralizuoti socialines paslaugas, stiprinti teikiamų paslaugų kokybę, skatina diegti inovacijas bendruomenėse, vystyti infrastruktūrą. Socialinių paslaugų bendruomenėje plėtros ir kokybės sėkmei reikšmingą įtaką turi pačios bendruomenės motyvacija keistis ir mokytis, gebėjimas priimti naujoves bei siūlomą pagalbą ir paramą. Vykdoma socialinių paslaugų plėtra bendruomenėje reiškia pokyčius pagalbos ir paramos sistemoje šeimoms, auginančioms vaikus, kadangi gaunant kompleksinę pagalbą, palaipsniui mažinama priklausomybė nuo institucijų.

3. SOCIALINIŲ PASLAUGŲ BENDRUOMENĖJE TEIKIMO POKYČIŲ, VYKDANT VAIKŲ GLOBOS NAMŲ PERTVARKĄ, TYRIMAS

3.1 Empirinio tyrimo metodologija

Tyrimo tikslas – teoriškai ir empiriškai pagrįsti socialinių paslaugų bendruomenėje teikimo pokyčius, vykdant vaikų globos namų pertvarką.

Pasirinkta tyrimo strategija. Siekiant ištirti socialinių paslaugų bendruomenėje teikimo pokyčius, vykdant vaikų globos namų pertvarką, pasirinktas kokybinio tyrimo metodas. Kokybinio metodo pasirinkimą lėmė tai, kad, atliekant tyrimą, stengiamasi pažvelgti kuo išsamiau į analizuojamą objektą. Taikant pastarąjį metodą, tiesiogiai sąveikaujama su informantu natūralioje socialinėje aplinkoje, pripažįstant jį kaip unikalią asmenybę, savaip suprantantį socialinę tikrovę bei turintį savo nuomonę apie vykstančius reiškinius (Tidikis, 2003). Būtent interviu metu dėmesys skiriamas informantų požiūriui, nuomonėms ir vertinimams, siekiama suvokti informantų patirtį tiriamu klausimu, kurias jie išsako savais žodžiais (Bitinas B., Rupšienė L., Žydžiūnaitė V., 2008).

Tyrimo etikos principai. Tyrimo metu laikomasi pagrindinių etikos principų: konfidencialumo, sąžiningumo ir savanoriškumo. K. Kardelis (2002) pažymi, kad konfidencialumo principo esmė, tai, kad tyrėjas išlieka ištikimas informacijos teikėjui, neviešina tiriamojo pateikiamos informacijos. Sąžiningumo principas reikalauja iš tyrėjo pateikti tokius duomenis, kuriuos gavo iš tiriamojo iš tikrųjų, jie negali būti klastojami ar iškraipomi. Laisvanoriškumo principas reiškia, kad tiriamasis tyrime dalyvauja tik laisvai apsisprendęs, taip pat turi teisę pasitraukti iš tyrimo jau jam prasidėjus (Bitinas ir kt., 2008). Laikantis etikos principų, iš informantų buvo prašoma žodinio sutikimo dalyvauti tyrime bei leidimo įrašinėti interviu į diktofoną. Pateikiant empirinio tyrimo rezultatus, informantai nebuvo atskleidžiami, atsakymai buvo užkoduoti. Kiekvienam tyrimo dalyviui suteikimas raidinis kodas (nuo A iki H), pagal kuriuos kiti asmenys jų negalėtų atpažinti. Informantų kodavimas padeda tyrėjui atkurti informacijos šaltinio pobūdį, išsaugant originalią informaciją (Bitinas ir Kazlauskaitė, 2009).

Tyrimo ribotumas. Tyrimo rezultatai buvo grindžiami tik specialistų, teikiančių įvairias socialines paslaugas šeimoms, auginančioms ar globojančioms vaikus, patirtimi. Visapusiškam socialinių paslaugų bendruomenėje teikimo pokyčių analizei yra svarbūs tolesni empiriniai tyrimai, kuriuose būtų gilnamasi į socialinių paslaugų gavėjų – šeimų bei globėjų patirtis.

Informantai ir jų atranka. Pasirinkti tiriamieji – globėjų ir tėvių mokymo ir konsultavimo specialistai bei socialiniai darbuotojai, teikiantys socialines paslaugas bendruomenėje. Tiriamųjų imties parinkimo būdas – „sniego gniūžtės“ atranka, kuomet imties

vienetai atrenkami iš žmonių, kurie pažįsta kitų žmonių, žinančių informatyvių atvejų, kuriuos verta įtraukti į tyrimą (Bitinas ir kt., 2008). Tyrimo dalyviai, atrinkti pagal šiuos kriterijus: 1) dirbantys ne mažiau nei 3 metus socialinio darbo srityje; 2) turintys aukštąjį socialinio darbo išsilavinimą; 3) teikiantys socialines paslaugas bendruomenėje. Tyrime vadovojamasi tyrimo duomenų prisotinimo principu. I. Gaižauskaitės ir N. Valavičienės (2016) teigimu, prisotinimo principas apibrėžiamas, kai „nauji interviu imami tol, kol informacija pradeda kartotis ir iš esmės nebeatskleidžiama naujų, su tyrimo tikslu susijusių aspektų“. Todėl galutinė informantų imtis buvo suformuota tyrimo duomenų rinkimo ir analizės metu.

Tyrimo instrumentas. Tyrime empiriniai duomenys gauti taikant pusiau struktūruotą interviu, kuris sudaromas iš kelių konkrečių, tarpusavyje susijusių temų. Pasak B. Bitino ir kt. (2008), pusiau struktūruoto interviu tyrėjas turi iš anksto paruošęs kelis konkrečius klausimus, o kiti patikslina gautą informaciją, jei informantas nepilnai atsakė, ar buvo nepatogu atsakyti į pateiktus klausimus. Siekiant ištirti socialinių paslaugų teikimo pokyčius bendruomenėje, pasiruošti pagrindiniai klausimai socialiniams darbuotojams, teikiantiems socialines paslaugas bendruomenėje bei globėjų ir įtėvių mokymo ir konsultavimo specialistams. Kiti klausimai bus keliami spontaniškai, jei reikės papildomos informacijos išsamiau atskleisti tyrimo tikslą.

Kokybinio tyrimo klausimynai sudaryti, remiantis Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams veiksmų planu (2014), Globėjų (rūpintojų) ir įtėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugų teikimo rekomendacijomis (2011), Neįgaliųjų vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusiųjų asmenų socialinės globos namų deinstitutionalizacijos strateginėmis gairėmis (2012) bei Kompleksiškai teikiamų paslaugų šeimai veiksmų planu (2016). Taip pat remtasi šių autorių moksliniais darbais: D. Stražinskaitės ir G. Kvieskienės (2015), R. Raudeliūnaitės ir J. Urbikaitės (2011), V. Rimkaus (2016), A. Navikaitės (2011), D. Pūro (2013), L. Marcinkevičiūtės ir R. Petrauskienės (2007), R. Genienės ir E. Šumskienės (2016), I. Adomaitytės – Subačienės (2015), L. Gvaldaitės ir S. Šimkonytės (2016), V. Rimkaus ir S. Žemgulienės (2016).

Visas klausimynas sudarytas taip, kad informantams nereiktų pateikti asmeninės informacijos. Interviu klausimynas globėjų ir įtėvių mokymo ir konsultavimo specialistams suskirstytas į du blokus: 1) specialistų vaidmuo, organizuojant vaiko globą; 2) socialinių paslaugų teikimo galimybės globėjams (žr. Priedas Nr. 1). Pagrindiniai klausimai socialiniams darbuotojams suskirstyti į du blokus: 1) socialinių paslaugų bendruomenėje teikimo galimybės; 2) kylantys sunkumai ir jų įveika įgyvendinant vaikų globos sistemos reformą (žr. Priedas Nr. 2). Klausimynai pateikti 1 ir 2 prieduose.

Interviu eiga. Tyrimas buvo vykdomas nuo 2017 m. gruodžio 1 d. iki 2018 m. vasario 1d. Interviu eigos etapai suplanuoti atsižvelgus į I. Gaižauskaitės ir N. Valavičienės (2016) rekomendacijas:

- 1) pasiruošimas pokalbiui;
- 2) interviu pradžia „apšilimas“;
- 3) pagrindiniai interviu klausimai;
- 4) užbaigimas.

Kad interviu metu būtų gaunama kokybiška ir išsami informacija, informantai turi jaustis patogiai ir užtikrintai, aplinka neturi blaškyti ir varžyti pokalbio. Tariantis dėl interviu, informantams buvo pasiūlyta patiems pasirinkti susitikimo vietą, buvo derinamasi prie jų poreikių ir galimybių. Susitikimo metu buvo susipažįstama su kiekvienu pašnekovu, informuojama, kad bus laikomasi etikos principų bei supažindinama su tyrimo tikslu bei tyrimo atlikimo detalėmis, sutariama dėl įrašymo technikos naudojimo. Taip pat pašnekovai buvo informuoti, kad gali atsisakyti dalyvauti tyrime ar atsakinėti į nepatogius klausimus. Interviu pradžioje buvo pateikiami klausimai bendradarbiaujančiam ryšiui užmegzti. Vėliau pateikti konkretūs klausimai iš sudaryto klausimyno. Pokalbis tarp tiriamojo ir tyrėjo nebuvo limituotas, jo trukmė nuo 25 min. iki 1 val. 15 min. Baigiantis pokalbiui, informantų buvo pasiteirauta, ar jie nenorėtų interviu kuo nors papildyti, kaip jie jaučiasi. Gauti empirinio tyrimo duomenys buvo įrašomi diktofonu, vėliau suvesti į baigiamojo darbo autorės kompiuteryje esančias kompiuterines bylas, kurios prieinamos tik šio darbo autorei (Žydžiūnaitė, 2011). Vėliau interviu įrašas perkeliamas į MS Word programą tekstine forma, jo neiškraipant ir neklastojant.

Duomenų analizės metodas. Atlikus interviu apklausą, duomenys buvo apdoroti taikant hermeneutinės metodologijos bei kokybinės turinio (content) analizės koncepcijas. A. Juodaitytė ir A. Savickis (2013, p. 32) pažymi, kad „hermeneutinis metodas savo prigimtimi yra diskursyvus, leidžia atkreipti dėmesį į žmogaus suvokiamo pasaulio prasmes“. Tyrėjas, analizuodamas tekstą, siekia išryškinti esminius duomenų dalykus, juos interpretuoja, atskiras dalis sujungia į visumą, susiedamas su platesniu socialiniu kontekstu (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016). Kokybinė turinio (content) analizė remiasi kūrybiniu teksto interpretavimu, siekiant iškoduoti tekste esančius prasminius elementus. Pagrindinis minėtos analizės bruožas yra kategorijų ir subkategorijų išskyrimas. Empirinių duomenų analizė vykdoma 4 etapais:

- 1) daugkartinis gautų duomenų skaitymas, išryškinant esminius aspektus bei kategorijų išskyrimas;
- 2) kategorijų skaidymas į prasminius elementus;
- 3) prasminių elementų suskaidymas į subkategorijas;
- 4) kategorijų interpretavimas (Žydžiūnaitė, 2005).

3.2 Tyrimo rezultatai ir jų analizė

Atlikus kokybinį tyrimą – pusiau struktūruotą interviu, suformuotos dvi gautų tyrimo duomenų analizės dalys. Kadangi buvo dvi tiriamųjų grupės, tai pirmoje dalyje (3.2.1) analizuojami globėjų ir įtėvių mokymo ir konsultavimo specialistų interviu metu gauti rezultatai apie tai, kaip keičiasi vaiko globos situacija, vykdant vaikų globos namų pertvarką, kokių alternatyvių globos formų trūksta vietos bendruomenėje, kokie sunkumai kyla organizuojant vaiko globą šeimoje bei kas padeda juos įveikti. Taip pat analizuojama, kokios socialinės paslaugos yra prieinamos šeimoms, globojančioms vaikus vietos bendruomenėje, bei kaip teikiamos socialinės paslaugos atliepia globėjų poreikius.

Tyrimo rezultatų antroje dalyje (3.2.2) analizuojami socialinių darbuotojų, teikiančių socialines paslaugas bendruomenėje, interviu metu gauti rezultatai apie tai, kaip socialiniai darbuotojai rengia bendruomenės vaikų globos namų pertvarkai, su kokiais sunkumais susiduria teikdami socialines paslaugas šeimoms/globėjams bei kas padeda juos įveikti. Taip pat gilinamasi, kaip bendruomenės nariai įsitraukia į bendruomenėje kylančių problemų sprendimą.

3.2.1 Pokyčiai vaiko globos sistemoje: specialistų, rengiančių ir konsultuojančių globėjus bei įtėvius, patirtys

Šioje darbo dalyje pateikiami, analizuojami ir vertinami globėjų ir įtėvių mokymo ir konsultavimo specialistų interviu metu gauti rezultatai. Tyrime dalyvavo 8 informantai, iš kurių su 4 teko pokalbį įrašyti per internetinę „Skype“ programą. Dėl „Skype“ interviu buvo susitarta iš anksto, prieš pradėdant pokalbį buvo patikrinta ryšio kokybė, todėl ryšio nesklaidumų nekilo. Su kitais 4 informantais pokalbis vyko tiesiogiai bendraujant, jiems sutikus, buvo įrašomas į diktofoną. Tyrime dalyvavusių informantų charakteristikos bei interviu trukmė pateikiamos lentelėje (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Informantų charakteristika ir interviu trukmė

Informanto kodas	Lytis	Darbo stažas socialinėje veikloje	Interviu trukmė
A	vyras	3 metai	55 min.
B	moteris	14 metų	29 min.
C	moteris	5 metai	25 min.
D	moteris	7 metai	1 val. 13 min.
E	moteris	4 metai	34 min.
F	moteris	6 metai	1 val. 05 min.
G	moteris	3 metai	46 min.
H	moteris	20 metų	1 val. 08 min.

Tyrimo dalyvavo 7 moterys ir vienas vyras. Informantų darbo stažas nuo 3 metų iki 20 metų. Pokalbis tarp tiriamojo ir tyrėjo truko nuo 25 min. iki 1 val. 13 min.

Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams veiksnių plane (2014) numatyta mažinti globojamų vaikų skaičių institucijose, užtikrinant jiems galimybes augti darnioje savo šeimos aplinkoje arba globėjų, tėvių šeimoje ar šeimynoje. Informantų buvo teiraujama: „**Kaip keičiasi vaiko globos situacija, vykdant vaikų globos namų pertvarką?**“ Analizuojant gautą informaciją, buvo išskirtos 2 kategorijos: pozityvūs pokyčiai vaiko globos sistemoje; negatyvūs pokyčiai vaiko globos sistemoje ir 12 subkategorijų (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. **Pokyčiai vaiko globos sistemoje, vykdant vaikų globos namų pertvarką**

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Pozityvūs pokyčiai vaiko globos sistemoje	Valstybės atstovų požiūrio kaita	„...valstybės lygmeniu daugiau dėmesio skiriama globėjų paieškai ir ruošimui...“(C), „...savivaldybėse siekiama ir bandoma įdarbinti ir paruošti budinčius globėjus...“(D).
	Teisinio reglamentavimo kaita	„...po truputį keičiama teisinė bazė...“(E), „...pagaliau pagal patvirtintą dokumentą – veiksnių planą, aktyviau plėtojamos alternatyvios globos formos...“(G).
	Dėmesys globojamam vaikui	„...suaktyvėjo globos temos nagrinėjimas...“(C), „...kreipiamas dėmesys ir rūpestis į be tėvų globos likusį vaiką...“(E), „...vaikai gauna daug daugiau dėmesio, nei iki tol...“(B).
	Gyvenimo sąlygų gerinimas mažamečiams vaikams	„...nuo tėvų atskirti vaikai iki 3 metų amžiaus nebegali būti apgyvendinti vaikų globos namuose“(E), „...išnyko kūdikių namai <...> kūdikiai patenka į laikinųjų globėjų šeimas...“(F), „užkirstas kelias vaikų patekimui į globos namus, jie keliauja iš karto pas globėjus...“(D).
	Bendruomeninių namų įkūrimas	„...atsirado nauja alternatyva globos namams – bendruomeniniai vaikų globos namai...“(C), „...gyvenamosios vietos pakeitimas į bendruomeninius namus...“(D).
	Savarankiškumo ugdymas	„...vaikai pasiskirstę ir atlieka įvairius buitines darbus...“(C), „gana aktyviai ugdomas vaikų savarankiškumas, gali patys rūpintis savo namų ūkiu“(D).
	Pripažinimo bendruomenės dalimi statusas	„...gali jaustis vietinės bendruomenės, kurioje gyvena, dalimi“(C), „...gyvenimo sąlygų suvienodinimas su kitais vaikais...“(D), „...bendruoja su kaimynystėje gyvenančiais žmonėmis, vaikais...“(C).
	Patyčių sumažėjimas globojamiems vaikams	„...patyčių kažkokia dalimi sumažėjo...“(D), „institucijose augantys vaikai nuolat patirdavo patyčias, tai gyvenimo sąlygų pakeitimas net ir jas sumažina...“(G).
	Socialinių paslaugų plėtra	„...mes jau persivadinę į šeimos namus ir mes nebeteikiame vien tik globos paslaugų, bet ir kitas socialines paslaugas, kurios išplėtos...“(B), „...mūsų globos namai turės globos centrą, kur bus visi specialistai...“(A).
Negatyvūs pokyčiai	Skubėjimas vaikų atiduoti globėjams	„...nemanau, kad yra gerai per prievartą grūsti vaikus globėjams“(B), „...kartais atrodo, kad bėgama pirma traukinio“(E).
	Vėlavimas įgyvendinti globos namų pertvarką	„...rajonas labiausiai vėluojantis, neskubama daryti pertvarką...“(A), „...buvo ilgai delsta...“(B), „kai kuriuose rajonuose situacija pagerėjusi, pas mus neskubama...“(E).
	Paramos darbuotojams nebuvimas ir darbuotojų kaita	„...neapmokytas personalas, kuriam stinga emocinio palaikymo, pagalbos, motyvacijos, skatinimo <...> dėl ko dažna darbuotojų kaita...“(F), „...reikia tos paramos darbuotojams, kažkaip motyvuoti juos...“(B).

Tyrimo dalyviai pažymi, kad esminiai pokyčiai vaiko globos sistemoje įvyko pasikeitus valstybės atstovų požiūriui į institucijose globojamus vaikus bei pakeitus teisinę bazę, kuri pasireiškia aktyviu alternatyvių globos formų plėtojimu bendruomenėse. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad vaiko globos reformai skiriama daugiau dėmesio, ir informantai tiki, kad ir „pozityvūs pokyčiai atneš teigiamą rezultatą vaiko globos kokybei ir sumažins vaikų skaičių

globos institucijose“ (G). Pasak informantų, prie vaiko globos sistemos stiprinimo prisideda tiek valstybė, tiek savivaldybės, kurių iniciatyva rūpinamasi globėjų ir įtėvių paieška ir rengimu, ruošiami ir įdarbinami socialiniai bei budintys globėjai. Be kita ko, valstybės bei savivaldybių atstovų dėmesys globojamam vaikui taip pat yra teigiamas vykdomos pertvarkos aspektas, kuomet į globojamą vaiką žiūrima kaip į lygiateisį valstybės pilietį, turintį prigimtines teises. Šiuo atveju ne tik aptariama globos tema, bet ir siekiama, kad vaikų globos namuose gyvenantiems vaikams būtų surasta saugi vieta bendruomenėje. Informantai, pasisakydami apie gyvenimo sąlygų gerinimą mažamečiams vaikams, teigė, kad šio pokyčio pagrindiniai aspektai yra tai, kad vaikai iki 3 metų negali būti apgyvendinami vaikų globos namuose bei nebėra kūdikių namų, o tai reiškia, kad kūdikiai nebepatenka į globos įstaigas, jiems sudarytos sąlygos augti laikinųjų globėjų ar įtėvių šeimose.

Tyrimo rezultatai parodė, kad dar vienas itin reikšmingas pozityvus pokytis vykdant vaikų globos namų pertvarką yra tai, kad bendruomenėse kuriama alternatyva globos namams – bendruomeniniai vaikų globos namai. Informantai pažymi, kad tokiuose namuose kartu apgyvendinama mažesnė grupė vaikų, o tai leidžia jiems jaustis kaip šeima, o ne vaikais, kuriais šeima negali pasirūpinti. Bendruomeniniuose namuose gyvenantys vaikai turi savo kiemą, rūpinasi savo namų ūkiu, yra mokomi buitinių dalykų. Informantai šių veiklų organizavimą sieja su savarankiškumo įgūdžių ugdymu. V. Gudžinskienė ir kt. (2017) akcentuoja, kad vaikai, kurie išsiugdo savarankiškumo įgūdžius bei įgyja žinių apie biudžeto, buitines tvarkymąsi, apie sveiką maitinimąsi ar profesijos pasirinkimą, sėkmingiau integruojasi į visuomenę: „...*gali patys rūpintis savo namų ūkiu“ (D). Informantai nurodo, kad šis pozityvus pokytis itin glaudžiai siejasi su pripažinimo bendruomenės dalimi statusu. Globojamiems vaikams yra svarbu, kad jie būtų pripažinti lygiaverčiais bendruomenės nariais, turinčiais savo namus, kiemą, galinčiais bendrauti su kitais vaikais kaimynystėje. Tenka pripažinti, kad visuomenė stengiasi nematyti globojamų vaikų situacijos, nepriima institucijose gyvenančių vaikų į savo aplinką. Tyrime dalyvavę informantai nurodo, kad dėl susiformavusio neigiamo visuomenės požiūrio į vaikų globos namus institucijose gyvenantys vaikai gana dažnai patiria patyčias iš vaikų ir netgi suaugusiųjų. Tačiau informantai tiki, kad vaikų apgyvendinimas bendruomenėse palaipsniui išspręs šią problemą: „... gyvenimo sąlygų pakeitimas net ir jas sumažina...“ (G).*

Tyrimo rezultatai atskleidė ir itin svarbų pokytį vaikų globos sistemoje – socialinių paslaugų plėtrą bendruomenėje. Informantai akcentuoja, kad vaikų globos namai keičia savo veiklą ir nebeteikia vien tik globos paslaugų vaikams, pradėjo teikti ir socialines paslaugas globėjams bei šeimoms, auginančioms vaikus, bendruomenėse: „...*mes jau persivadinę į šeimos namus ir mes nebeteikiame vien tik globos paslaugų, bet ir kitas socialines paslaugas, kurios išplėtos...“ (B). Šis pokytis rodo, kad persiorganizuodamos įstaigos prisideda prie valstybės*

mastu vykdomos vaikų globos reformos ir deda visas pastangas, kad institucijose gyvenantys vaikai grįžtų į savo biologines šeimas ar atrastų alternatyvią priežiūrą globėjų ar įtėvių šeimose. Teikiamos alternatyvios priemonės bendruomenėje sietinos su siekiu sumažinti globojamų vaikų skaičių institucijose, tačiau tyrime dalyvavę informantai pastebi ir negatyvių pokyčių vykdomoje vaikų globos namų pertvarkoje. Kategoriją „negatyvūs pokyčiai“ informantai grindė svariais argumentais. Pasak informantų, yra skubama vaikus atiduoti globėjams: „...kartais atrodo, kad bėgama pirma traukinio“ (E), o tai nėra geras aspektas, nes skubotas sprendimas apsiimti globoti vaikus gali lemti tai, jog tie vaikai bus gražinami atgal į globos institucijas. Be kita ko, dar vienas svarbus neigiamas pokytis yra tas, kad itin dažnai vėluojama įgyvendinti globos namų pertvarką. Informantai pažymi, kad visoje šalyje pertvarka vykdoma nevienodai, kai kurie rajonai delsia, neskuba vykdyti reformos: „kai kuriuose rajonuose situacija pagerėjusi, pas mus neskubama ...“ (E). Trečias itin svarbus neigiamas aspektas yra paramos darbuotojams nebuvimas, dėl ko globos namuose vyrauja didelė personalo kaita, o kas blogiausia – darbui priimami neapmokyti žmonės, kurie nepasižymi motyvacija, paskata: „...neapmokytas personalas, kuriam stinga emocinio palaikymo, pagalbos, motyvacijos, skatinimo...“ (F). Atkreiptinas dėmesys, kad nuo pertvarkos dalyvių priklauso esminiai pokyčiai vaiko globos sistemoje, todėl labai svarbu, kad pertvarkoje dalyvaujančių įstaigų administracija motyvuotų darbuotojus kelti profesinę kvalifikaciją bei užtikrintų visapusišką darbuotojų palaikymą.

Apibendrinant galima teigti, kad, suaktualizavus vaikų globos namų pertvarkymo temą, šalyje vyksta tiek teigiamas, tiek neigiamas vaiko globos situacijos pokytis. Informantai išvelgia daug teigiamų pokyčių, kurie turi itin didelės reikšmės vaikų gyvenimo kokybei. Gyvendami bendruomeniniuose globos namuose, vaikai gali lengviau socializuotis, ugdyti savarankiškumo įgūdžius, o svarbiausia jaustis pilnaverčiais bendruomenės nariais.

Siekiant eliminuoti institucinę globą, šalyje intensyviau plėtojamos alternatyvios globos formos, kuomet tėvų globos netekusiais vaikais rūpinasi globėjai (Stražinskaitė ir Kvieskienė, 2015). Informantams buvo pateiktas klausimas: „**Kokių alternatyvių globos formų trūksta bendruomenėje?**“ Analizuojant gautą informaciją, buvo išskirtos 4 kategorijos: sunkumai, susiję su globėjais; sunkumai, susiję su atokvėpio paslaugų teikimu; sunkumai, susiję su šeimynų įkūrimu bei sunkumai, susiję su palydimosios globos teikimu ir 8 subkategorijos (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. **Sunkumai, kylantys plėtojant alternatyvias globos formas bendruomenėje**

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Sunkumai, susiję su globėjais	Globos formų šeimoje stygius	„...kol kas nėra būdinčių, socialinių globėjų...“ (C), „...turbūt kaip ir visur – globos šeimoje...“ (D), „...pirmiausiai reikia svečiavimosi globos“ (A).
	Globėjų stygius vyresniems vaikams	„...globėjų visų pirma trūksta tiems vyresniems vaikams, nuo 10 metų, netgi jau ir nuo 8...“ (B), „... nelabai nori imti globoti paauglius...“ (A).

Tęsinys kitame lape

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Sunkumai, susiję su atokvėpio paslaugų teikimu globėjams	Atokvėpio poreikis	„Mūsų bendruomenėje labai reikia atokvėpio paslaugos globėjams... tokia nauja globėjų forma - atokvėpio globėjas...“ (F), „būtinai reikalingas atokvėpis globojančiai šeimai“ (G).
	Paslaugos teikimo vieta	„Atokvėpio paslauga teikiama vaikų globos institucijoje. Na, globėjai atsisako tos pagalbos... Tai reiktų turbūt galvoti, kaip padaryti šeimai artimą aplinką, kad netraumuoti tų vaikų“ (G), „...kol kas šią paslaugą siūlome mūsų globos įstaigoje...“ (B).
Sunkumai, susiję su šeimynų įkūrimu	Šeimynų įkūrimo nebuvimas	„Šeimynų mūsų rajone išvis nėra...“ (A) „...savivaldybėje trūksta šeimynų įkūrimo...“ (G).
	Informacijos stoka apie šeimynų steigimą	„...manyčiau, kad rajone žmonės net neinformuojami apie šeimynų steigimo galimybes...“ (A), „...trūksta informacijos apie šeimynų steigimą...“ (D).
Sunkumai, susiję su palydimosios globos teikimu	Teikiamos paslaugos naujumas	„...X globos namuose jau yra teikiama palydimoji globa, o mūsų globos namams tai yra dar visiškai naujiena. Sulaukia pilnametystės ir išleidžiam „kažkur“...“ (A)
	Palydimosios globos poreikio nepatenkinimas	„...kad aktyviau plėtotųsi palydimoji globa, jau besiruošiantiems palikti globos įstaigas...“ (G), „...vaikai, neturintys galimybės sugrįžti namo, turi gauti palydimosios globos paslaugas, nes kitaip jie, kad ir sulaukę pilnametystės, pasimes išėję už globos įstaigos ribų“ (F).

Tyrimo dalyvavę informantai, pasisakydami apie sunkumus, susijusius su globėjais, teigė, kad bendruomenėse itin trūksta globos šeimoje, taip pat pasigendama globos šeimoje įvairovės. Informantai akcentuoja, kad naujos šeimos greičiausiai atrandamos jaunesnio amžiaus vaikams ir labai aktualia problema tampa tai, kad globėjai ne itin suinteresuoti imti globoti vyresnius vaikus, netgi jau nuo 8 ar 10 metų. Globėjų nenorą imti globoti paauglius informantai grindė tuo, kad ugdyti paauglius globėjams itin sudėtinga: „...pasireiškia seksualizuotas elgesys arba koks nors vagystės proveržis...“ (G), „paaugliškas nesusikalbėjimas ir netgi pabėgimai iš namų...“ (A). Informantų nuomonę apie paauglių problemas patvirtina K. Samašonok (2009) atlikto tyrimo rezultatai, kuriuose taip pat akcentuojama, kad globos namų auklėtiniai nepajėgūs kurti teigiamus santykius su kitais, o paauglystėje jiems būdinga laužyti taisykles, pasireiškia agresyvus elgesys. Pažymėtina tai, kad vyresnio amžiaus vaikai, nepatirdami šeimyniškos meilės ir palaikymo iš suaugusio asmens, yra priversti iki pilnametystės gyventi globos institucijose.

Informantai išskiria ir sunkumus, susijusius su atokvėpio paslaugų teikimu globėjams. Tokį požiūrį informantai grindė tuo, kad bendruomenėse itin trūksta atokvėpio paslaugos globėjams, auginantems vaikus su negalia ar turinčius specialius poreikius, bei išskiria šios paslaugos teikimo vietos problemą. Nuolatinis rūpestis ir buvimas šalia sergančiojo neabejotinai išvargina net geriausiai pasiruošusius globėjus, dėl to jiems „...reikia kartais atitrūkti iš namų, ir netgi pabūti su sutuoktiniu tik dviese...“ (G). Pasak informantų, globėjams patiems yra svarbu turėti paramos ratą, kad jie turėtų kada išeiti pailsėti, atitrūkti nuo rutinos, sudėtingų, įtemptų santykių su vaiku, namų ruošos. Paslaugos teikimo vietos problema itin glaudžiai siejasi su atokvėpio paslauga, nes suteikiant globėjams pastarąją paslaugą reikia atsižvelgti ir į vaikų interesus, reikia veikti taip, kad nebūtų traumuojami vaikai, nebūtų net trumpam gražinami į institucijas.

Tyrimo rezultatai atskleidė ir sunkumus, susijusius su šeimynų įkūrimu. Informantai nurodė, kad kai kuriose savivaldybėse išvis nėra įkurta šeimynų arba įkurtos tik po vieną šeimyną rajone. Vieną iš problemų informantai nurodo informacijos apie šeimynų steigimą stoka: „...manyčiau, kad rajone žmonės net neinformuojami apie šeimynų steigimo galimybes...“ (A), „...trūksta informacijos apie šeimynų steigimą...“ (D). Šiuo atveju galima daryti prielaidą, kad šalyje trūksta bendradarbiavimo su savivaldybėmis įgyvendinant pertvarkos tikslus.

Tyrimo metu taip pat išryškėjo sunkumai, susiję su palydimosios globos teikimu. Akcentuotina tai, kad, siekiant vaiko gerovės, šalyje imta rūpintis ne tik globos organizavimu, bet ir jaunuolio gerove po globos pasibaigimo. Pasak informantų, palydimosios globos plėtra būtų itin reikšminga tam, kad vaikai, išėję iš globos namų, būtų nukreipti tinkama linkme: įgytų savarankiškumo įgūdžių, išmoktų tinkamai „...statyti gyvenimo pamatus...“ (E) ir galėtų socialiai funkcionuoti visuomeniniame gyvenime, nepatirdami socialinės atskirties. Tačiau informantai pažymi, kad palydimosios globos paslauga bendruomenėje yra absoliuti naujovė, ir kol kas nepakankamai atliepiamas palydimosios globos poreikis: „...turi gauti palydimosios globos paslaugas...“ (F).

Apibendrinant galima teigti, kad sunkumų, kylančių plėtojant alternatyvias globos formas bendruomenėje yra gana daug. Viena reikšmingiausių problemų yra ta, kad bendruomenėse trūksta globėjų, kurie domėtusi paauglių globa. Su tuo susijęs dar vienas sunkumas – palydimosios globos teikimas bendruomenėse. Jeigu globėjai apsiimtų rūpintis vyresnio amžiaus vaikais, pastariesiems būtų lengviau įsitvirtinti gyvenime sulaukus pilnametystės ir išėjus į savarankišką gyvenimą.

Pagal globėjų (rūpintojų) ir tėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugų teikimo rekomendacijas (2011) šalyje vedami įvadiniai bei tęstiniai specializuoti mokymai globėjams ir tėviams. Informantams buvo pateiktas klausimas: „**Kokie sunkumai kyla rengiant globėjus?**“ Išanalizavus interviu turinį, išskirtos 5 kategorijos: sunkumai globėjų pritraukime; sunkumai, kylantys organizuojant susitikimus su globėjais; sunkumai, kylantys dėl nepakankamos globėjų motyvacijos; švietėjiškos informacijos stoka globėjams; teisiniai sunkumai ir 8 subkategorijos (žr. 6 lentelę).

6 lentelė. Sunkumai, kuriuos patiria specialistai, rengiant globėjus

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Sunkumai globėjų pritraukime	Norinčiųjų globoti stygius	„Numatoma ateities problema<...>norinčių globoti stygius...“ (C), „...sunkumų kyla naujų globėjų pritraukime ir paieškoje...“ (D), „pirmiausiai žmonių, tam pasiryžusių, trūkumas“ (E).
	Neigiamas visuomenės požiūris į globą	„Labai trūksta valdžios dėmesio, pagarbos ir dėkingumo, rodomo globėjams“ (E), „...neigiamo visuomenės požiūrio į globą, globojamus vaikus“ (C), „...niekas globėjų nepaglostys, dažnai būsi sumenkintas“ (A).

Tęsinys kitame lape

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Švietėjiškos informacijos stoka globėjams	Informacijos trūkumas apie globos prasmę	„...apskritai žmonių nežinomybė yra labai didelė: kas yra globėjas, kodėl turėčiau būti globėju...“ (B), „galėtų ir vaikas, ir šeimos suprasti, kas ta globa...“ (A).
	Nežinomybė apie galimą paramą	„...informacijos stoka ir nežinomybė apie tai, kokią paramą gali gauti, trukdo būti globėjais, trukdo juos pritraukti“ (B), „reikia gerinti tą priėjimą prie žmogaus, informacijos aiškų pateikimą apie paslaugas...“ (G).
Sunkumai, kylantys organizuojant susitikimus su globėjais	Susisiekimo problema	„...kyla globėjų pasiekiamumo problemos <...>žymiai būtų geriau, jei globėjai patys galėtų atvažiuoti pas mus...“ (A), „...iš to pačio atlyginimo turime ir savo kuru važinėti pas globėjus, norėtusi dažniau susisiekti...“ (B)
	Susitikimų vietos nebuvimas	„...kol kas savivaldybė dar mus įsileidžia pas save, duoda salę mokymams...“ (A), „sudėtinga visus sukviesti į vieną vietą, kyla nepatogumų dėl vietos susitikimams...“ (D).
Sunkumai, kylantys dėl nepakankamos ar netinkamos globėjų motyvacijos	Pasyvūs globėjai	„...močiutė<...>nenoras lankyti GIMK (globėjų ir itėvių mokymas ir konsultavimas) įvadinius mokymus“ (E), „...sudėtinga įkalbinti į mokymus ateiti artimus giminaičius, jų manymu, jie jau viską žino apie globą...“ (H).
	Abiejų sutuoktinių nedalyvavimas mokymuose	„...į mokymus sunkiai įsitraukia vyrai <...> tai mes jau kategoriškai reikalaujame, kad dalyvautų abu sutuoktiniai...“ (B), „...skatiname, kad ateitų abu sutuoktiniai, bet...dažniausiai ateina moterys“ (D).
	Globėjų noras patenkinti savo asmeninius poreikius	„...globa yra ne sau patenkinti tėvystės poreikį“ (A), „...žmogus turi subręsti, suaugti viduje“ (E), „...kai mes neturėdami asmeninių lūkesčių lauksime to vaiko ir auginsime jį ne sau...“ (B).
	Globėjų noras „nisisavinti“ vaikus	„...ateina asmuo į globą su noru vaiko sau, kad jis bus mano... su tokia nuostata jam bus be galo sudėtinga“ (F), „...kai globodamas nepasisavina vaiko, nepasiima sau...“ (G).
Teisiniai sunkumai	Teisininko konsultacijų trūkumas	„...teismuose mūsų niekas negina, einame kaip įstaigos atstovai...“ (F), „...neturime teisininko, kuris mus nemokami konsultuotų bent svarbiausiais darbiniais klausimais...“ (A).
	Teistumo problemos	„...sunkumų kyla dėl globėjų teistumų, įvaikintojai negali būti teisti...“ (B), „globėjai gali būti teisti už nusikaltimus, kurie nėra susiję su vaikais“ (F).

Informantai, kalbėdami apie sunkumus globėjų pritraukime, nurodė dvi problemas: norinčiųjų globoti stygius ir neigiamas visuomenės požiūris į globą. Viena vertus, specialistai džiaugiasi, kad: „...tas didelis kalbėjimas apie pertvarką ir naujos galimybės vaikams tikrai domina žmones...“ (B), tačiau nuogaustauja, kad ateityje gali nebesusirinkti globėjų grupės dėl norinčiųjų globoti stygiaus. Numatomą problemą informantai grindžia tuo, kad labai daug sunkumų kyla globėjų paieškoje, jų pritraukime, nes norinčiųjų, pasiryžusių apsiimti globoti vaikus yra tikrai per mažai. Informantai pažymėjo, kad dėl vyraujančio neigiamo požiūrio į globą bei globojamus vaikus, trūkstamos pagarbos, dėkingumo ir valdžios dėmesio asmenys suabejoja priimtu pasirinkimu tapti globėjais: „žmogus apsidžiaugė savo sprendimu, o iš aplinkinių sulaukęs neigiamų nuostatų išsigąsta...“ (B). Verta akcentuoti, kad vaiko išlikimas ir jo gerovės užtikrinimas priklauso nuo gaunamos priežiūros šeimoje bei šeimų galimybės gauti profesionalią pagalbą bendruomenėje (Bandzienė, 2008).

Tyrimo rezultatai taip pat atskleidė, kad specialistai, rengdami globėjus, susiduria su švietėjiškos informacijos globėjams stoka, kuri sietina su informacijos trūkumu apie globos prasmę bei globėjų nežinomybę apie galimos paramos gavimą. Tyrimo dalyviai šias problemas grindžia tuo, kad žmonės nežino, kas yra globėjas, kodėl turėtų tapti globėjais bei kokias

socialines paslaugas globėjai gali gauti bendruomenėje, jau atėjus naujam nariui į šeimą. Pažymėtina, kad teigiamos nuostatos apie globą formuojamos, vedant įvadinius bei tęstinius specializuotus mokymus globėjams ir tėviams, tačiau informantai pasigenda atitinkamų mokymų būsimiems globotiniams: „...*globos samprata turėtų būti išugdyta ne tik šeimose, bet ir globos laukiančiuose vaikuose...*“ (D).

Tyrimo metu išryškėjo, kad specialistai, rengiantys globėjus bei tėvius, patiria sunkumų, organizuodami susitikimus su globėjais. Informantai nurodė, kad susisiekiant su globėjais jiems kyla nemažai rūpesčių, kurie siejami su susitikimų vietos nebuvimu. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad dėl globėjų susitikimų organizavimo spragų specialistams į susitikimus tenka važiuoti savo transportu, kartais net ne darbo valandomis. Be kita ko, sudėtinga visus globėjus sukviesti į vieną vietą, nes nėra tinkamų patalpų susitikimams organizuoti. Informantai norėtų, kad: „...*globėjai patys galėtų atvažiuoti pas specialistus...*“ (A), „...*jei nereiktų važiuoti pas globėjus, sutaupytumėm net ir laiko kitiems darbams* (D). Galima daryti prielaidą, kad toks pasiekiamumo problemų sprendimo būdas padėtų išspręsti ir kitą – susitikimo vietos nebuvimo problemą.

Informantai, pasisakydami apie sunkumus, kylančius dėl nepakankamos ar netinkamos globėjų motyvacijos, išskiria šias problemas: globėjų pasyvumas, abiejų sutuoktinių nedalyvavimas mokymuose, globėjų noras patenkinti savo asmeninius interesus, globėjų interesus į vaikų „nusavinimą“. Pasyvių globėjų problemą informantai grindžia tuo, kad labiausiai nenorintys lankyti mokymus yra artimus giminaičius globojantys asmenys, ypač seneliai, kurie nenorą gilinti žinias apie globą motyvuoja tuo, kad „...*jų manymu, jie jau viską žino apie globą...*“ (H), „...*užaugino savo vaikus, tai mokės auginti ir svetimus...*“ (A). Tyrimo dalyvių teigimu, klaidinga manyti, kad užauginus savo vaikus, užteks patirties globojant ir artimus giminaičius, o mokymų metu įgytos žinios tikrai nepakenks ir pravers ateityje sprendžiant įvairias problemas. Z. Giedrimas (2014) taip pat akcentuoja, kad net ir pasyviausi globėjai, lankydami įvadinius globėjų mokymus, įgyja švietėjiškos informacijos apie globos prasmę bei pamažu ima keisti nusistovėjusias nuostatas.

Tyrimo metu taip pat paaiškėjo abiejų sutuoktinių nedalyvavimo mokymuose problema, kuri pasireiškia tuo, kad į globėjų rengimo mokymus itin sunku pritraukti vyrus. Informantai nurodo, kad nors globėjų mokymai yra rekomenduojami abiem sutuoktiniams, tačiau specialistai, rengdami globėjus bei tėvius, dažniau sulaukia dalyvių moterų. Pasak tyrimo dalyvių, „...*turi būti kategoriškai reikalaujama sulaukti abiejų sutuoktinių dalyvavimo mokymuose...*“ (H). Pažymėtina, kad vaikų emocijas ir elgesio išraiškas lemia globėjų tarpusavio santykiai šeimoje, todėl abiejų sutuoktinių dalyvavimas vaiko ugdyme yra ypač svarbus. Globėjų noras patenkinti savo asmeninius poreikius, pasak informantų, pasireiškia tuo, kad žmonės į mokymus ateina su išankstinėmis nuostatomis bei lūkesčiais. Informantų teigimu, vaiko globa yra specifinė misija,

todėl: „...žmogus turi subręsti, suaugti viduje“ (E), kad gebėtų priimti vaiką į savo šeimą su visa jo istorija ir atsinešta patirtimi. Globėjas turi būti pasirengęs apsiimti rūpintis vaiku ir neturėti asmeninių lūkesčių, interesų iš vaiko globos. Pasak V. Rimkaus (2016), globėjų noras „nusavinti“ globojamą vaiką, slepiant biologinius faktus ar draudžiant bendrauti su tėvais, traktuojamas kaip vaiko teisių pažeidimas. Informantai pažymi, kad laikantis išankstinių nuostatų, globėjui bus itin sudėtinga rūpintis globojamu vaiku, atliepti jo individualius poreikius.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad specialistams nemažai iššūkių kelia teisiniai sunkumai, kurie grindžiami teisininko konsultacijų trūkumu ir teistumo problemomis. Informantai pažymi, kad globėjus rengiantys specialistai teismuose nėra ginami teisininkų, jiems tenka ir už save, ir už įstaigą atstovauti patiems. Tikėtina, kad asmenims apskundus neigiamą išvadą dėl teistumo ar emocinių vaiko tenkinimo poreikių yra didelė tikimybė, kad specialistai pralaimės teismą, todėl informantai norėtų gauti nemokamą teisinę konsultaciją jiems svarbiais klausimais. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad informantams kelia nerimą ir globėjams bei įtėviams keliami reikalavimai dėl teistumo: „... globėjai gali būti teisti už nusikaltimus, kurie nėra susiję su vaikais...“ (F). Informantai kelia klausimą, ar išvis teisti asmenys gali globoti vaikus ir būti jiems geru pavyzdžiu?

Apibendrinant galima teigti, kad sunkumų rengiant globėjus yra labai daug. Daugiausia sunkumų kyla dėl nepakankamos ar netinkamos globėjų motyvacijos, kuri siejama su švietėjiškos informacijos apie globą stoka. Manytina, kad, išsprendus globėjų ir įtėvių rengimo, pritraukimo bei teisinius sunkumus keliančias problemas, padidėtų norinčiųjų globoti vaikus asmenų skaičius. Be to, būtų tikslinga teikti didesnę paramą specialistams, rengiantiems globėjus, tobulinant globėjų rengimo organizavimą.

Daugelis šeimų bijo prisiimti atsakomybę už svetimus vaikus, baiminasi, kad nesusitvarkys su kylančiais sunkumais, todėl jų apsisprendimas imti globoti vaikus yra nutolinamas. Tokiais atvejais svarbu nepalikti vienų globėjų, būtina nuolat teikti kompleksinę specialistų pagalbą (Raudeliūnaitė ir Urbikaitė, 2011). Informantų buvo teiraujama: „**Ką reikėtų keisti ar gerinti organizuojant vaiko globą šeimose?**“ Išanalizavus gautą informaciją, išskirta 2 kategorijos: socialinių paslaugų plėtra, globos sistemos tobulinimas ir 6 subkategorijos (žr. 7 lentelę).

7 lentelė. Vaiko globos šeimoje tobulinimo perspektyvos

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Socialinių paslaugų plėtra	Bendradarbiavimo tarp institucijų svarba	„...skatinti tarpžinybinį ir tarpinstitucinį bendradarbiavimą, nuolat tobulinti įstatyminę bazę...“ (D), „...labai svarbu su vaikų teisėmis, vaikų teisių specialistais bendradarbiauti“ (B).
	Specialistų poreikis kaimiškose vietovėse	„Mes esame toli nuo miesto, todėl pirmiausia turi būti globos centras su visokeriopa didele pagalba...“ (A), „...kaimiškose vietovėse sunku gauti profesionalią pagalbą globėjams, ypač kas susiję su psichologu arba psichoterapeutu...“ (B)

Tęsinys kitame lape

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
	Organizuoti mokymų tęstinumą globėjams	„...mokymai labai reikalingi kiekvienai (globėju) šeimai...“ (E), „reikalingi mokymai globėjams pastoviai“ (H).
	Savitarpio grupių organizavimas globėjams	„...būtinios savitarpio grupės, kurių rajone kol kas neorganizavome“ (C), „...tikslinga organizuoti globėjų savitarpio grupes, kad jie tarpusavyje dalintųsi savo patirtimi, išgyvenimais, kad galėtų ir pasidžiaugti pasiekimais.....“ (G).
Globos sistemos tobulinimas	Globos skyrimo supaprastinimas	„...galėtų būti supaprastinta globos skyrimo tvarka...“ (C), „...pagreitinti teisinius procesus, teismines bylas, nes kartais jos užtrunka iki metų ir ilgiau...“ (F), „...nuolat tobulinti įstatyminę bazę, reglamentuojančią vaiko globą...“ (D).
	Specialistų, dirbančių su globėjais, kvalifikacijos kėlimas	„...tobulinti GIMK mokymų sistemą...“ (D), „dar siūlyčiau kelti socialinių darbuotojų kvalifikaciją, įskaitant ir GIMK specialistus...“ (A).

Nors tyrime dalyvavę informantai ir išvelgė pozityvių pokyčių vykdomoje globos namų pertvarkoje, tačiau jie mano, kad šią sistemą dar reiktų patobulinti. Informantai, kalbėdami apie socialinių paslaugų plėtrą bendruomenėje, išvelgė aktualią problemą kaimiškose vietovėse – kvalifikuotų specialistų poreikį: „...trūksta specialistų mažesniuose Lietuvos miestuose, jau nekalbant apie kaimiškas vietoves ar vienkiemius...“ (D). Tyrimo dalyviai šią problemą grindžia tuo, kad kaimiškose vietovėse turi būti steigiami globos centrai su profesionaliais darbuotojais, kurie gebėtų teikti globėjams visapusišką pagalbą. Informantai nurodo, kad tokiuose centruose reikalinga psichologo, atvejo vadybininko, socialinio darbuotojo, pozityviosios tėvystės, būtinojo atokvėpio pagalba globėjams. Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams veiksmų plane (2014) numatyta sukurti pagalbos sistemą vaikus globojančioms šeimoms, kuri skatintų ir stiprintų vaiko globą šeimoje, tačiau tenka pripažinti, kad konkrečių paslaugų teikimas kaimiškose bendruomenėse vyksta labai lėtai.

Tyrimo rezultatai atskleidė būtinybę organizuoti globėjų ir tėvių mokymų tęstinumą. Informantai nurodo, kad globėjams žymiai lengviau vykdyti savo misiją, kai įvadinių mokymų metu įgyja informacijos apie globą: „...kai lankai mokymus, gauni žinių, kaip kurti artimą ryšį su globojamu vaiku“ (H), „...žymiai lengviau spręsti problemas, turint atitinkamų žinių...“ (A). Tačiau informantai akcentuoja, kad dažnai įvadinių mokymų globėjams neužtenka, būtina tęsti pradėtą mokymų procesą, užtikrinti nuolatinį jų palaikymą. Analizuojant socialinių paslaugų teikimą globėjams, informantai atskleidžia savitarpio grupių organizavimo globėjams būtinybę. Pasak informantų, globėjai turi komunikuoti tarpusavyje ir dalintis savo asmenine patirtimi, išgyvenimais ir išpūdžiais ugdant globojamą vaiką. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ši paslauga jau yra teikiama globėjams, tačiau ne visuose šalies rajonuose. Siekiant užtikrinti paramą globėjams, pasak informantų, ši problema nebejotinai turėtų būti išspręsta: „...būtinios savitarpio grupės, kurių rajone kol kas neorganizavome“ (C). Informantai akcentuoja, kad organizuojant vaikų globą šeimose turi būti bendradarbiaujama ir su kitomis institucijomis, įstaigomis ar

organizacijų vadovais. Pažymėtina, kad bendradarbiaujančios įstaigos, suvienijusios savo jėgas bendram tikslui, užtikrinčiau gali siekti vaiko gerovės. Taip pat bendradarbiaujant sudaromos galimybės globėjams pasiūlyti daugiau paslaugų, racionaliau panaudojant bendruomeninius išteklius.

Pasak informantų, jei siekiama sumažinti institucijose gyvenančių vaikų skaičių, turėtų būti supaprastinta globos skyrimo tvarka: turėtų būti pagreitinami teisiniai procesai, teisminės bylos nagrinėjimas. Informantai pažymi, kad: „...ilgi teisminiai procesai kelia nerimą globėjų šeimoms...“ (D), „...tuo metu vaikas ir globėjai gyvena visiškoje nežinioje, kur keliaus toliau, kas jų laukia...“ (F). Tačiau šiai minčiai norisi prieštarauti: jei biologinio vaiko laukimas trunka 9 mėnesius, tai kodėl globėjai negali išlaukti atitinkamo momento? Be kita ko, informantai akcentuoja, kad, tobulinant globėjų ir įtėvių rengimo mokymų sistemą, itin svarbu yra kelti specialistų, dirbančių su globėjais, kvalifikaciją. Dera paminėti, kad Socialinių paslaugų srities darbuotojų profesinės kompetencijos tobulinimo tvarkos apraše (2015) socialiniams darbuotojams, dirbantiems pagal Globėjų ir įtėvių mokymo ir konsultavimo (GIMK) programą, numatyta nuolat tobulinti profesinę kompetenciją.

Apibendrinant galima teigti, kad vaiko globos šeimoje sistemos tobulinimo perspektyvos pasireiškia per socialinių paslaugų plėtrą globėjams bei globos sistemos supaprastinimą. Itin reikšmingų pokyčių tikimasi sutelkus kvalifikuotų specialistų pagalbą globėjams, plečiant socialinių paslaugų teikimą kaimiškose vietovėse bei skatinant tarpinstitucinį bendradarbiavimą.

Globėjai vaikams skiria visą savo dėmesį, laiką, moko bendrauti su žmonėmis, ruošia juos savarankiškam gyvenimui visuomenėje. Kad ir kaip globėjai gebėtų pasirūpinti vaikais, netekusiais biologinių tėvų globos, jiems nuolat reikia stiprinti savo gebėjimus (Rimkus, 2016). Informantų buvo teiraujama: „**Kaip manote, kas užtikrintų sėkmingą vaiko globą globėjų šeimose?**“ Išanalizavus gautą informaciją, išskirtos 2 kategorijos: su globėjais susiję veiksniai, išoriniai sėkmingos globos veiksniai ir 8 subkategorijos (žr. 8 lentelę).

8 lentelė. **Veiksniai, lemiantys sėkmingą vaiko globą globėjų šeimose**

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Su globėjais susiję veiksniai	Gebėjimas užmegzti glaudų ryšį su globotiniu	„...globėjo ir globotinio glaudus ir palaikančio santykio susiformavimas...“ (D), „...tik užmezgus artimą ryšį su vaiku, su juo kalbant, bendraujant...“ (G).
	Gebėjimas priimti globotinį su visa jo istorija	„...pripažinimas globotinio biologinės šeimos ir jo šaknų, praeities supratimas...“ (D), „...kuo geriau istoriją žinosi, tuo lengviau bus auginti...“ (A).
	Gebėjimas tenkinti globotinio poreikius	„globėjo gebėjimas padėti išgyventi vaikui patirtas netektis...“ (D), „atpažinti vaiko poreikius-emocinius, fizinius, mokėti šiuos poreikius patenkinti, duoti vaikams ko jiems labiausiai trūksta“ (G).
	Šeimos susitelkimas bendram tikslui	„...stipri šeimos motyvacija, būtina abiejų sutuoktinių...“ (E), „...abu šeimos nariai turi siekti bendro tikslo...“ (B).

Tęsinys kitame lape

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Išoriniai sėkmingos globos veiksniai	Socialinių paslaugų plėtra globėjams	„...socialinių paslaugų globėjams prieinamumas ir jų pasiūla...“ (D), „...užtikrinti socialinių paslaugų plėtrą globėjams...“ (A).
	Gerųjų globos pavyzdžių sklaida	„...skatinti asmenis globoti vaikus, teikiant geruosius pavyzdžius <...> žiniasklaidos bei televizijos pagalba...“ (F), „...gyvenimo globėjų šeimoje pozityvios istorijos...“ (D).
	Autoritetinių asmenų pavyzdys	„...miesto tarybai priimti į savo šeimas po 1-2 vaikus...“ (E), „...paimti globą meras, savivaldybėje dirbantys specialistai“ (A), „...autoritetinę ar visuomenėje žinomo žmogaus pavyzdys...“ (D)
	Finansinė paskata	„...svarbi finansinė paskata“ (B), „...jei būtų didesni globos pinigai...“ (A), „...didesnė finansinė parama...“ (D).

Tyrimo rezultatų analizė atskleidė, kad specialistai, rengdami globėjus, dažnai nuogaustauja, ar globa bus sėkminga. Informantai pažymi, kad jiems nerimą kelia būsiami globotinių ir globėjų tarpusavio santykiai. Pasak V. Gudžinskienės ir G. Navaičio (2016), naujai atėjęs į globėjų ar įtėvių šeimą vaikas patiria adaptacijos iššūkius, kurie sukelia nepasitenkinimo demonstravimą, taip pat gali pasireikšti nestabilus ir prieštaringas elgesys. Tuomet globėjams iškyla nemenkas uždavinys: padėti vaikui pajusti priklausymo jausmą, padėti jam tapti šeimos dalimi. Pasak informantų, glaudaus ryšio su globotiniu užmezgimas gali atsirasti tik kalbant ir bendraujant su vaiku, pasirinkus tinkamą bendravimo modelį. Taip pat informantai pažymi, kad globėjų uždavinys yra priimti vaiką su visa jo istorija, kitaip tariant, pažinti, priimti ir gerbti biologinę vaiko prigimtį, kad ir kokia ji skausminga būtų: „...globėjai turi pripažinti vaiko biologinius tėvus, vaiko šaknis, praeities supratimą...“ (B), „globėjų uždavinys – pažinti, priimti ir gerbti biologinę vaiko prigimtį“ (H). Itin svarbus aspektas yra tas, kad globėjas privalo gebėti patenkinti visus globojamo vaiko poreikius. Informantų teigimu, globėjas turi padėti vaikui pamiršti visas praeities nuoskaudas ir išgyvenimus, taip pat suprasti visus emocinius, fizinius vaiko poreikius ir žinoti, kaip juos patenkinti. Informantai akcentuoja, kad sėkminga globa įmanoma tik tuomet, kai bendram tikslui susitelkia visa šeima, kai abu sutuoktiniai stengiasi rūpintis globotiniu, atliepia jo poreikius bei interesus.

Tyrimu atskleista, kad sėkmingą vaiko globą globėjų šeimoje lemia ir išoriniai globos veiksniai. Informantų teigimu, įgyvendinant vaikų globos namų pertvarką, tikslinga stiprinti paramą globėjams, užtikrinant socialinių paslaugų prieinamumą ir jų pasiūlą. Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams veiksmų plane (2014) numatyta remti asmenų iniciatyvas globoti ar įvaikinti institucijose gyvenančius vaikus, teikiant jiems kompleksines paslaugas bendruomenėje, tačiau informantai pažymi, kad kol kas dar nėra užtikrinamas teikiamų socialinių paslaugų prieinamumas globėjams, ypač gyvenantiems atokesnėse vietovėse.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad globos skatinimas turėtų būti pagrįstas geraisiais, motyvuojančiais pavyzdžiais, kurie galėtų būti perteikiami per visuomenės informavimo priemones, kur būtų kalbama apie gyvenimą globėjų šeimose, patiriamą globos sėkmę ir pan.

Informantai akcentuoja, kad autoritetingas asmuo, pavyzdžiui, meras, savivaldybėje dirbantys specialistai ar koks kitas visuomenėje žinomas asmuo, kuris apsiėmęs globoti vaiką, taptų puikiu pavyzdžiu ir paskata vaikų globai.

Siekiant padidinti globojamų vaikų skaičių bendruomenėse, pasak tyrimo dalyvavusių dalyvių, turėtų būti įgyvendinama ir finansinė paskata globėjams. Manytina, kad valstybei skyrus didesnius globos pinigus, didesnę finansinę paramą globėjams, daugiau šeimų būtų suinteresuotos vaikų globa, tačiau informantai pažymi, kad „...per daug pinigų skirti už globą ir nėra gerai...“ (A), „...nesinorėtų, kad imtų globoti vaikus tik dėl pinigų...“ (H). Čia kyla diskusinis klausimas: kodėl valstybė turi remti šeimą, globojančią vieną vaiką, kai šalyje yra ne viena daugiavaikė šeima, kuriai galbūt labiau reikia finansinės paramos?

Apibendrinant galima teigti, kad galima išskirti du veiksnius, kurie, informantų nuomone, yra svarbūs globėjams: su globėjais susiję veiksniai ir išoriniai sėkmingos globos veiksniai. Globėjo pareiga yra priimti globojamą vaiką nepaisant jo praeities ir gyvenimo istorijos, bendrauti su juo, atliepiant jo emocinius ir fizinius poreikius. Siekiant paskatinti šeimas globoti ar įsivaikinti vaikus, turėtų būti rodoma pozityvių globos pavyzdžių per visuomenės informavimo priemones, taip pat didinti teikiamų socialinių paslaugų įvairovę bendruomenėse, kad vaiko globa šeimoje taptų prioritetu ir būtų sėkminga.

Šeimos, net ir sėkmingai globojančios vaikus, neretai susiduria su įvairiais sunkumais. Pasak R. Raudeliūnaitės ir J. Urbikaitės (2011), dėl kylančių sunkumų ir sudėtingų ryšių su globotinių tėvais, nesugebėjus jų įveikti, globojami vaikai būna gražinami atgal į institucijas. Informantams buvo pateiktas klausimas: „**Kaip manote, su kokiais sunkumais susiduria globėjų šeimos?**“ Išanalizavus gautą informaciją, išskirta 3 kategorijos: sunkumai, kylantys dėl žinių trūkumo, reikalingų globotinio auklėjimui; sunkumai, kylantys dėl globotinių sveikatos problemų; sunkumai, kylantys dėl negebėjimo apsiginti nuo patyčių ir 8 subkategorijos (žr. 9 lentelę).

9 lentelė. **Sunkumai, su kuriais susiduria globėjų šeimos**

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Sunkumai, kylantys dėl žinių, reikalingų globotinio auklėjimui, trūkumo	Globėjų ir vaikų tarpusavio konfliktai	„...dažnai kyla konfliktai tarp globėjų ir vaikų, kuriuos sunku išspręsti...“ (C), „norėdami pagerinti situaciją, globėjai įsivelia į konfliktus su globojamu vaiku...“ (G).
	Globotinių skausminga gyvenimo patirtis	„Dažniausiai sunkumai susiję su vaikų psichologiniais ir emociniais išgyvenimais“ (G), „...vaikai būna pažeisti, patyrę įvairių išgyvenimų, netekčių...“ (D), „...į šeimą patenka vaikai, patyrę ir smurtą, ir nepriežiūrą, įvairių skausmingų patirčių atsineša...“ (B).
	Globotinių elgesio problemos	„...tik atėjus į naują šeimą pasireiškia globotinių elgesio problemos, prieštaravimai, maištas...“ (H), „...trūksta žinių, kaip spręsti vaikų elgesio problemas, įveikti sunkumus...“ (F).
	Globotinių manipuliacija esama situacija	„...globėjai bijo tarnybų ir tenkina vaiko poreikius...“ (A), „vaikai ima manipuluoti esama situacija, reikalauja sau palankių sąlygų...“ (H), „bijo, kad pasiskųs vaiko teisėms, nebeleis globoti, tai daro, ko jie nori“ (F).

Tęsinys kitame lape

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Sunkumai, kylantys dėl globotinių sveikatos problemų	Globotinių ligos	„Pasitaiko raidos sutrikimai, vaikai turi negalią ar kitus sveikatos sutrikimus...“ (G), „...globojama mergaitė serga cukriniu diabetu... kas kelias valandas turi matuoti cukraus kiekį, žiūrėti, ką valgo...“ (H).
	Apsirūpinimas reabilitacinėmis ir slaugos priemonėmis	„Globėjams, globojantiems negalius, ar patyrusius traumas vaikus, patiems tenka pasirūpinti reabilitacinėmis ar slaugos priemonėmis, o viskas tai kainuoja...“ (A), „...sudėtinga nuvežti neįgalų vaiką į ligoninę, sanatoriją...“ (C).
Sunkumai, kylantys dėl globotinių negebėjimo apsiginti nuo patyčių	Aplinkinių neigiamas požiūris į globėjus	„...susiduria su negatyviu požiūriu dėl to, kad jos paėmė globoti tėvų paliktą vaiką...“ (D), „...pasitaiko, kai iš globojančiųjų vaiką šaipomasi, kad jis globoja tik dėl pinigų.“ (E), „...net artimieji nepalaiko norinčius tapti globėjais...“ (A).
	Vaikų patyčios	„...sunkiausia būna su ugdymo įstaigomis, su patyčiomis, kurias patiria vaikai ir, kad vaikai kitaip negalėdami apsiginti, patys tyčiojasi tada iš kitų vaikų“ (B).

Tyrimo metu identifikuoti sunkumai, kylantys dėl žinių trūkumo, reikalingų globotinio auklėjimui, susiję su globėjų ir vaikų tarpusavio konfliktais, globotinių skausminga gyvenimo patirtimi, globotinių elgesio problemomis bei globotinių manipuliacija esama situacija. Informantai, aptardami globėjų ir vaikų tarpusavio konfliktų problemą, teigia, kad labai dažnai kyla nesutarimų tarp globėjų ir vaikų ir juos išspręsti kartais itin sudėtinga. Pasak informantų, konfliktai iš esmės kyla dėl informacijos trūkumo, kaip auklėti globotinius, bei globėjo interesų, siekiant pagerinti globojamo vaiko gyvenimo kokybę: „norėdami pagerinti situaciją, globėjai įsivelia į konfliktus su globojamu vaiku...“ (G). Kylantys konfliktai šeimoje yra rimta problema, kurią būtina spręsti nedelsiant. Nepavykstant patiems, geriausia kreiptis pagalbos į specialistus.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad globėjams sunkumų dažnai kyla dėl globotinių skausmingos gyvenimo patirties, kuri pasireiškia sunkiais psichologiniais ir emociniais išgyvenimais. Informantai nurodė, kad vaikai į globėjų šeimą ateina jau su neigiamos gyvenimiškos patirties „bagažu“: biologinėje šeimoje patyrę netektis, smurtą, nepriežiūrą. Tuomet globėjams tenka atlikti didžiulę užduotį – atpažinti vaiko jausmus, suprasti jo išgyvenimus, kartu išgyventi visą emocijų spektrą. Globėjų dėmesys globojamam vaikui, intensyvus darbas atliepiant poreikius bei identifikuojant stiprybes sudaro prielaidas padėti globotiniui atrasti savąjį identitetą bei paruošti jį savarankiškam gyvenimui. Tačiau informantai pažymi, kad, siekiant pagelbėti vaikui, pirmiausia reikia tam turėti specialių žinių bei įgūdžių, kurie įgyjami lankant specialius mokymus globėjams.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad globėjų šeimos susiduria su globotinių elgesio iššūkiais, kurie pasireiškia prieštaravimais bei maištu. T. N. Liobikienės ir K. Radvilienės (2009) teigimu, tose šeimose, kuriose nėra suformuotas teigiamas tarpusavio ryšys, kyla daugiausia vaikų elgesio problemų bei konfliktų. Informantai akcentuoja, kad globėjams itin trūksta žinių, informacijos, įgūdžių, kaip išspręsti kylančias problemas, kaip įveikti sunkumus. Sunkumai, susiję su globotinių auklėjimu, kyla ir dėl globotinių manipuliacijos esama situacija. Globėjai bijo pasielgti netinkamai ir sulaukti tam tikrų tarnybų ir todėl tenkina visus vaiko poreikius. Vaikas tai žinodamas manipuliuoja esama situacija ir kelia didelius reikalavimus globėjams.

Tyrimo duomenų analizė atskleidė ir sunkumus, kylančius dėl globotinių sveikatos problemų. Informantai išskiria dvi globėjams aktualias problemas: globotinių ligos bei apsirūpinimas reabilitacinėmis ir slaugos priemonėmis. Globėjai, globojantys negalią turinčius vaikus, privalo nuolat rūpintis jų sveikata, tenkinti individualius jų poreikius: „*pasitaiko raidos sutrikimai, vaikai turi negalią ar kitus sveikatos sutrikimus...*“ (G), „...*globojama mergaitė serga cukriniu diabetu... kas kelias valandas turi matuoti cukraus kiekį, žiūrėti ką valgo...*“ (H). Informantai pažymi, kad globėjams taip pat sunkumų kyla parūpinant reabilitacines ar slaugos priemones vaikams, vežant juos į ligonines ar sanatorijas. Informantai, pasisakydami apie sunkumus, kylančius dėl globotinių negebėjimo apsiginti nuo patyčių, kelia tokias problemas: aplinkinių neigiamas požiūris į globėjus bei vaikų patyčios. Pasak informantų, globėjai itin dažnai susilaukia neigiamų aplinkinių replikų dėl to, kad apsiėmė globoti tėvų paliktą vaiką. Be kita ko, aplinkiniai šaiposi iš globotojų, neva pastarieji globoja tik dėl pašalpos: „...*smerkia, tyčiojasi net artimiausi draugai, tiesiog priekaištuoja, kam apsiėmė globoti...*“ (B), „...*pasitaiko, kai iš globojančiųjų vaiką šaipomasi, kad jis globoja tik dėl pinigų.*“ (E). Informantai akcentuoja, kad visuomenės nusistatymas prieš beglobius vaikus sukelia patyčias, dažniausiai ugdymo įstaigose. Negalėdami apsiginti, globojami vaikai patys ima tyčiotis iš kitų, netinkamai elgiasi mokykloje, nelanko pamokų. Pažymėtina, kad globėjams tenka ne tik patiems apsiginti nuo visuomenės pasmerkimo, bet ir apginti savo globotinius, spręsti patyčių pasekmes.

Apibendrinant galima teigti, kad pagrindiniai sunkumai, su kuriais susiduria globėjų šeimos, yra sunkumai, kylantys dėl žinių trūkumo, reikalingų globotinio auklėjimui, dėl globotinių sveikatos problemų bei dėl globotinių negebėjimo apsiginti nuo patyčių. Tarp globėjų ir globotinių dažnai kyla konfliktai dėl psichologinių išgyvenimų, nesutarimų ar globotinių manipuliacijos.

Vykdomos pertvarkos metu, kad būtų sėkmingai pereinama nuo institucinės globos prie globos šeimoje ir bendruomenėje, būtinas nuolatinis globėjų palaikymas. Informantų buvo teiraujamosi: „**Kas padeda įveikti sunkumus?**“ Analizuojant gautus duomenis, išskirta 1 kategorija: globėjų socialinio tinklo palaikymas ir 4 subkategorijos (žr. 10 lentelę).

10 lentelė. **Kylančių sunkumų globėjams įveika**

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Globėjų socialinio tinklo palaikymas	Artimųjų ir bendruomenės narių pagalba	„... <i>padeda artimieji, paskui jau socialiniai darbuotojai</i> “ (A), „... <i>didžiausia pagalba yra iš globėjų supančios aplinkos – artimųjų ir giminaičių...</i> “ (D), „... <i>padeda šalia esantys, patys artimiausi draugai, kartais kaimynai...</i> “ (G).
	Specialistų pagalba	„... <i>galėtų padėti vaikų psichologai, kartais galbūt reikia vaikų psichiatro, logopedo ir kitų specialistų</i> “ (E), „... <i>bus teikiama kompleksinė pagalba globėjų šeimoms...</i> “ (A).
	Visuomeninė pagalba	„... <i>įsikūrė Globėjų ir įtėvių asociacija.</i> “ (D), „... <i>globėjų ir įtėvių asociacija yra nukreipta į tai, kad teiktų pagalbą šeimoms</i> “ (G).
	Konsultacinė pagalba telefonu	„... <i>neseniai įkurta pagalbos linija tėvams...</i> “ (D), „... <i>globėjai gali konsultuotis telefonu...</i> “ (H).

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad globėjams kylančius sunkumus padeda spręsti socialinio tinklo nariai: artimieji ir bendruomenės nariai, specialistai, visuomenė bei globėjams teikiamos konsultacijos telefonu. Tačiau informantai nurodo, kad kartais „...*globėjai atsisako bet kokios pagalbos, bando su problemomis susitvarkyti patys, o vėliau palūžta, vaikas tampa problema...*“ (D). Pažymėtina, kad pagalbos priėmimas padeda išvengti didesnių socialinių problemų atsiradimo.

Tyrimu atskleista, kad pirmiausia globėjams į pagalbą ateina pirminio tinklo nariai: artimieji, giminės bei bendruomenės nariai. Pasak A. Aleksandravičiaus ir J. Žukovskio (2011), bendruomeniškumas tarp asmenų grindžiamas bendrų pastangų bei turimų išteklių suvienijimu. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad aplinkinių palaikymas, parama ar paskatinimas neabejotinai atneša teigiamų emocijų globėjams, tačiau dėl neigiamų nuostatų į globą kartais globėjams sudėtinga sulaukti pagalbos iš artimųjų ir bendruomenės narių. Informantai pažymi, kai su artimųjų pagalba problemos tampa nebeišsprendžiamos ar nerandama atsakymų į kylančius klausimus, globėjai savo iniciatyva kreipiasi pagalbos į socialinius darbuotojus.

Informantai, pasisakydami apie specialistų pagalbą, teigė, kad iškilus bėdai, problemas šeimoje galėtų padėti spręsti kvalifikuoti specialistai: vaikų psichologai, psichiatrai, logopedai ir kiti specialistai. Be kita ko, patiems globėjams turėtų būti teikiama nuolatinė emocinė ir psichologinė pagalba bei palaikymas. Tyrime dalyviai pažymi, kad kai kuriuose rajonuose jau yra mobilios pagalbos grupės ir kriziniu atveju „...*vyksta į vietą pas globėjus specialistų komanda...*“ (H). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad reikiamos pagalbos sulaukia dar ne visos globėjų šeimos. Informantai akcentuoja, kad dar tik kai kuriuose rajonuose tik numatyta teikti kompleksinę pagalbą globėjams: „...*bus teikiama kompleksinė pagalba globėjų šeimoms...*“ (A), „...*numatyta plėsti paslaugas globėjų šeimoms, teikti jiems visokeriopą paramą...*“ (C).

Informantų teigimu, neabejotinai globėjams reikšminga ir visuomenės teikiama pagalba. Įsikūrus Globėjų ir tėvių asociacijai, tikimasi, kad globėjai sulauks konkrečios pagalbos globėjams bei prisidės prie pozityvių pokyčių vaikų globos sistemoje. Informantai pažymi, kad viena naujausių problemų sprendimo būdų yra ir konsultacinė pagalba telefonu: „...*neseniai įkurta pagalbos linija tėvams...*“ (D), „...*globėjai gali konsultuotis telefonu...*“ (H). Neabejotinai, konsultacijos telefonu padės išspręsti globėjams rūpimus klausimus apie vaikų ugdymą, ypač tiems, kuriems sudėtinga išvykti iš namų.

Apibendrinus gautus rezultatus, galima teigti, kad globėjams yra žymiai lengviau pasiekti išskeltus tikslus, sulaukus artimųjų, bendruomenės narių, specialistų bei visuomeninės pagalbos.

Pasak A. Navikaitės (2011), siekiant padėti globojančioms šeimoms įveikti sunkumus, šalyje suformuotas socialinės pagalbos tinklas, kuris užtikrina globojančioms šeimoms socialinės pagalbos teikimą, efektyvumą bei tęstinumą. Informantams buvo pateiktas klausimas „**Kokios**

pagalbos dar tikisi globėjai?‘‘ Išanalizavus gautą informaciją, išskirtos 2 kategorijos: pagalbos poreikis globėjams; dalinimosi patirtimi poreikis ir 3 subkategorijos (žr. 11 lentelę).

11 lentelė. **Globėjų lūkesčiai iš valstybės ir kitų globėjų**

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Pagalbos poreikis globėjams	Teisinė pagalba	<i>„...teisinės arba valstybinės pagalbos...“ (B), „globėjams kyla dokumentų tvarkymo, atostogų gavimo, globotinių palikimo ir kiti klausimai. Tuomet globėjams būt naudinga gauti teisinę pagalbą“ (H).</i>
	Finansinė pagalba	<i>„...tikimasi ir finansinės <...>susiduria su poreikiu turėti didesnę būstą ar automobilį...“ (D), „globėjai pageidauja finansinės pagalbos iš valstybės“ (G).</i>
Dalinimosi patirtimi poreikis	Kitų globėjų dalinimasis savo patirtimi	<i>„...tikisi, kad ir kiti globėjai jiems padės, galbūt pasidalins probleminių situacijų sprendimo būdais...“ (D), „...tikisi patarimų iš kitų globėjų...“ (C).</i>

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad globėjams, įveikiant kilusius sunkumus ugdant globotinius, reikėtų teisinės, finansinės pagalbos bei kitų globėjų dalinimosi savo patirtimi. Informantai, pasisakydami apie teisinės pagalbos teikimą globėjams, teigė: *„globėjams kyla dokumentų tvarkymo, atostogų gavimo, globotinių palikimo ir kiti klausimai. Tuomet globėjams būt naudinga gauti teisinę pagalbą“ (H)*. Tyrimo dalyviai pažymi, kad globėjams dažnai tenka atstovauti globotinių teisėms, ginti jų interesus, todėl jie norėtų gauti nemokamą kvalifikuotą teisinę pagalbą. Atėjus naujam šeimos nariui, išauga šeimos poreikiai, todėl globėjai tikisi finansinės pagalbos iš valstybės. Informantai pažymi, kad globėjams finansinės pagalbos suteikimas sudarytų galimybę įsigyti naują didesnę būstą ar automobilį. Informantai akcentuoja, kad finansinė pagalba būtų naudinga globėjams, tačiau abejojama, ar, gavę didesnę finansinę paramą, globėjai nesinaudos tuo ir globoti ims ne iš atjautos tėvų globos netekusiam vaikui, o dėl materialinės gerovės.

Informantai nurodė, kad, globėjai tikisi ir kitų globėjų dalinimosi patirtimi: kaip jie sugebėjo išspręsti kilusias problemas, pasidalins problemų sprendimo būdais, patarimais ir panašiai. Tyrimo dalyviai akcentuoja, kad tokiais atvejais globėjams būtų naudinga organizuoti savitarpio grupes, kuriose susitinka globėjai su tomis pačiomis problemomis, gali patarti, pasidalinti patirtimi, kaip įveikti sunkumus. L. Gvaldaitės (2004) teigimu, savitarpio grupės yra vienos iš bendruomenės išteklių, kurios lemia tiek asmeninio, tiek bendruomeninio gyvenimo pokyčius: didina socialinį bei pilietinį sąmoningumą, skatina naujų formų visuomenės ryšių atsiradimą bei solidarumą.

Apibendrinant galima teigti, kad globėjams stinga ne tik nemokamos teisinės pagalbos, bet jie tikisi iš valstybės sulaukti didesnės finansinės paramos. Globėjams taip pat aktualu ir sulaukti emocinės pagalbos iš kitų globėjų, kuri siejama su pasidalinimu gyvenimiška patirtimi bei pasidalinimu, kaip spręsti kylančias vaikų problemas.

Siekiant šalyje sumažinti institucijose gyvenančių vaikų skaičių būtina išvystyti šeima paremtos globos sistemą, teikiant visapusišką socialinę paramą globėjų šeimoms (Pūras, 2013).

Informantams buvo pateiktas klausimas: „Kokios socialinės paslaugos yra prieinamos šeimoms, globojančios vaikus, vietos bendruomenėje?“ Išanalizavus gautus duomenis, išskirta 1 kategorija: prieinamos socialinės paslaugos globėjų šeimoms ir 7 subkategorijos (žr. 12 lentelę).

12 lentelė. Teikiamos socialinės paslaugos šeimoms, globojančioms vaikus, vietos bendruomenėje

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Prieinamos socialinės paslaugos globėjų šeimoms	Informavimo paslaugos	„Teikiame informavimo paslaugas norintiems globoti, įvaikinti ir jau globojantiems...“ (A), „...suteikiame informaciją apie kokias galima gauti socialines paslaugas“ (G).
	Konsultavimo paslaugos	„Konsultuojame globėjus, tėvius individualiai, ir grupėmis...“ (A), „...užtikrinamos VTAS specialistų, GIMK specialistų konsultacijos“ (C).
	Atstovavimo paslaugos	„pagalbą suteikiame tarpininkaujant tarp asmenų ir kitų specialistų...“ (A), „...tarpininkaujame bendraujant su biologiniais globotinių tėvais“ (G).
	Mokymų organizavimo paslaugos	„mokymų metu plėtojame globėjų, tėvių gebėjimus pasirūpinti tėvų globos netekusiais vaikais...“ (F), „...įvadiniių ir tęstinių mokymų metu pateikiame nujausią informaciją, kaip įveikti sunkumus, dalijamės gerąja patirtimi...“ (H)
	Savitarpio grupių organizavimas	„...sukviečiame globėjų grupes bendrai diskusijai, patirties pasidalinimui, kartu sprendžiame problemas“ (H), „...svarbu pačių globėjų ratas, savitarpio grupės, kuriose dalyvauja žmonės su tomis pačiomis problemomis“ (F).
	Psichologo konsultacijos	„Psichologas mūsų gerovės centre konsultuoja ir globėjus, ir vaikus...“ (H), „globėjams jau yra galimybė pasikonsultuoti su psichologu“ (B).
	Pavėžėjimo paslaugos	„suteikiama transporto paslauga, kuri apmokama iš savivaldybės biudžeto lėšų“ (G), „...kartais teikiame pavėžėjimo paslaugas“ (A).

Tyrimu atskleista, kad šeimoms, globojančioms vaikus, vietos bendruomenėje yra prieinamos šios socialinės paslaugos: informavimo paslaugos; konsultavimo paslaugos; atstovavimo paslaugos; mokymų organizavimo paslaugos; savitarpio grupių organizavimas; psichologo konsultacijos; pavėžėjimo paslaugos. Tyrimo dalyviai akcentuoja, kad skirtingose bendruomenėse siūlomos skirtingos socialinės paslaugos globėjams, kai kur dar labai trūksta teikiamų socialinių paslaugų įvairovės.

Informantai, pasisakydami apie informavimo paslaugas, teigė, kad bendruomenėse yra teikiamos informavimo paslaugos asmenims, norintiems globoti, įsivaikinti ar jau globojantiems asmenims. Informavimo paslaugos metu yra suteikiama informacija apie globą bei kokią paramą ir socialines paslaugas gali gauti globėjai ar tėviai. Aptardami konsultavimo paslaugas tyrimo dalyviai nurodė, kad šios paslaugos yra teikiamos tėviams individualiai arba grupei globėjų. Konsultavimo paslaugų metu yra teikiami patarimai, kaip spręsti šeimoje kilusias problemas, kaip bendrauti su globotiniais. Informantai pažymi, kad globėjams užtikrinamos vaikų teisių apsaugos specialistų bei globėjų ir tėvių rengimo specialistų konsultacijos. V. Rimkus (2016) akcentuoja, kad globėjams itin aktualu bendradarbiauti su socialiniais darbuotojais ir kitais specialistais, kad taptų pilnaverčiais globos komandos nariais. Tyrimo dalyviai akcentavo ir tai, kad bendruomenėse yra teikiamos ir atstovavimo paslaugos. Tai reiškia, kad globotinių šeimoms

pagalba yra teikiama tarpininkaujant tarp asmenų ir kitų specialistų. Ta pati atstovavimo paslauga gali būti teikiama bendradarbiaujant su biologiniais globotinių tėvais.

Bendruomenėse yra teikiamos ir mokymų organizavimo paslaugos, kurių metu yra gerinami globėjų bei tėvių įgūdžiai, rūpinantis beglobiais vaikais. Informantai pažymi, kad specialių mokymų metu yra suteikiama naujausia ir optimaliausia informacija globėjams, kaip įtvirtinti savo gebėjimus ir pasirinkimą, kaip tinkamai atpažinti ir atliepti vaiko poreikius, kaip nepasimesti kilus sunkumams. Informantai atskleidė, kad bendruomenėse organizuojama ir savitarpio pagalba, kai yra sukviečiamos globėjų grupės bendrai diskusijai, pasidalinimui patirtimi. Be kita ko, grupelėse sprendžiamos problemos bendromis jėgomis.

Tyrimo dalyviai pažymi, kad vietos bendruomenėse yra prieinama ir psichologinė konsultacija globėjams ir globotiniams: „*psichologas mūsų gerovės centre konsultuoja ir globėjus, ir vaikus...*“ (H), „*globėjams jau yra galimybė pasikonsultuoti su psichologu*“ (B). Siekiant užtikrinti socialinių paslaugų prieinamumą, globėjams suteikiama ir pavėžėjimo paslauga, kuri yra finansuojama iš savivaldybės biudžeto lėšų. Informantai pažymi, kad globėjams vykstant į mokymus, pas specialistus dažniausiai patiems tenka rūpintis transportu, tačiau kai kuriais atvejais įstaigos geranoriškai paveža globėjus.

Apibendrinus galima teigti, kad vietos bendruomenėje šeimoms, globojančioms tėvų neturinčius vaikus, yra suteikiamos socialinės paslaugos. Šių paslaugų tikslas – tinkamos globos vaikui suteikimas, globėjų įgūdžių ugdymas, globėjų patirties tarpusavyje pasidalinimas. Šios ir kitos paslaugos sudaro tinkamas sąlygas vaikui gyventi globėjų šeimoje, sulaukti visokeriopo palaikymo bei poreikių tenkinimo.

Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams veiksmų plane (2014) numatyta plėtoti socialines paslaugas globėjų šeimoms ir tobulinti jau esamas. Informantams buvo pateiktas klausimas: „**Ką reikėtų tobulinti socialinių paslaugų teikime šeimoms, globojančioms vaikus?**“ Išanalizavus gautus duomenis, išskirta 1 kategorija: teikiamų socialinių paslaugų globėjams plėtra ir 4 subkategorijos (žr. 13 lentelę).

13 lentelė. Socialinių paslaugų globėjams teikimo tobulinimas

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Teikiamų socialinių paslaugų globėjams plėtra	Gerinti teikiamų paslaugų kokybę	„...kad būtų teikiamos kokybiškos paslaugos globėjams, o ne kiekybinės“ (F), „...siekiam teikti kokybiškesnes paslaugas...“ (D).
	Tobulinti socialinių paslaugų prieinamumą	„...didinti paslaugų prieinamumą globėjams...“ (D), „...globėjų šeimoms turėtų būti prieinamos tiek socialinių darbuotojų, tiek psichologų, medikų bei kitų sričių specialistų paslaugos“ (C), „...reiktų labiau prieinamų įvairių specialistų paslaugų...“ (E), „labai svarbu, kad teikiamos paslaugos būtų prieinamos...“ (A).

Tęsinys kitame lape

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
	Teikti kompleksines paslaugas kaimiškose vietovėse	<i>„...kiekvienoje seniūnijoje turėtų pagalbą suteikti ne tik socialinis darbuotojas, bet ir psichologas, kiti specialistai“ (H), „socialinės paslaugos globėjams turėtų būti kompleksinės ir koordinuotos, ypač jas reikia plėsti kaimiškose vietovėse“ (C), „...kompleksinės pagalbos trūksta, jau nekalbant apie kaimiškas vietoves...“ (D).</i>
	Užtikrinti reikiamą darbuotojų skaičių	<i>„mes nebespėjame nudurbti darbų visam rajone su 0,25 etato, kaip GIMK specialistai <...>manyčiau, reikia pilno etato, kad būtų teikiamos kokybiškos paslaugos globėjų šeimoms...“ (A), „duotų daugiau darbuotojų paslaugoms teikti, nebespėjame aprėpti visų globėjų...“ (G).</i>

Vaikų globos namų pertvarkos vienas iš tikslų yra pakeisti institucinę globą į bendruomeninę, užtikrinant socialinių paslaugų teikimą globėjų šeimoms (Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams veiksmų planas, 2014). Atlikus tyrimą, remiantis informantų patirtimi, paaiškėjo, kad šalyje dar nėra visiškai užtikrinama reikiama pagalba globėjų šeimoms, todėl neatidėliotinai būtina tobulinti socialinių paslaugų teikimą, koncentruojantis ties šiomis sritimis: gerinti teikiamų paslaugų kokybę, tobulinti socialinių paslaugų prieinamumą, teikti kompleksines paslaugas kaimiškose vietovėse bei užtikrinti reikiamą darbuotojų skaičių. Tyrimo dalyviai, kalbėdami apie teikiamų paslaugų kokybės gerinimą, teigė, kad: *„...turime įvairių institucijų, veikiančių įvairiai, tik galbūt ne visada kokybiškai...“ (F), „...alternatyvių paslaugų šeimoms mes turime, tik pats svarbiausias dalykas, kad jos veiktų ir būtų teikiamos kokybiškai...“ (D).* Pravartu atkreipti dėmesį į tai, kad teikiamų socialinių paslaugų kokybė gali lemti vykdomos reformos sėkmę bei padidinti norinčiųjų globoti asmenų skaičių. Kad teikiamos socialinės paslaugos būtų efektyvesnės, labai svarbu yra užtikrinti teikiamų paslaugų prieinamumą. Nepaisant to, kad šalyje globos įstaigose plečiamos paslaugos, kuriami nauji socialinių paslaugų centrai, labai svarbu, kad asmenys visgi galėtų ir pasinaudoti tomis paslaugomis. Informantai pažymi, kad turi būti tobulinamas socialinių paslaugų prieinamumas, globėjams turėtų būti prieinami socialiniai darbuotojai, psichologai, medikai ir kitų sričių specialistai.

Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad itin aktualu teikti kompleksines paslaugas globėjams kaimiškose vietovėse. Informantai akcentuoja, kad socialinės paslaugos globėjams turėtų būti kompleksinės ir koordinuotos. Be kita ko, turi būti užtikrintas reikiamas darbuotojų skaičius šioms paslaugoms teikti. Tyrimo dalyviai pažymi, kad visų pirma atestuoti socialiniai darbuotojai turėtų dirbti pilnu etatu, o ne 0,25 etato kaip kad yra dabar. Be kita ko, kaimiškose vietovėse reikėtų kvalifikuotų darbuotojų socialinėms paslaugoms teikti, kad būtų teikiamos kokybiškos paslaugos globėjų šeimoms.

Apibendrinant galima teigti, kad siekiant tobulinti socialinių paslaugų teikimą globėjų šeimoms būtina atsižvelgti į teikiamų paslaugų kokybės gerinimą, socialinių paslaugų prieinamumo tobulinimą, kompleksinių paslaugų kaimiškose vietovėse teikimą bei reikiamą

darbuotojų skaičiaus užtikrinimą. Stiprinant šias sritis būtų didinamas globėjų prieinamumas prie įvairių bendruomenės siūlomų paslaugų.

Visuotinai pripažįstama, kad kaip ir bet kurio vaiko, taip ir biologinių tėvų globos netekusio vaiko pagrindinė teisė yra augti šeimos aplinkoje (D. Pūras, 2013). Informantams buvo pateiktas klausimas: „**Kas turi pasikeisti, kad vaiko globa taptų prioritetu?**“ Išanalizavus gautus duomenis, išskirta 1 kategorija: prioritetinės veiklos kryptys vaiko globos sistemoje ir 4 subkategorijos (žr. 14 lentelę).

14 lentelė. **Būtinai pokyčiai vaiko globos sistemoje**

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Prioritetinės veiklos kryptys vaiko globos sistemoje	Požiūrio į globą keitimas	„...svarbu keisti požiūrį, nebijoti sunkumų...“ (A), „...mūsų visų sąmoningumas...“ (D), „...požiūris kai pasikeis, mes globojamus vaikus priimsime kaip savo“ (B).
	Vienodos finansinės garantijos	„Visoje valstybėje turi būti vienodos finansinės garantijos, kurios leistų bent adaptaciniu laiku nedirbti, skirti dėmesį vaikui“ (F), „...šiuo metu kiekviena savivalda moka skirtingas išmokas globėjams, konkuruoja...“ (E).
	Bendruomenės narių atsakomybė	„...pagalba kitam, o ypačingai vaikui, yra mūsų visų atsakomybės klausimas“ (D), „...tėvų globos netekę vaikai yra ta pati bendruomenės dalelė, kuria reikia pasirūpinti...“ (C).
	Bendruomenių stiprinimas	„Kad žmonės norėtų padėti vieni kitiems, jungtųsi į bendruomenes...“ (H), „tik įtraukus į vaiko globos procesą visą bendruomenę, ją šviečiant, mokant tolerancijos, vienybės...“ (G).

Tyrime dalyvavę informantai keletą kartų paminėjo, kad kuo daugiau vaikų iš institucijų turi patekti į šeimas. Anot K. Vitkausko (2010), vyriausybė kuria įvairias programas, kurios skatina globą šeimos aplinkoje, tačiau stebint institucijose gyvenančių vaikų skaičių, nūdienos visuomenėje globos problema išlieka aktuali. Siekiant, kad vaikų globa šeimos aplinkoje taptų prioritetu, šalyje turi pasikeisti keletas aspektų. Visų pirma, globos tapimas prioritetu sietinas su visuomenės požiūrio į globą keitimu. Pasak informantų, būtina pagarbiai žiūrėti į globą, ugdyti visuomenės sąmoningumą ir nebijoti kylančių sunkumų. Ko gero, dar reikia elementaraus laiko, supratimo ir suvokimo, kad globojamus vaikus priimtume kaip savo.

Tyrimo dalyviai nurodo, kad būtina užtikrinti vienodas finansines garantijas globėjams, kurios suteiktų galimybę adaptaciniu laikotarpiu nedirbti, o skirti visą dėmesį globotiniui. Pasak informantų, vienodos finansinės garantijos turi būti garantuotos visose savivaldybėse: „...šiuo metu kiekviena savivalda moka skirtingas išmokas globėjams, konkuruoja... Juk vaikai visi vienodi, nesvarbu, kokiame mieste gimė ir augai...“ (E). Finansinė paskata neabejotinai puiki alternatyva, siekiant pokyčių vaikų globos sistemoje, todėl valstybė turėtų daugiau skirti dėmesio globėjų šeimoms bei atrasti lėšų finansinių garantijų suvienodinimui.

Tyrimo rezultatai atskleidė ir bendruomenių įsitraukimo į vykdomą pertvarką svarbą. Bendruomenių narių atsakomybė už jose augančius vaikus pasireiškia tuo, kad visa visuomenė turi laikytis bendrumo ir imti rūpintis globos netekusiais vaikais. Su šiuo aspektu siejasi ir

bendruomenių stiprinimas, kuris reiškia, kad žmonės turėtų padėti vieni kitiems, turėtų jungtis į bendruomenes. Informantai pažymi, kad „tik įtraukus į vaiko globos procesą visą bendruomenę, ją šviečiant, mokant tolerancijos, vienybės...“ (G), lengviau bus kartu siekti bendro tikslo – užtikrinti beglobiams vaikams saugią ir darnią aplinką vietos bendruomenės šeimose. Manytina, kad siekiant pokyčių, pirmiausia derėtų vykdyti švietėjišką darbą bendruomenėse: ugdyti tolerantišką ir pagelbstinčią visuomenę, stiprinti solidarumą bei vienybę.

Apibendrinant specialistų, rengiančių ir konsultuojančių globėjus bei įtėvius patirtis, galima teigti, kad vykdomoje vaikų globos namų pertvarkoje prioritetingos veiklos kryptys sietinos su visuomenės požiūriu į globą keitimu, vienodų finansinių garantijų užtikrinimu, bendruomenės narių bendra atsakomybe už be tėvų globos likusius vaikus bei bendruomenių stiprinimu. Manytina, kad užtikrinus šias prioritetingas kryptis, pasikeistų požiūris į globojamus vaikus, jų interesus ir būtų užtikrinama socialinė gerovė vaikams.

3.2.2 Socialinių paslaugų teikimo pokyčiai bendruomenėje: socialinių darbuotojų, teikiančių socialines paslaugas bendruomenėje, patirtys

Šioje darbo dalyje pateikiami, analizuojami ir vertinami socialinių darbuotojų, teikiančių socialines paslaugas bendruomenėje, interviu metu gauti rezultatai. Tyrime dalyvavo 7 informantai, iš kurių su 3 teko pokalbį įrašyti per internetinę „Skype“ programą. Dėl „Skype“ interviu buvo susitarta iš anksto, prieš pradėdant pokalbį buvo patikrinta ryšio kokybė, todėl ryšio nesklaidumų nekilo. Su kitais 4 informantais pokalbis vyko tiesiogiai bendraujant, jiems sutikus buvo įrašomas į diktofoną. Tyrime dalyvavusių informantų charakteristikos bei interviu trukmė pateikiama lentelėje (žr. 15 lentelę).

15 lentelė. Informantų charakteristika ir interviu trukmė

Informanto kodas	Lytis	Darbo stažas socialinėje veikloje	Interviu trukmė
A	moteris	6 metai	1 val. 15 min.
B	vyras	3 metai	1 val. 09 min.
C	moteris	7 metai	45 min.
D	moteris	12 metų	1 val. 05 min.
E	moteris	16 metų	55 min.
F	moteris	6 metai	48 min.
G	moteris	15 metų	40 min.

Tyrime dalyvavo 6 moterys ir vienas vyras. Informantų darbo stažas nuo 3 metų iki 16 metų. Pokalbis tarp tiriamojo ir tyrėjo truko nuo 40 min. iki 1 val. 15 min.

Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams veiksmų plane (2014) numatyta įtraukti bendruomenes į vykdomos pertvarkos procesą bei rengti susitikimus ir diskusijas su bendruomenės nariais. Seminarų, susijusių su pertvarka, metu dalyviai kelia klausimus

vedėjams, su kokia bendruomene yra dirbama bei kokia bendruomenė ruošiama pokyčiams? Informantams buvo pateiktas klausimas: „**Kokią bendruomenę rengiate pokyčiams?**“ Išanalizavus gautą informaciją, išskirta 1 kategorija: bendruomenių samprata vykdomos pertvarkos kontekste ir 2 subkategorijos (žr. 16 lentelę).

16 lentelė. **Bendruomenių apibrėžtys socialinių darbuotojų požiūriu**

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Bendruomenių samprata vykdomos pertvarkos kontekste	Vaiko gerovę užtikrinantys asmenys	„vykdant pertvarką, bendruomenė mums yra visi žmonės, kurie prisideda prie mūsų globojamų vaikų gerovės kūrimo...“(E), „...bendruomenė yra netgi tie žmonės, kurie globoja mūsų vaikus iš toliau...“ (C).
	Visame rajone gyvenančios šeimos, auginančios vaikus	„...mūsų bendruomenė jau X rajono – kaimuose, miesteliuose gyvenančios visos šeimos“ (A), „...vykdant pertvarką, nebeteikiam paslaugų vien savo miestelio šeimoms, plečiamės į visą rajoną...“ (D) „...jau su viso rajono šeimomis, kurios augina vaikus ir tomis, kurių vaikai paimti į laikinąją globą...“ (C), „...bendruomenė...mūsų tikslinė grupė yra visos rajono šeimos, kurios siekia gyventi darniai...“ (F).

Teikiant socialines paslaugas bendruomenėje, labai svarbu yra pažinti bendruomenę, apsibrėžti, kam ir koku tikslu bus panaudoti turimi išteklių bei kokių asmenų problemos bus sprendžiamos (Leliūgienė ir Sadauskas, 2011). Tyrimo rezultatai atskleidė, kad informantams tapo sudėtinga identifikuoti bendruomenės ribas bei buvo matomas akivaizdus pasimetimas, paprašius įvardinti, kas yra bendruomenė pertvarkos kontekste: „...kad ir nežinau...“ (C), „...sunku įvardinti...“ (E). Pažymėtina, kad pokalbio metu tiriamieji bendruomenių sampratą apibūdino kaip vaiko gerovę užtikrinančius asmenis bei visame rajone gyvenančias šeimas, kurios augina vaikus.

Tyrimo metu taip pat išaiškėjo, kad bendruomenės ratui yra priskiriami asmenys, kurie prisideda prie vaikų gerovės kūrimo, bei tie, kurie jau yra priėmę vaikus į savo šeimą globai iš kitų rajonų. Tyrimo dalyviai akcentuoja, kad jiems yra svarbu palaikyti ryšius su globėjais, paėmusius globoti vaikus iš jų atstovaujančios institucijos, todėl globėjai neabejotinai laikomi lygiaverčiais bendruomenės nariais: „...mums bendruomenė yra netgi tie žmonės, kurie globoja mūsų vaikus iš toliau...“ (C).

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad bendruomenės sąvoka yra grindžiama ir geografinė apibrėžtimi. Tyrimo dalyviai akcentuoja, kad, vykdant pertvarką, neapsiribojama vien tik miesto ar kaimo šeimomis – socialinės paslaugos yra teikiamos viso rajono šeimoms: „...plečiamės į visą rajoną...“ (D). Informantai bendruomenei taip pat priskiria visas šeimas, kurios siekia darnos šeimoje. Akcentuotina, kad šeimų tarpusavio ryšiai, darna šeimoje padeda kurti ne tik šeimos, bet ir bendruomenės socialinę gerovę.

Apibendrinant galima teigti, kad vykdomos pertvarkos kontekste bendruomenės sąvoką informantai apibrėžia skirtingai, neturi tikslios ir aiškios apibrėžties. Bendruomenių ratui priskiriami vaiko gerovę užtikrinantys asmenys bei visame rajone gyvenančios šeimos,

auginančias vaikus. Be kita ko, bendruomenei priskiriami ne tik vietos bendruomenės nariai, bet ir viso rajono šeimos, kurios siekia darnaus gyvenimo.

Didžiausia informacijos sklaida vyksta susitikimų su bendruomenės nariais metu bei padeda identifikuoti socialinių paslaugų poreikį ir plėtros kryptis (Marcinkevičiūtė ir Petrauskienė, 2007). Informantų buvo teiraujama: „**Kur vyksta susitikimai su bendruomenės nariais?**“ Analizuojant gautus duomenis, išskirtos 2 kategorijos: susitikimai arčiausiai klientų gyvenamosios vietos; susitikimai įstaigoje ir 7 subkategorijos (žr. 17 lentelę).

17 lentelė. **Susitikimų vieta su bendruomenės nariais**

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Susitikimai arčiausiai klientų gyvenamosios vietos	Susitikimai kliento namuose	„...dėl konfidencialumo, dėl tam tikrų dalykų <...>galim atvažiuoti pas žmogų netgi į namus...“ (A), „...vykstame pas globėjus, pas vaikų tėvus į namus...“ (D), „...ir važiuoju ir dar važiuos specialistai į namus...“ (B).
	Susitikimai kultūros namuose	„...teko su žmonėmis, norinčiais sužinoti daugiau apie globą, susitikti ir kaimo kultūros namuose...“ (D), „...tai nėra pati geriausia vieta kultūros namai, bet buvome ir ten apsistoję...“ (E).
Susitikimai įstaigose	Susitikimai globos įstaigoje	„rekomenduojame globos įstaigoje, kviečiame pas save žmones...“ (D), „...kompleksines paslaugas teikiame mūsų globos įstaigoje, tai mes sutaupome laiko, jei žmonės patys atvyksta pas mus...“ (B).
	Susitikimai bendruomeniniuose šeimų namuose	„...mes persivadinę į bendruomeninius šeimų namus, tai kviečiame atvykti čia...“ (G), „...kviečiame atvažiuoti, ateiti pas mus, taip mums paprasčiau...“ (F), „...mums patogiau, jei jie gali patys atvykti į mūsų patalpas...“ (A), „...jei jie patys išreiškia norą, kad čia norėtų atvykti, tai atsivežam ir čia...“ (B).
	Susitikimai seniūnijos patalpose	„...į seniūnijas vyksta specialistai ir teikia paslaugas jų patalpose...“ (B), „...kontaktuojama su seniūnijomis, jei turi tinkamas patalpas, tai pas juos...“ (G), „...vyksta susitikimai seniūnijos patalpose...“ (D).
	Susitikimai ugdymo įstaigoje	„...kadangi seniūnijos savo patalpų neturi, krepiamės į darželį, mokyklą...“ (A), „...tenka kreiptis ir į mokyklą, kad priimtų...“ (B).
	Susitikimai vaikų teisių skyriuje	„...tenka su šeimomis susitikti vaikų teisių skyriuje...“ (C), „...jei jau gauna paslaugas, arba šeimoms reikia dar pagalbos <...> tai visi specialistai ir šeima renkamės vaikų teisių skyriuje...“ (B).

Sprendžiant vietinių bendruomenių socialines problemas, specialistai į pagalbos procesą sutelkia bendruomenėje esančius žmogiškuosius išteklius bei panaudoja turimą infrastruktūrą (Leliūgienė ir Sadauskas, 2011). Tyrimo rezultatai atskleidė, kad informantams sunkumų kyla ieškant tinkamų patalpų susitikimams, ypač kaimo vietovėse: „...sudėtinga atrasti, kad būtų atskiros, pralaidžios triukšmui, kad būtų užtikrinamas konfidencialumas...“ (G).

Analizuojant tyrimo rezultatus nustatyta, kad susitikimai su bendruomenės nariais organizuojami arčiausiai klientų gyvenamosios vietos arba įstaigose. Kalbėdami apie susitikimų organizavimą arčiausiai klientų gyvenamosios vietos, tyrimo dalyviai akcentavo, kad susitikimai vyksta namuose: „...vykstame pas globėjus, pas vaikų tėvus į namus...“ (D), „...dar važiuos specialistai į namus...“ (B), tačiau akcentuojama, kad socialinių paslaugų teikimas namuose nėra praktikuojamas, taikomas tik išimtiniais atvejais. Be kita ko, informantams susitikimus tenka organizuoti ir bendruomenių kultūros namuose, tačiau, informantų teigimu, tai

nėra pati geriausia vieta: „...kaime žmonės vieni kitus pažįsta, todėl varžosi, prisibijo, kad bus pažeistas konfidencialumas...“ (E).

Tyrimo dalyviai akcentavo ir tai, kad susitikimus su bendruomene tenka organizuoti ir įvairiose įstaigose: globos įstaigoje, bendruomeniniuose šeimos namuose, seniūnijų patalpose, ugdymo įstaigose bei vaikų teisių skyriuje. Pasak tyrimo dalyvių, globos įstaigoje bei bendruomeniniuose šeimų namuose organizuojami susitikimai su bendruomenės nariais yra pranašesni dėl laiko sąnaudų: „...sutaupome laiko, jei žmonės patys atvyksta pas mus...“ (B), „...mums patogiau, jei jie gali patys atvykti į mūsų patalpas...“ (A). Informantai pažymi, kad nesant galimybės asmenims patiems atvykti pas specialistus, sudaromos sąlygos pasinaudoti teikiama pavėžėjimo paslauga. Pažymėtina, kad ši paslauga taikoma tik tose bendruomenėse, kur teikiamos kompleksinės paslaugos pagal vykdomus projektus.

Tyrimo metu išaiškėjo, kad, organizuojant susitikimus su bendruomenės nariais, bendradarbiaujama su seniūnijomis. Savo ruožtu seniūnijų darbuotojai skiria patalpas bei kartu paragina žmones atvykti į susitikimus. Tiriamieji akcentuoja tai, kad, jei seniūnijos neturi tinkamų patalpų, tai susitikimai su bendruomenės nariais organizuojami ugdymo įstaigose: „...kreipiamės į darželį, mokyklą...“ (A), „...tenka kreiptis ir į mokyklą...“ (B). Informantai išskiria ir dar vieną vietą, kurioje organizuoja susitikimus su bendruomenės nariais, tai – vaikų teisių apsaugos skyrius. Pasak tyrimo dalyvių, šioje vietoje organizuojami susitikimai su šeimomis, kurios jau gauna tam tikras paslaugas ir sulaukia atitinkamos pagalbos iš specialistų: „...renkamės vaikų teisių skyriuje...“ (B).

Apibendrinant galima teigti, kad, organizuojant susitikimus su bendruomenės nariais, atsižvelgiama į seniūnijų turimus išteklius. Siekiant užtikrinti bendruomenės narių pasiekiamumą, susitikimai gali būti organizuojami klientų namuose, seniūnijose bei ugdymo įstaigose, taip pat naudojamos bendruomenės kultūros centro patalpos. Kai kuriuose rajonuose taikoma pavėžėjimo paslauga, atvežanti asmenis į susitikimus su socialiniais darbuotojais.

Pasak R. Genienės ir E. Šumskienės (2016), asmenų įtraukimas į teikiamų paslaugų bendruomenėse planavimą bei organizavimą yra vienas iš vykdomos vaikų globos pertvarkos prioritetų. Informantams buvo pateiktas klausimas: „**Kaip rengiate bendruomenę pokyčiams?**“ Analizuojant gautus duomenis išskirtos 3 kategorijos: vaikų globos namų pasirengimas pertvarkai; bendruomenių įgalinimas pasirūpinti vaikais ir šeimomis; socialinių paslaugų teikimo sklaida bendruomenėje ir 8 subkategorijos (žr. 18 lentelę).

18 lentelė. Bendruomenių rengimas pokyčiams

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Vaikų globos namų pasirengimas pertvarkai	Socialinių paslaugų plėtra globos įstaigų viduje	„...pertvarką pirmiausia jau vykdom vaikų globos įstaigos viduje, tenka keisti veiklą, orientuotis į bendruomenines paslaugas...“ (D), „...mes ne vien tik globojam vaikus, bet ir pas mus rengiami globėjai, pradėjom teikti kompleksines paslaugas šeimai...“ (B).
	Socialinių paslaugų pristatymas bendruomenėse	„...viešinam, važiuojam ir informuojam bendruomenes kokios paslaugos bus teikiamos šeimoms, kokia nauda jų...“ (A), „...pristatom, papasakojam šiek tiek apie pertvarką, apie globos šeimoje vaikui naudą, apie teikiamas paslaugas šeimai ar globėjams...“ (D).
Bendruomenių įgalinimas pasirūpinti vaikais ir šeimomis	Artimųjų įtraukimas į pagalbos teikimą	„...svarbu įtraukti bendruomenės žmones, kurie turi artimą ryšį su institucijose augančiais vaikais...“ (E), „...įtraukti žmones, kurių artimiesiems reikia pagalbos...“ (D), „...šalia esantys artimieji labiausiai mato, kokios pagalbos šeimai reikia...“ (G).
	Globėjų įtraukimas į pagalbos teikimą	„Vienas iš pokyčių, tai socialinių ir buitinčių globėjų paieška...“ (G), „...intensyviai vyksta potencialių globėjų/ įtėvių, socialinių globėjų paieška...“ (D).
	Visuomenės įtraukimas į pagalbos teikimą	„...stengiamės pritraukti visas įstaigas, bendruomenes, kurios turi artimesnį ryšį su savo seniūnijų gyventojais“ (A), „...džiaugiamės, kai atsiranda visuomenėje žmonių, kurie nori padėti vaikams, šeimoms, netgi skatiname teikti pagalbą...“ (B).
Socialinių paslaugų teikimo sklaida bendruomenėje	Informacijos viešinimas internetu	„...turim internetinį puslapį, kurį nuolat atnaujiname, pateikiame naujausią informaciją, kviečiame į mokymus...“ (B), „...skelbiame informaciją apie teikiamas paslaugas internetiniame puslapyje...“ (F).
	Informacijos viešinimas lankstinukuose	„...daliname žmonėms lankstinukus, plakatus...“ (A), „...turime lankstinukų paruošę globėjams...“ (D), „...jau daliname lankstinukus apie teikiamas socialines paslaugas...“ (B).
	Informacija „iš lūpų į lūpas“	„...jau atsiranda žmonių, kurie patys kreipiasi, kurie domisi...“ (B), „...ateina jau ir iš kaimynų pasiklausę, kad čia geras dalykas...“ (A), „...užgirdo iš kito, kad galime padėti, ateina...“ (D).
	Informacijos teikimas seniūnijose	„...apie teikiamas paslaugas gyventojus informuoja seniūnijos...“ (E), „...pranešame seniūnijoms, o jos rekomenduoja bendruomenių gyventojams, netgi paskatina apsilankyti...“ (C).

Tyrimo dalyviai, pasisakydami apie vaikų globos įstaigos pasirengimą pertvarkai, išskiria šiuos procesus: socialinių paslaugų plėtra globos įstaigos viduje ir socialinių paslaugų pristatymas bendruomenėse. Kalbėdami apie socialinių paslaugų plėtrą globos įstaigose, informantai akcentuoja tai, kad rengiant bendruomenes pokyčiams, itin didelis dėmesys skiriamas vaikų globos įstaigų reorganizavimui. Pasak tiriamųjų, globos įstaigos keičia veiklą bei ima teikti kompleksines paslaugas šeimai: „...tenka keisti veiklą, orientuotis į bendruomenines paslaugas...“ (D), „...pradėjom teikti kompleksines paslaugas...“ (B). Be kita ko, globos įstaigose dirbantys atestuoti socialiniai darbuotojai ne tik rengia globėjus ar įtėvius, bet teikia kvalifikuotas paslaugas globėjams. Informantai pažymi, kad vykdomos pertvarkos metu vyksta į bendruomenes, kuriose pristatinėja diegiamas naujoves: „...viešinam, važiuojam ir informuojam...“ (A), „...pristatom, ką teikiame...“ (F). Pristatymų metu bendruomenės nariams pateikiama informacija apie teikiamas socialines paslaugas, jų prieinamumą bei gaunamą naudą šeimai ir vaikui.

Pasisakydami apie bendruomenių įgalinimą pasirūpinti vaikais ir šeimomis, tyrimo dalyviai akcentuoja artimųjų, visuomenės bei globėjų įtraukimą į pagalbos teikimą. V. Rimkaus

ir S. Žemgulenės (2013) teigimu, įvairių asmenų įtraukimas į kylančių problemų sprendimą gali tapti lemiančiais veiksniais, kurie turės įtakos šeimos pokyčiams. Tyrimo rezultatų analizė atskleidė, kad itin svarbus aspektas bendruomenių pokyčiams yra globėjų įtraukimas į pagalbos teikimą. Šalyje vykdoma globos namų pertvarka paskatino intensyviau plėtoti alternatyvias globos formas bendruomenėje, pamažu pratinant bendruomenes prisiimti atsakomybę už vaikų gerovę. Informantų teigimu, institucijose gyvenantiems vaikams ieškomi globėjai, taip pat globos įstaigose įdarbinami socialiniai bei budintys globėjai.

Pažymėtina, kad visuomenės įtraukimas į pagalbos teikimą vaikams ir šeimoms yra taip pat svarbus ir naudingas procesas. Informantai pažymi, kad pertvarkos procese stengiamasi pritraukti visas įstaigas, bendruomenes, turinčias glaudų ryšį su savo seniūnijų gyventojais: „...*džiaugiamės, kai atsiranda visuomenėje žmonių, kurie nori padėti vaikams, šeimoms, netgi skatiname teikti pagalbą...*“ (B).

Analizuojant gautą informaciją, paaiškėjo, kad apie socialines paslaugas bendruomenėje informuojama šiais būdais: viešinimas internetu, lankstinukuose, informacija „iš lūpų į lūpas“ bei informacija, teikiama seniūnijose. Pasak tiriamųjų, įstaigų internetiniame puslapyje galima rasti informacijos apie teikiamas paslaugas bei organizuojamus mokymus: „...*internetinis puslapis talpina begalę informacijos...*“ (G), „...*nuolat atnaujiname, pateikiame naujausią informaciją...*“ (B). Be kita ko, informacija apie teikiamas paslaugas platinama lankstinukuose ir plakatuose, kurie dalinami asmenims bendruomenėse. Tačiau tyrimo dalyviai pažymi, kad skrajučių ar lankstinukų gamybai trūksta finansinių lėšų. Informantai nurodo, kad itin populiarus informavimo šaltinis yra informacija „iš lūpų į lūpas“, kuri susiformuoja žmonių iniciatyva, yra lengvai suprantama ir prieinama: „...*ateina jau ir iš kaimynų pasiklausę, kad čia geras dalykas...*“ (A). Pasak L. Marcinkevičiūtės ir R. Petrauskienės (2007), visuomenės informavimo priemonės tik pateikia teikiamų socialinių paslaugų paieškos galimybes, o gauta informacija iš asmeninių šaltinių remiasi patirtimi. Tyrimo dalyviai akcentuoja, kad informacijos dalinimasis tarpusavyje aktyvina diskusijas, motyvuoja domėtis bei galiausiai paskatina kreiptis pagalbos.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad informacijos teikimas seniūnijose siejamas ne tik su informacijos pateikimu seniūnijų darbuotojams, bet ir netiesioginiu įpareigojimu motyvuoti bendruomenės narius pasinaudoti teikiamomis paslaugomis: „...*pranešame seniūnijoms, o jos rekomenduoja bendruomenių gyventojams, netgi paskatina apsilankyti...*“ (C). Informantai pažymi, kad seniūnijų darbuotojai yra arčiausiai vietos gyventojų ir geriausiai mato žmonių problemas bei pagalbos poreikį: „...*žmonės dažnai lankosi seniūnijose su savo bėdomis...*“ (D), „...*eina į seniūnijas tvarkytis pašalpas ar kitais klausimais...*“ (F).

Apibendrinant galima teigti, kad bendruomenės rengimas pokyčiams pasireiškia įvairiais procesais: vaikų globos namų persiorganizavimu, bendruomenių įgalinimu pasirūpinti vaikais ir

šeimomis bei socialinių paslaugų teikimo sklaida bendruomenėje. Bendruomenės pokyčiams taip pat poveikį daro artimųjų, globėjų bei bendruomenės narių įsitraukimas į pagalbos šeimai ir vaikams teikimą. Informacijos sklaida lankstinukuose ar plakatuose yra papildoma priemonė aktyvinant bendruomenes.

I. Adomaitytės – Subačienės (2015) teigimu, bendradarbiavimo svarba tiek tarp socialinių paslaugų teikėjų, tiek su pačiais gavėjais yra vienas iš pamatinių veiklos principų, leidžiančių optimaliau organizuoti paslaugų teikimą. Informantams buvo pateiktas klausimas: „**Kaip bendradarbiaujate su bendruomene?**“ Analizuojant gautus duomenis išskirta 1 kategorija: tikslinių grupių informavimas apie teikiamas socialines paslaugas ir 3 subkategorijos (žr.19 lentelę).

19 lentelė. Bendradarbiavimo galimybės bendruomenėje

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Tikslinių grupių informavimas apie teikiamas socialines paslaugas	Bendradarbiavimas su ugdymo įstaigomis	„važiuojam į tėvelių susirinkimus mokyklose, darželiuose, nes taip lengviausia pasiekti bendruomenę...“ (A), „...bendradarbiaujam su ugdymo įstaigomis, nes ten dirbantys mokytojai taip pat stebi vaikus, mato jų problemas...“ (G).
	Bendradarbiavimas su seniūnijomis	„Važiuoju į seniūnijas, kad ir jie žinotų, kad teikiamos naujos paslaugos šeimoms...“ (B), „...bendradarbiavimas vyksta per seniūnijų darbuotojus, dalinamės informacija...“ (D).
	Bendradarbiavimas su kitų institucijų specialistais	„...bendradarbiaujame su specialistais iš kitų institucijų, kad kuo mažiau vaikų patektų į vaikų globos įstaigas“ (C), „...bendradarbiaujame su visomis institucijomis: vaikų teisėmis, seniūnijomis, sveikatos centru ir kitais, kurie tik naudingi šeimai...“ (G), „...bendradarbiaujam su vaikų teisių skyriumi, socialinių paslaugų centru...“ (B).

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad organizuojant socialines paslaugas bendruomenėje, bendradarbiaujama su ugdymo įstaigomis, seniūnijomis bei kitų institucijų specialistais. Pažymėtina, kad tarpusavio bendradarbiavimas sudaro galimybes įstaigoms, atsakingoms už vaikų ir šeimų gerovę, suvienyti individualius interesus bei siekti bendro rezultato (Vaicekauskienė, 2003). Kalbėdami apie bendradarbiavimą su ugdymo įstaigomis, tyrimo dalyviai teigia, kad: „...mokytojai taip pat stebi vaikus, mato jų problemas...“ (G), o važiavimas į tėvų susirinkimus mokyklose ar darželiuose padeda pasiekti bendruomenę bei paskleisti informaciją apie galimybę pasinaudoti siūloma pagalba.

Tyrimo metu išaiškėjo, kad informantai bendradarbiauja ir su seniūnijomis: „važiuoju į seniūnijas, kad ir jie žinotų...“ (B). Tyrimo dalyviai pažymi, kad bendradarbiavimas vyksta per seniūnijų socialinius darbuotojus, su kuriais dalinamasi informacija. Be kita ko, informantai, teikdami socialines paslaugas, bendradarbiauja ir su kitų institucijų specialistais: „...bendradarbiaujame su visomis institucijomis: vaikų teisėmis, seniūnijomis, sveikatos centru ir kitais, kurie tik naudingi šeimai...“ (G). Pažymėtina, kad bendradarbiavimo dėka atliekamas

prevencinis darbas bendruomenėse, kuris siejamas su vaikų, patenkančių į globos įstaigas, skaičiaus mažėjimu.

Apibendrinant galima teigti, kad socialiniai darbuotojai, teikdami socialines paslaugas, bendradarbiauja su ugdymo įstaigomis, seniūnijomis ir kitų institucijų specialistais. Tarpusavio bendravimas suteikia galimybę kontaktuoti su žmonėmis, suinteresuotais teikti pagalbą šeimoms bei su tais, kuriems tos pagalbos reikia.

Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams veiksmų plane (2014) numatyta įtraukti bendruomenės į pertvarkos procesą bei nuolat teikti asmenims informaciją apie vykstančius pokyčius bei pertvarkos rezultatus. Informantų buvo teirautasi: **„Ką aptariate apie vaikų globos namų pertvarką susitikimuose?“** Išanalizavus gautą informaciją, išskirtos 3 kategorijos: informacijos stoka apie vykdomą pertvarką bendruomenėje; institucinės globos pertvarkos įgyvendinimo priemonės; socialinių paslaugų teikimo pokyčiai bendruomenėje ir 6 subkategorijos (žr. 20 lentelę).

20 lentelė. Vykdomos vaikų globos namų pertvarkos sklaida bendruomenėje

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Informacijos stoka apie vykdomą pertvarką bendruomenėje	Informacijos darbuotojams stoka	<i>„...trūksta informacijos, kas yra pertvarka vietiniu lygmeniu, tai kai patys nežinome, sunku ką ir perduoti žmonėms...“ (C), „...kad ir dalyvaujame pertvarkoje, bet dar patys iki galo nežinome, kas ir kaip turi vykti...“ (D).</i>
	Visuomenės nesidomėjimas vykdoma pertvarka	<i>„jei atvažiuojame su tikslu informuoti apie teikiamas paslaugas, tai tik apie jas ir klausia, neakcentuojame pertvarkos...“ (A), „apie pačią pertvarką, kad ir neklausia... pristatom, kuo galim padėti šeimai ir tiek...“ (B).</i>
Institucinės globos pertvarkos įgyvendinimo priemonės	Savivaldybių teikiama informacija įstaigoms	<i>„...apie pertvarką su bendruomene nieko neaptarinėjame, manau, diskusijos su globos įstaigų vadovais vyksta savivaldybėse, kur eilinis asmuo nepatenka...“ (E), „...mūsų kaimo bendruomenėje apie pertvarką nekalbama, ... kad apie pertvarką mes ir neįpareigoti kalbėti...“ (F).</i>
	Globėjų ir įtėvių rengimo specialistų teikiama informacija apie pertvarką	<i>„...pertvarkos metu labiau akcentuojamos globos formos šeimoje, tai tokią pertvarkos žinių neša globėjus rengiantys specialistai bendruomenei...“ (B), „...buvo vykstama į visas savivaldybės seniūnijas, vyko susitikimai, kuriuose kalbėta apie numatomas pertvarkas ir viešinama globos šeimoje vaikui nauda...“ (D), „...kad apie pertvarką kalbama tik ieškant globėjų...“ (G).</i>
Socialinių paslaugų teikimo pokyčiai bendruomenėje	Bendruomenių įsitraukimas	<i>„...ne, mums nereikia bendruomenių informuoti apie pertvarką, gal... tiesiog jie gaudami paslaugas savaime įsilies į vykstančius pokyčius...“ (C), „...ko gero, teikiant paslaugas, po truputį įtrauksime bendruomenės į tą pertvarką...“ (D).</i>
	Prevencinis darbas su šeima	<i>„...tiesiog dirbame su šeimomis, kad kuo mažiau vaikų patektų į institucijas...“ (A), „...mes tik teikiame paslaugas bendruomenės šeimoms, kurioms reikia pagalbos...“ (F).</i>

Tyrimu atskleista, kad informacijos apie vykdomą pertvarką bendruomenėje stoka pasireiškia informacijos stoka darbuotojams bei visuomenės nesidomėjimu vykdoma pertvarka. Informacijos stoką darbuotojams tyrimo dalyviai grindžia tuo, kad: *„...trūksta informacijos, kas yra pertvarka vietiniu lygmeniu...“ (C), „...patys iki galo nežinome, kas ir kaip turi vykti...“ (D).* Būtina paminėti, kad informantai, dalyvaujantys pertvarkos procese, patys neturi aiškaus

supratimo, kas ir kaip turi vykti, įgyvendinant pertvarką, todėl perduoti informaciją kitiems yra gana sudėtinga. Išanalizavus tyrimo duomenis taip pat išaiškėjo, kad visuomenė nesidomi vykdoma pertvarka: „...kad gal žmonėms ir neįdomu, dėl ko viskas vyksta...“ (G). Tyrimo dalyviai pažymi, kad asmenys, atsiųsti specialistų ar atėję savo noru, tikisi pasidalinti savo rūpesčiais ir sulaukti pagalbos, o vykstantys įstaigose ir bendruomenėse pokyčiai jų nedomina. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad krizes išgyvenančios šeimos dažnai jaučia socialinę atskirtį, užsisklendžia, nustoja bendrauti su aplinkiniais ir, pasak informantų, „...turint savų rūpesčių vargiai ar domins valstybės reformos...“ (C).

Tyrimu nustatytos šios institucinės globos pertvarkos įgyvendinimo priemonės: savivaldybių teikiama informacija įstaigoms bei globėjų ir įtėvių rengimo specialistų teikiama informacija apie pertvarką. Informantai pažymi, kad nors ir numatyta bendruomenėse rengti susitikimus su bendruomenės nariais, kurių metu būtų teikiama informacija apie vykdomą pertvarką, tačiau tokių susitikimų nevyksta. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad pokyčiai vyksta tik įstaigų viduje, o apie pertvarką diskutuojama hierarchiniu principu: „...diskusijos su globos įstaigų vadovais vyksta savivaldybėse...“ (E), „...tai vidiniai įstaigos pokyčiai, kurie yra derinami su savivaldybe...“ (D). Galima daryti prielaidą, kad sprendimai priimami tik tariantis su globos įstaigų vadovais, o bendruomenės turės savaime prisiderinti prie vykstančių pokyčių. Šiuo atveju informantai kelia klausimą: ar primetamos naujovės bendruomenėse, jų nešviečiant ir neaiškinant apie pertvarkos naudą, padės išugdyti darnią bei pagelbstinčią visuomenę?

Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad informaciją apie vykdomą pertvarką globėjams teikia globėjų ir įtėvių rengimo specialistai. Tačiau informantai pažymi, kad pateikiama informacija neatskleidžia esminių pertvarkos detalių, o susitikimų su globėjais metu akcentuojamos tik globos šeimoje svarbumas.

Socialinių paslaugų teikimo pokyčiai bendruomenėje sietini su bendruomenių įsitraukimu ir prevenciniu darbu su šeima. Tyrimo dalyviai, pasisakydami apie bendruomenių įsitraukimą, akcentavo, kad teikiant paslaugas nėra įpareigoti teikti informacijos apie vykdomą pertvarką ir tiki, kad bendruomenės savaime įsilies į patį procesą: „...gaudami paslaugas savaime įsilies į vykstančius pokyčius...“ (C), „...ko gero, teikiant paslaugas, po truputį įtrauksime bendruomenes į tą pertvarką...“ (D).

Tyrimo metu išaiškėjo, kad, siekiant socialinių pokyčių bendruomenėje, informantams itin aktualu dirbti prevencinį darbą su šeimomis, siekiant užkirsti kelią vaikų patekimui į institucijas. T.N. Liobikienės (2009) teigimu, teikiama pagalba šeimai padeda išvengti šeimų patekimo į socialinę atskirtį, o prevencinės programos tėvams padeda išėiti iš krizinių situacijų. Tyrimo dalyviai akcentuoja, kad socialinių paslaugų teikimas naudingas šeimoms dar tada: „...kol dar

problemos neišsirutulioję iki tiek, kad kvėpia vaikų paėmimu iš šeimos, mes padedam šeimai teikdami paslaugas...“ (B).

Apibendrinant galima teigti, kad bendruomenėse stokojama informacijos apie vykdomos pertvarkos procesą, nevedamos atviros diskusijos, o sprendimai priimami hierarchiniu principu. Tačiau esminių pokyčių bendruomenėse tikimasi dirbant prevencinį darbą su šeima bei savaiminiu bendruomenių įsiliejimu į vykdomą pertvarką, gaunant socialines paslaugas.

L. Gvaldaitės ir S. Šimkonytės (2016) teigimu, vykdomos pertvarkos proceso metu numatyta palaipsniui diegti kokybiškas paslaugas bendruomenėse, taip pat dirbti prevencinį darbą su šeimomis. Informantams buvo pateiktas klausimas: „**Kokius teigiamus pokyčius pastebite bendruomenėje, vykstant vaikų globos namų pertvarkai?**“ Analizuojant gautą informaciją, buvo išskirtos 3 kategorijos: pokyčiai, susiję su vykdoma pertvarka, orientuoti į pagalbos šeimai teikimą; bendruomenės narių poreikius atitinkančios socialinės paslaugos; tėvų sąmoningumo didėjimas ir teikiamų socialinių paslaugų naudos suvokimas ir 8 subkategorijos (žr. 21 lentelę).

21 lentelė. **Bendruomenėje vykstantys pokyčiai**

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Pokyčiai, susiję su vykdoma pertvarka, orientuoti į pagalbos šeimai teikimą	Institucijų veiklos modifikacija	„...turim keisti savo veiklą, ieškoti alternatyvų...“ (D), „...jei siekiam pokyčių, tai turim teikti įstaigoje naujų paslaugų, kad sumažėtų vaikų institucijose...“ (E).
	Susitelkimas į pagalbos šeimai teikimą	„...jei norim išsaugoti vaikus šeimoje, privalom teikti pagalbą šeimai...“ (A), „...tiesiog einame į šeimas ir žiūrime, kokios pagalbos šeimai reikia...“ (C).
	Teikiamų paslaugų kokybės gerinimas ir įvairovės didinimas	„...teikiamos paslaugos kokybiškesnės, siūloma paslaugų įvairovė...“ (B), „...užtikrinam, kad gautų kokybiškas paslaugas...“ (A), „...siekiamo pagerinti teikiamų paslaugų kokybę...“ (E), „...planuojam plėtrą paslaugų teikime...“ (G).
Bendruomenės narių poreikius atitinkančios socialinės paslaugos	Šeimos narių poreikius atitinkančios paslaugos	„Teikiamos socialinės paslaugos labiau atitinka individualius šeimos narių poreikius...“ (D), „...žiūrima, kas būtent tai šeimai yra aktualu, tariamasi...“ (C), „...dauguma socialinių paslaugų yra orientuotos į naudą šeimai, vaikui...“ (A).
	Paslaugos, atliepančios globėjų poreikius	„...pradėjome teikti paslaugas globėjams...“ (D), „...yra socialinės darbuotojos, kurios dirba konkrečiai su globėjais, teikia jiems paslaugas, kurios atliepia jų poreikius...“ (B).
	Globėjų paslaugos institucijose gyvenantiems vaikams	„...ne tik rengiame naujus, bet ir padedame jau seniau globojantiems...“ (E), „...jau turime vieną sutartį su socialiniu globėju...“ (G), „atsirado žmonių, norinčių pasiimti vaikus pasisvečiuoti bei svarstančių apie nuolatinę globą...“ (D).
Tėvų sąmoningumo didėjimas ir teikiamų socialinių paslaugų naudos suvokimas	Įgyjamas tėvų sąmoningumas	„...žmonės įgauna to sąmoningumo, kad suvoki, kad per mažai rodo dėmesio vaikui, kad per mažai apkabina...“ (B), „...ateina žmonėms didesnis suvokimas, kad reikia įdėti daugiau darbo į vaikus, į auklėjimą...“ (A).
	Suvokimas apie paslaugų teikimo reikšmę	„...ima suvokti, kad pagalbą gauti yra normalu...“ (C), „...keičiasi šiek tiek žmonių požiūris<...>suvokia, kad jei kreipsiesi pagalbos, nesulėks tarnybos į namus vaikų atimti...“ (B).

Tyrimu atskleista, kad esminiai pokyčiai bendruomenėje įvyko persiorganizavus globos įstaigoms. Kalbėdami apie institucijų veiklos modifikaciją, informantai neabejoja dėl pertvarkos būtinybės bei akcentuoja, kad įstaigos turi prisidėti prie vykdomos pertvarkos ir ieškoti naujų

alternatyvų įstaigose augantiems vaikams. Pažymėtina, kad persiorganizuodamos globos įstaigos keičia ne tik savo veiklą, bet ir keičia pavadinimus į bendruomeninius šeimų namus, vaiko ir šeimos gerovės centrus ir pan. Informantai pažymi, kad globos namų pertvarka skatina visas įstaigas įsitraukti į pagalbos šeimai teikimą. Akcentuotina, kad socialinės pagalbos poreikis ypač matomas kaimiškose vietovėse: „...važinėjam po kaimelius ir matom tą poreikį...“ (B). Tiriamieji nurodė, kad, siekiant šeimos ir vaikų gerovės, globos įstaigos siekia ne tik pagerinti teikiamų paslaugų kokybę, bet plečia šeimą stiprinančias paslaugas: „...teikiamos paslaugos kokybiškesnės, siūloma paslaugų įvairovė...“ (B), „...planuojam plėtrą paslaugų teikime...“ (G). Pasak E. Končiuvienės (2009), specialistų teikiama pagalba sustiprina tėvų gebėjimus pasirūpinti vaikais bei atstato šeimų funkcionalumą.

Tyrimo dalyviai akcentuoja, kad, teikiant socialines paslaugas bendruomenėje, atsižvelgiama į individualius šeimų bei globėjų poreikius: „...kas būtent tai šeimai yra aktualu...“ (C). Pažymėtina, kad vykdomos pertvarkos procese informantams tenka rūpintis globėjų ir įtėvių paieška bei rengimu, dėl ko atsirado daugiau asmenų, norinčiųjų globoti ar pasiimti pasisvečiuoti vaikus savaitgaliais ir švenčių dienomis. Tyrimo dalyviai akcentuoja, kad taikant paramą ir palaikymą globėjams, kuriama nauja alternatyva institucinei globai, ruošiami ir įdarbinami socialiniai globėjai.

Tyrimu atskleista, kad siekiant pokyčių bendruomenėse itin reikšminga didinti tėvų sąmoningumą apie vaikų ugdymą bei padėti šeimoms suvokti socialinių paslaugų teikimo reikšmę. Informantai, pasisakydami apie tėvų sąmoningumo įgijimą, akcentavo, kad teikiant socialines paslaugas šeimoms ateina suvokimas, kaip auklėti vaikus: „...kad reikia įdėti daugiau darbo į vaikus, į auklėjimą...“ (A), „...kad per mažai rodau dėmesio, kad per mažai apkabinu...“ (G). Tyrimo dalyviai pažymi, kad šeimos kartais bijo kreiptis pagalbos, nes bijo sulaukti socialinių darbuotojų ar vaikų teisių apsaugos darbuotojų kontrolės. Pažymėtina, kad tik pakeitus požiūrį apie paslaugų teikimo reikšmę, kad: „...pagalbą gauti yra normalu...“ (C), bus įmanoma pasiekti pozityvių pokyčių bendruomenėse.

Apibendrinant galima teigti, kad teigiami pokyčiai bendruomenėse įvyko persiorganizavus globos įstaigoms. Pagerinus teikimų paslaugų kokybę ir pradėjus teikti alternatyvias paslaugas šeimoms bei globėjams bendruomenėse, pamažu įgyjamas gyventojų sąmoningumas bei supratimas apie teikiamų paslaugų reikšmę.

Vaikų globos namų pertvarkos pagrindinis siekis yra sugrąžinti vaikus į namų aplinką. Visapusiškam programos įgyvendinimui būtina teikti kompleksinę pagalbą šeimoms, auginančioms vaikus ir globėjams bendruomenėje (Pūras, 2013). Informantų buvo teirautasi: „**Kokios socialinės paslaugos yra teikiamos šeimoms/globėjams vietos bendruomenėje?**“

Išanalizavus gautus rezultatus, išskirtos 3 kategorijos: socialinės paslaugos vaikams; socialinės paslaugos tėvams bei socialinės paslaugos globėjams ir 15 subkategorijų (žr. 22 lentelę).

22 lentelė. Teikiamos socialinės paslaugos šeimoms vietos bendruomenėje

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Socialinės paslaugos vaikams	Psichologo konsultacijos	„...vaikai gauna psichologinę konsultaciją...“ (D), „...praktikuojam, kad pas tą pačią psichologę nesilankytų ir vaikas, ir mama...“ (A).
	Jaunuolių palydėjimas į savarankišką gyvenimą	„...jaunuoliai gyvena name ir veda savarankišką gyvenimą, bet jeigu reikalinga pagalba, ji suteikiama...“ (B), „...jau turi galimybę gyventi bendruomeniniuose namuose, mokosi savarankiškumo...“ (E).
	Užimtumo paslauga vaikams	„Veikia vaikų dienos centras, kuriame dirbama ir su vaikais, ir jų šeimomis...“ (D), „...atėję į dienos centrą ne tik paruošia pamokas, dar ir pavalgo, ugdome darbinius, bendravimo įgūdžius...“ (G).
Socialinės paslaugos tėvams	Informavimo ir konsultavimo paslauga šeimoms	„...konsultuojame tėvus, kurių vaikai lanko dienos centrą...“ (D), „...konsultuojame tėvus, kuriems reikia pagalbos vaikų ugdymo klausimais“ (G).
	Atstovavimo paslauga	„...tarpininkaujame, jei tėvai negali susikalbėti su institucijose dirbančiais specialistais...“ (D), „...padedame susikalbėti su kitais specialistais...“ (B).
	Pavėžėjimo paslauga	„...asmuo nori dalyvauti užsiėmimuose, tačiau neturi galimybės atvykti, tai mes galim teikti ir pavėžėjimo paslaugą...“ (B), „...stengiamės užtikrinti kuo artimesnį ir patogesnį ryšį taikydami pavėžėjimo paslaugą...“ (A).
	Vaikų priežiūros paslauga	„...prižiūri vaikus nuo 3 iki 7 metų amžiaus iki 4 valandų, kol tėvai dalyvauja mokymuose...“ (A), „...kol vedam mokymus, vaikai iki 2 valandų gali pabūti pas mus su specialistais...“ (B).
	Psichologinė pagalba	„Psichologė teikia individualias ir grupines konsultacijas šeimoms“ (B), „...teikiam psichologo konsultacijas šeimoms...“ (A), „...organizuojam susitikimus psichologinės pagalbos klausimais, netgi klausos negalią turintiems...“ (F).
	Pozityvios tėvystės mokymai	„...įeina tėvystės stiprinimo užsiėmimai, tėvų konsultavimas ir palaikomoji pagalba“ (B), „...mokymai orientuoti į tas šeimas, kurios jau yra „riboj“ ir reikia pastiprinti...“ (A), „...mokom pozityviai ugdyti vaikus...“ (F).
	Mediacijos paslauga	„...jau yra galimybė pasinaudoti mediacijos paslauga, kuri gali padėti rasti tinkamus sprendimus ginčų metu...“ (F), „...kai kuriose savivaldybėse gali pasinaudoti mediacijos paslauga, kuri padeda sutuoktiniams derybų metu, dėl vaikų nepasidalinimo, priežiūros...“ (A).
Socialinės paslaugos globėjams	Informavimo paslauga besidomintiems globa	„Teikiame informaciją norintiems globoti ar įsivaikinti...“ (D), „...konsultuojame visus asmenis, susidomėjusius globa...“ (G), „...besidomintiems globa ar įvaikinimu teikiame informaciją apie galimybes...“ (E).
	Įvadiniai ir tęstiniai mokymai globėjams	„...įstaigoje yra socialinės darbuotojos, kurios dirba konkrečiai su globėjais...“ (B), „...jau globojantiems vaikus, globėjų ir įtėvių mokymo ir rengimo specialistai teikia paslaugas“ (D), „...mūsų rajone startavo mokymai globėjams, galim teikti pagalbą ir jiems“ (E).
	Savitarpio grupių organizavimas	„...planuojame organizuoti globėjams savitarpio pagalbos grupes...“ (D), „...susibėga globėjai, pasidalina savo išgyvenimais...“ (G).

Tyrimu atskleista, kad vietos bendruomenėje prieinamos šios socialinės paslaugos vaikams: psichologo konsultacijos, jaunuolių palydėjimas į savarankišką gyvenimą bei užimtumo paslauga vaikams. Aptardami psichologo konsultacijas vaikams, informantai nurodė, kad vaikams yra teikiamos individualios psichologo konsultacijos. Tyrimo dalyviai akcentavo, kad kai kuriose įstaigose yra ne vienas psichologas, todėl stengiamasi, „...kad pas tą pačią psichologę nesilankytų ir vaikas, ir mama...“ (A).

Analizuojant tyrimo duomenis atskleista, kad kai kuriose bendruomenėse yra teikiama jaunuolių palydėjimo į savarankišką gyvenimą paslauga. Akcentuotina, kad jaunuoliai yra

apgyvendinami atskiruose namuose bendruomenėse, kuriuose yra mokomi savarankiškumo: „...*jaunuoliai gyvena name ir veda savarankišką gyvenimą...*“ (F). Informantai akcentuoja, kad iš pradžių buvo baiminamasi, kad bendruomenės nariai neįsileis į savo tarpą institucijose augančių vaikų, tačiau jaunuoliai sėkmingai integravosi: „...*nėra taip, kad kaimynai būtų priešiška nusiteikę...*“ (B). Kalbėdami apie užimtumo paslaugas vaikams, informantai nurodė, kad bendruomenėse veikia vaikų dienos centrai. Pasak tyrimo dalyvių, atėję vaikai „...*ne tik paruošia pamokas, dar ir pavalgo, ugdome darbinius, bendravimo įgūdžius...*“ (G). Pažymėtina, kad dienos centrai neapsiriboja vien pagalbos teikimu vaikams, įvairias socialines paslaugas gauna ir vaikų tėvai. Pasak I. Eskytės (2008), vaikų dienos centruose organizuojamos veiklos padeda užkirsti kelią didesnėms šeimų problemoms.

Bendruomenėse yra teikiamos socialinės paslaugos tėvams, padedančios sustiprinti šeimų įgūdžius bei spręsti vaikų ugdymo problemas. Kalbėdami apie informavimo ir konsultavimo paslaugą šeimoms, informantai nurodė, kad konsultacijų metu tėvams yra suteikiama informacija apie teikiamas paslaugas bendruomenėje, kartu ir motyvuojama pasinaudoti siūlomomis paslaugomis: „...*ne tik teikiame informaciją apie paslaugas, bet tuo pačiu ir motyvuojame jomis naudotis...*“ (A). Tiriamųjų teigimu, tėvams yra teikiama ir atstovavimo paslauga. Informantai pažymi, kad tenka tarpininkauti, jei asmenys negali susikalbėti su kitų institucijų specialistais.

Pavėžėjimo paslauga teikiama tėvams, kurie nori dalyvauti užsiėmimuose, tačiau neturi galimybės atvykti. Informantai akcentuoja, kad tėvai ir vaikai yra paimami iš gyvenamosios vietos ir atvežami į mokymus, o po jų parvežami namo. Pažymėtina, kad pavėžėjimo paslauga taikoma tik kai kuriose kaimo vietovėse gyvenantiems asmenims. Siekiant užtikrinti teikiamų socialinių paslaugų efektyvumą, tėvams yra teikiama ir vaikų priežiūros paslauga. Pasak informantų, ši paslauga teikiama tėvams, norintiems dalyvauti mokymuose bei auginantiems vaikus nuo 3 iki 7 metų. Pažymėtina, kad tėvai savo vaikus gali palikti pas specialistus nuo 2 iki 4 valandų, kol vyksta mokymai.

Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad bendruomenėje taip pat yra teikiama ir psichologinė pagalba tėvams, kuri gali būti organizuojama individualiai arba grupėse. Informantai pažymi, kad vienoje savivaldybėje psichologo pagalba gali būti teikiama ir gestų kalba. Informantai akcentavo, kad bendruomenėse vedami pozityvios tėvystės mokymai. Šių mokymų metu yra organizuojami tėvystės stiprinimo užsiėmimai: „*mokymai orientuoti į tas šeimas, kurios jau yra „riboj“ ir reikia pastiprinti...*“ (A). T.N Liobikienės (2009) teigimu, pozityvios tėvystės programa užtikrina tėvams pagalbos teikimą vaikų ugdymo klausimais, kuri atliepia individualius tėvų poreikius. Bendruomenėse taip pat teikiama mediacijos paslauga, kuri padeda tėvams atrasti tinkamus sprendimus ginčo metu dėl skyrybų, vaikų pasidalinimo ar vaikų

priežiūros klausimais. Tačiau informantai akcentuoja, kad ši paslauga dar labai nauja ir „...nelabai dar žmonės suvokia, ką tai reiškia...“ (G).

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad bendruomenėse yra teikiamos socialinės paslaugos globėjams: informavimo paslauga besidomintiems globa, įvadiniai ir tęstiniai mokymai globėjams, savitarpio grupių organizavimas. Tyrimo dalyviai akcentuoja, kad numatytas socialines paslaugas globėjams teikia atestuoti socialiniai darbuotojai, kurie ne tik teikia asmenims informaciją apie globą ir įvaikinimą, bet ir veda globėjams įvadinius bei tęstinius mokymus. Informantai pažymi, kad savitarpio grupių organizavimas globėjams sietinas su pasidalinimu patirtimi, išgyvenimais: „...susibėga globėjai, pasidalina savo išgyvenimais...“ (G). Pažymėtina, kad kai kuriuose rajonuose dar tik planuojama organizuoti savitarpio grupes.

Apibendrinant galima teigti, kad vietos bendruomenėje vaikams, šeimoms ir globėjams yra siūlomas įvairus spektras socialinių paslaugų. Itin reikšminga tai, kad tėvams yra suteikiamos papildomos paslaugos: pavėžėjimo bei vaikų priežiūros paslaugos, kurios užtikrina socialinių paslaugų prieinamumą. Nepaisant to, kad bendruomenėse plečiama socialinių paslaugų infrastruktūra, tačiau tyrimo rezultatai parodė, kad plačių galimybių pasirinkti socialines paslaugas turi ne visos bendruomenės.

Neįgalųjų vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusiųjų asmenų socialinės globos namų deinstitutionalizacijos strateginėse gairėse (2012) numatyta teikti įvairiapusišką pagalbą tėvams ir vaikams, kuri padėtų atkurti santykius šeimose. Informantams buvo pateiktas klausimas: „**Kokias paslaugas yra tikslinga plėtoti bendruomenėje?**“ Išanalizavus gautus duomenis, išskirtos 3 kategorijos: socialinių paslaugų plėtra vaikams, socialinių paslaugų plėtra tėvams; socialinių paslaugų plėtra globėjams ir 7 subkategorijos (žr. 23 lentelę).

23 lentelė. **Bendruomeninių socialinių paslaugų plėtra**

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Socialinių paslaugų plėtra vaikams	Plėtoti palydimąją globą	„Tikslinga plėtoti palydimosios pagalbos paslaugas jaunimui, besiruošiantiems išeiti į savarankišką gyvenimą...“ (D), „...būtina teikti palydimąją globą vaikams, paliekantiems globos įstaigą...“ (F).
	Teikti psichologinę pagalbą	„...šiuo metu nebeturim įstaigoje psichologo, o turim sudėtingų atvejų, reikia tos pagalbos...“ (D), „...įstaiga planuoja socialinių paslaugų plėtrą vaikams <...> ir psichologo konsultacijoms gauti...“ (G).
Socialinių paslaugų plėtra tėvams	Teikti mediacijos paslaugas šeimoms	„...mediacijos paslauga nepakenktų, kadangi yra ne vienas atvejis, kai skiriasi šeimos...“ (B), „...aktualu teikti teisinę pagalbą šeimoms, ištikus krizei...“ (D).
	Organizuoti pozityvios tėvystės mokymus tėvams	„Mūsų rajone tikslinga plėtoti pozityvių tėvystę...“ (C), „jau ruošiamės teikti pozityvios tėvystės mokymus tėvams...“ (E), „...reikia tėvystės įgūdžių stiprinimo užsiėmimų tėvams, tos palaikomosios pagalbos auginant vaikus...“ (B), „vykdyti tėvų švietimą, stiprinant tėvystės įgūdžius...“ (D).
	Plėtoti psichologo konsultacijas	„vienareikšmiškai būtina plėsti psichologo konsultacijas...“ (A), „...tikslinga teikti tėvams psichologo konsultacijas...“ (D), „...kuo daugiau psichologo konsultacijų šeimai“ (F).

Tęsinys kitame lape

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Socialinių paslaugų plėtra globėjams	Rengti socialinius ir budinčius globėjus	„Neturim budinčio globėjo, socialinio globėjo...“ (D), „...turėjome tik vieną sutartį su socialiniu globėju, o reikia daugiau...“ (G), „...labai mūsų rajone trūksta socialinių globėjų...“ (E).
	Teikti atokvėpio paslaugą globėjams	„...jau vedam mokymus globėjams, dar reikėtų teikti jiems “atokvėpio“ paslaugą...“ (C), „...be atokvėpio globėjai pervargs...“ (E), „...globėją suradom, o nežinia kaip bus su atokvėpiu...“ (D).

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad bendruomenėse neužtikrinama reikiama pagalba vaikams, šeimoms bei globėjams, todėl neatidėliotinai būtina tobulinti socialinių paslaugų teikimą bendruomenėse. Kalbėdami apie socialinių paslaugų plėtrą vaikams, informantai nurodė, kad itin aktualu yra plėtoti palydimąją globą jaunuoliams bei psichologinės pagalbos teikimą bendruomenėse. Tyrimo dalyviai akcentuoja, kad palydimoji pagalba itin reikšminga vaikams, besiruošiančiam palikti globos įstaigas ir išeiti gyventi savarankiškai. L. Gvaldaitės ir S. Šimkonytės (2016) teigimu, vaikai, augantys globos institucijose stokoja savarankiškumo įgūdžių: neturi pakankami buitinių, socialinių, profesinio orientavimosi įgūdžių, manytina, kad palydimoji paslauga padėtų jaunuoliams užpildyti ugdymo spragas.

Tyrimo dalyviai akcentuoja, kad bendruomenėse itin trūksta psichologų: „...šiuo metu nebeturim įstaigoje psichologo...“ (D). Pažymėtina, kad psichologinė pagalba vaikams gali padėti ne tik išspręsti krizines situacijas, esamas problemas, bet ir gali padėti pagerinti tarpusavio ryšius su biologiniais tėvais. Informantai nurodo, kad specialistams tenka susidurti su gana sudėtingomis problemomis, kurių sprendimui nepakenktų psichologų teikiama pagalba.

Tyrimu atskleista, kad bendruomenėse tikslinga plėsti socialines paslaugas tėvams: teikti mediacijos paslaugas, organizuoti pozityvios tėvystės mokymus bei plėsti psichologo konsultacijas. Informantai akcentavo, kad mediacijos paslauga itin aktuali besiskiriančioms šeimoms, kurioms teisininkas padėtų: „...šeimai rasti kompromisą iškilus įvairiems nesutarimams...“ (C), „...padėtų šeimai rasti pusiausvyrą...“ (E).

Tyrimo dalyviai akcentuoja, kad aktualu organizuoti pozityviosios tėvystės mokymus tėvams: „...reikia tėvystės įgūdžių stiprinimo užsiėmimų tėvams...“ (B), „vykdyti tėvų švietimą, stiprinant tėvystės įgūdžius...“ (D). Pravartu atkreipti dėmesį į tai, kad pozityvios tėvystės mokymai ne tik sustiprina šeimų įgūdžius rūpintis vaikais, bet kartu užtikrinama ir visos bendruomenės socialinė gerovė. Informantai nurodo, kad taip pat būtina plėtoti psichologo konsultacijas. Pažymėtina, kad šeimos, kurios patiria sunkumus, dažnai pasimeta, jaučia nerimą ar baimę. Informantai, matydami psichologinės pagalbos poreikį šeimoms, teigia, kad „...reikia kuo daugiau psichologo konsultacijų šeimai“ (F).

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad bendruomenėse turimų globėjų skaičius neužtikrina institucijose gyvenančių vaikų poreikio augti šeimos aplinkoje. Ši problema grindžiama tuo, kad bendruomenėse trūksta socialinių paslaugų globėjams. Informantai pažymi, kad specialistams

sunku surasti ir įdarbinti socialinius bei budinčius globėjus: „neturim budinčio globėjo, socialinio globėjo...“ (D), „...turėjome tik vieną sutartį su socialiniu globėju, o reikia daugiau...“ (G). Tačiau tyrimo dalyviai tiki, kad teikiamų paslaugų plėtra globėjams neabejotinai padidins norinčiųjų globoti asmenų skaičių.

Informantai akcentuoja ir atokvėpio paslaugos reikšmingumą globėjams: „...dar reikėtų teikti jiems atokvėpio paslaugą...“ (C), „...globėją suradom, o nežinia, kaip bus su atokvėpiu...“ (D). Pažymėtina, kad globėjai, globojantys vaikus su negalia, gali pervargti, o ši paslauga suteiktų galimybę nors trumpam atitrūkti nuo kasdieninių rūpesčių. Tačiau informantai nurodo, kad „...kol kas nėra aišku, kas šią paslaugą turėtų teikti“.

Apibendrinant galima teigti, kad bendruomenėje itin aktualu tobulinti socialinių paslaugų teikimą visoms tikslinėms grupėms: vaikams, tėvams ir globėjams. Ypatingo dėmesio sulaukia tos paslaugos, kurios yra visiška naujovė bendruomenėse: mediacijos, palydimoji globa, atokvėpio bei socialinių bei budinčių globėjų teikiamos paslaugos.

Kompleksiškai teikiamų paslaugų šeimai veiksmų plane (2016) numatyta užtikrinti socialinių paslaugų prieinamumą šeimoms, organizuojant paslaugas kuo arčiau gavėjo gyvenamosios vietos. Informantų buvo teirautasi: „**Kur turėtų būti teikiamos paslaugos, kad būtų prieinamos visiems?**“ Išanalizavus gautą informaciją, išskirta 1 kategorija: socialinių paslaugų prieinamumas ir 3 subkategorijos (žr. 24 lentelę).

24 lentelė. Teikiamų socialinių paslaugų prieinamumo gerinimas

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Socialinių paslaugų prieinamumas	Teikti informaciją apie teikiamas socialines paslaugas	„...nebūna žmonių didelis antplūdis<...>nes nežino, kad esame mes...“ (E), „...reikia tiesiog važiuoti ir pasakoti apie paslaugas, kad patys išgirstų...“ (C), „...kuo didesnė informacijos sklaida, tuo didesnė tikimybė gauti paslaugas“ (G).
	Tobulinti socialinių paslaugų prieinamumą	„...kaimo vietovėse, atokesniuose vienkiesiuose gyvenančios šeimos vargiai prieinamos tos paslaugos...“ (D), „...kaimo žmogui už 40 km vargiai ar norėsis važiuoti pas psichologą...“ (E), „...kuo daugiau paslaugų teikti kaimiškose vietovėse...“ (B).
	Organizuoti nuolatinės paslaugų teikimo vietas	„...kuo arčiau žmogaus, bet neturėtų būti seniūnijos ar mokyklos, tai turėtų būti atskiros, tam pritaikytos nuolatinės patalpos...“ (A), „...mums reiktų vienos realios vietos, kur būtų teikiamos paslaugos...“ (D).

Socialinių paslaugų prieinamumas bendruomenėje grindžiamas šiais aspektais: turi būti teikiama informacija bendruomenės nariams apie teikiamas socialines paslaugas, tobulinamas socialinių paslaugų prieinamumas bei būtina organizuoti nuolatinės paslaugų teikimo vietas. Informantai akcentuoja, kad bendruomenės gyventojai nesikreipia pagalbos dėl to, kad nežino, jog yra tokia galimybė: „...atokesniuose kaimuose šeimos atskirtyje gyvena, būna net nežino apie teikiamas paslaugas...“ (A), „...reikia tiesiog važiuoti ir pasakoti apie paslaugas, kad patys išgirstų...“ (C). Siekiant užtikrinti socialinių paslaugų plėtrą bendruomenėse, neabejotinai būtina

skleisti informaciją apie teikiamas paslaugas, pasitelkiant įvairius metodus. Pažymėtina, kad tiesioginis bendravimas su klientu sudaro galimybę pateikti naujausią informaciją.

Tyrimu atskleista, kad bendruomenėse turi būti tobulinamas socialinių paslaugų prieinamumas. Informantai akcentuoja, kad turi būti užtikrinta, kad socialines paslaugas gautų ir kaimo gyventojai: „...*kuo daugiau paslaugų teikti kaimiškose vietovėse...*“ (B). Pažymėtina, kad, atokesnėse kaimo vietovėse gyvenančioms šeimoms yra sudėtinga atrasti papildomų lėšų, kad galėtų pasiekti socialinių paslaugų teikimo šaltinį: „...*kaimo žmogui už 40 km vargiai ar norėsis važiuoti pas psichologą...*“ (E). Tyrimo dalyviai siūlo šią problemą spręsti, organizuojant socialinių paslaugų teikimą kaimiškose vietovėse arba atrasti lėšų pavėžėjimo paslaugai teikti.

Informantai pažymi, kad rūpesčių kyla ir dėl neturėjimo nuolatinių patalpų, kuriose turėtų būti teikiamos paslaugos: „...*mums reiktų vienos realios vietos, kur būtų teikiamos paslaugos...*“ (D). Pažymima, kad pristatinėjant ar teikiant paslaugas, tenka prašyti seniūnijų ar mokyklų pagalbos. Tyrimo dalyviai akcentuoja, kad socialinių paslaugų teikimas pastovioje vietoje sudarytų galimybę pasiūlyti daugiau paslaugų vienu metu bei užtikrintų teikiamų paslaugų kokybę ir žinomumą: „...*neberekėtų važinėti po kaimus ir ieškoti žmonių, jie patys jau žinotų kur kreiptis...*“ (G).

Apibendrinant galima teigti, kad socialinių paslaugų prieinamumą bendruomenėse užtikrintų informacijos sklaida, socialinių paslaugų teikimas kaimiškose vietovėse bei socialinių paslaugų teikimas nuolatinėje vietoje.

Bendruomenės narių palaikymas, pritarimas, pastangų įvertinimas ir teikiama pagalba padeda asmenims atskleisti savo stiprybes bei nepasiduoti krizinėje situacijoje (Rimkus ir Žemgulienė, 2016). Informantų buvo teirautasi: „**Kaip bendruomenės nariai galėtų prisidėti prie bendruomenės socialinių problemų sprendimo?**“ Išanalizavus gautą informaciją, išskirta 1 kategorija: bendruomeninis šeimų palaikymas ir 3 subkategorijos (žr. 25 lentelę).

25 lentelė. **Bendruomenės narių pagalba šeimoms**

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Bendruomeninis šeimų palaikymas	Motyvuoti asmenis kreiptis pagalbos	„... <i>žmonės nėra aktyvūs, kad kreiptųsi patys <...> šalia esantys galėtų juos paskatinti...</i> “ (E), „... <i>tą žmogų nukreiptų arba jam papasakotų, kad yra tokia įstaiga, teikianti pagalbą...</i> “ (B) „... <i>gal ir norėtų kreiptis, bet nediršta, dar galvoja, kur čia ir kaip čia...</i> “ (F).
	Teikti tarpusavio pagalbą	„... <i>kaimynai, artima bendruomenė, jei mato, kad žmogui reikia pagalbos, tai jie patys padėtų...</i> “ (B), „ <i>pagalbą šeimai bendruomenėje gali teikti visi jos nariai, nes jie geriausiai supranta šalia gyvenančių žmonių problemas</i> “ (D).
	Aktyvinti bendruomeninį gyvenimą	„... <i>palaikydami, padrąsindami atskirtyje atsidūrusius, įtraukti į bendras veiklas, organizuoti laisvalaikį...</i> “ (D), „... <i>būti labiau socialiai atsakingiems, bendruomeniškesniems aplinkinių problemoms...</i> “ (G).

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad prie šeimoms, auginančioms vaikus, kylančių socialinių problemų sprendimo galėtų prisidėti ir bendruomenės nariai. Informantai pažymi, kad artimieji,

kaimynai, mokyklų atstovai ir pan. galėtų motyvuoti asmenis kreiptis pagalbos: „...tą žmogų nukreiptų arba jam papasakotų, kad yra tokia įstaiga, teikianti pagalbą...“ (B). Tyrimo dalyviai akcentuoja, kad paskatinti asmenis kreiptis pagalbos yra itin svarbu, nes patys gyventojai yra pasyvūs ir nesuinteresuoti kreiptis. Atkreiptinas dėmesys, kad pirmiausia turi būti bendruomenė informuota apie teikiamas socialines paslaugas, kad žinotų, kur nukreipti pagalbos prašantįjį.

Analizuojant tyrimo duomenis išaiškėjo, kad tarpusavio pagalbos teikimas taip pat yra svarbus bendruomenės šeimų palaikymo būdas. Informantai pažymi, kad šeimų problemos bei pagalbos poreikis yra akivaizdžiai matomas bendruomenėse: „...geriausiai supranta šalia gyvenančių žmonių problemas“ (D). Manytina, kad bendruomenės narių įsitraukimas į pagalbos teikimą sustiprintų bendruomenių tarpusavio ryšius bei palengvintų darbą specialistams.

E. Dirgėlienės (2010) teigimu, bendruomenės, įsitraukdamos į pagalbos teikimą šeimai, vaidina itin svarbų vaidmenį, išaiškindamos bei atliepdamos asmenų poreikius. Tyrimo dalyviai akcentuoja, kad bendruomenės turėtų prisiimti atsakomybę už savo gyventojų gerovę bei tapti „...bendruomeniškesniais aplinkinių problemoms...“ (G). Pažymėtina, kad šeimoms, atsidūrusioms socialinėje atskirtyje, itin svarbu sulaukti aplinkinių palaikymo, padrąsinimo bei pastiprinimo. Informantai nurodo, kad įtraukiant į bendras veiklas, organizuojant laisvalaikį stiprinamas tarpusavio ryšys, įgaunamas pasitikėjimas savimi.

Apibendrinant galima teigti, kad prie socialinių bendruomenės problemų sprendimo bendruomenės nariai gali prisidėti motyvuodami asmenis kreiptis pagalbos, teikdami tarpusavio pagalbą ir aktyvindami bendruomeninį gyvenimą.

Socialinių paslaugų teikimo kokybė priklauso nuo tiesioginio paslaugų gavėjo ir socialinio darbuotojo kontakto, tačiau teikiant paramą asmenims susiduriama su įvairiais sunkumais. Informantams buvo pateiktas klausimas: **“Kokie esminiai trukdžiai kyla plėtojant socialines paslaugas bendruomenėje?”** Išanalizavus gautą informaciją, išskirtos 4 kategorijos: sunkumai, kylantys dėl nesusikalbėjimo su žmonėmis; sunkumai, kylantys dėl dokumentų pasirašymo; sunkumai, kylantys organizuojant susitikimus bendruomenėje; sunkumai, kylantys dėl įrangos ir priemonių vežiojimosi ir 8 subkategorijos (žr. 26 lentelę).

26 lentelė. **Sunkumai, kuriuos patiria socialiniai darbuotojai, teikdami socialines paslaugas bendruomenėje**

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Sunkumai, kylantys dėl nesusikalbėjimo su žmonėmis	Nenoras priimti pagalbą	„...atsiunčia žmogų, kuris nenori priimti pagalbą, tada ir trūksta susikalbėjimo...“ (B), „...būna, kad žmogų atsiunčia kitos įstaigos, o jis tai nenori priimti to pagalbos...“ (A).
	Turimų problemų neigimas	„...nekalba, nesipasakoja, sako pas mane kaip ir viskas gerai <...> sunku tada sukoordinuoti paslaugas...“ (E), „...neigia turintys problemų...“ (D).

Tęsinys kitame lape

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Sunkumai, kylantys dėl dokumentų pasirašymo	Nenoras teikti asmeninę informaciją	„...kai jau atvyksta pagalbos, dalyvauja užsiėmimuose, paprašom, kad pasirašytų, nurodytų telefono numerį, nesupranta kam tos reikia...“ (B), „...tenka aiškinti, kad jau atvyko konsultacijai, turi pasirašyti...“ (E).
Sunkumai, kylantys organizuojant susitikimus bendruomenėje	Tinkamų patalpų nebuvimas	„...neturim nuolatinių patalpų, kuriuose galėtų vykti užsiėmimai...“ (C), „...kartais reikia ir dviejų patalpų: vienos vaikams, kitos tėvams...“ (A), „...patalpos skolinamos <...> nesi užtikrintas, kad ateisi ir tikrai čia viskas bus gerai...“ (A)
	Konfidencialumo stoka	„...būna susitariam dėl patalpų mokykloje, o atvažiuojam ir ten renginys, neužtikrinam net konfidencialumo, o kur dar triukšmas...“ (A), „...neturint tinkamų patalpų, bendraujam tiesiog koridoriuje...“ (C)
	Susisiekimo problema	„...iš tolimesnių kampelių žmonėms sunku mus pasiekti...“ (D), „...gal ir norėtų, bet neturi galimybės atvykti...“ (F), „...sudėtinga kai kuriems atvykti patiems...“ (G).
Sunkumai, kylantys dėl įrangos ir priemonių vežiojimosi	Mokymų įrangos transportavimo problema	„...viską reikia su savimi pastoviai vežtis ir išsipakuoti, susidėlioti, pasiruošti patalpą...“ (B), „...reikia visą įrangą su savimi turėti<...>lentos, žaislai, netgi puodelius arbatai vežamės...“ (E).
	Būtinų priemonių mokymams nepaėmimas	„...buvo, kad viską paimi, o nuvažiuoji, išsikrauni ir nėra...“ (D), „...atrodo, susidedi, o kažką jau ir pamiršai...“ (A), „...nusiveži lyg ir visko ko reikia, o pasirodo, kad reikėjo daugiau pasiimti...“ (G).

Tyrimo metu identifikuoti sunkumai, kylantys dėl nesusikalbėjimo su žmonėmis, kurie susiję su nenoru priimti pagalbą bei turimų problemų neigimas. Informantai nurodė, kad itin sudėtinga susikalbėti su asmenimis, kurie nenori priimti pagalbos. Be kita ko, sunkumų kyla su žmogumi, kuris neigia savo turimas problemas: „...nekalba, nesipasakoja, sako, pas mane kaip ir viskas gerai...“ (E). Tyrimo dalyviai akcentuoja, kad itin dideliu iššūkiu tampa prakalbinti asmenį bei pasiūlyti ir sukoordinuoti tinkamas paslaugas.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad sunkumų kyla ir pasirašant paslaugų teikimo dokumentus. Informantai pažymi, kad atėję asmenys nenori teikti asmeninės informacijos: „...kai jau atvyksta pagalbos, dalyvauja užsiėmimuose, paprašom, kad pasirašytų, nurodytų telefono numerį...“ (B).

Tyrimo dalyviai akcentavo ir sunkumus, kurie kyla organizuojant susitikimus bendruomenėje: tinkamų patalpų nebuvimas, konfidencialumo stoka, bei atskleidė susisiekimo problemas. Kalbėdami apie tinkamų patalpų nebuvimą, informantai pažymėjo, kad organizuojant susitikimus su gyventojais, tenka skolintis patalpas iš ugdymo įstaigų ar seniūnijų. Neturėjimas pritaiktų patalpų glaudžiai siejaisi ir su konfidencialumo aspektu. Tiriamieji nurodo, kad kartais tenka net bendrauti koridoriuje: „...neužtikrinam net konfidencialumo, o kur dar triukšmas...“ (A). Manytina, kad šiuos sunkumus padėtų išspręsti bendruomeninių centrų steigimas. Analizuojant tyrimo duomenis paaiškėjo ir susisiekimo su klientais problema. Tyrimo dalyviai akcentuoja, kad atokesnėse vietose gyvenantys ir neturintys savo transporto asmenys neturi galimybės į įstaigą atvykti patys. Informantai nurodo, kad šią problemą gali išspręsti pavėžėjimo paslauga, tačiau kol kas ji nėra teikiama.

Sunkumų kyla ir dėl įrangos ir priemonių vežiojimosi, kurie pasireiškia mokymų įrangos transportavimo problema ir būtinų priemonių mokymams nepaėmimu. Tiriamieji, kalbėdami

apie mokymų įrangos transportavimo problemą, teigė, kad „...viską reikia su savimi pastoviai vežtis ir išsipakuoti, susidėlioti, pasiruošti patalpa...“ (B). Būna situacijų, kad mokymams reikalingos priemonės yra pamiršamos, dėl to neužtikrinama teikiamų paslaugų kokybė: „...nusiveži lyg ir visko, ko reikia, o pasirodo, kad reikėjo daugiau pasiimti...“ (G). Pažymėtina, kad, siekiant teikiamų paslaugų efektyvumo, būtina atsižvelgti net į menkiausias detales.

Apibendrinant galima teigti, kad plėtojant socialines paslaugas bendruomenėje daugiausia sunkumų kyla dėl nesusikalbėjimo su paslaugų gavėjais, dokumentų pasirašymo, susitikimų organizavimo su bendruomenės nariais bei atitinkamos įrangos ir priemonių vežiojimosi. Manytina, kad kylančias problemas padėtų išspręsti bendruomeninių centrų įkūrimas kaimo vietovėse.

G. Misiūnienė ir J. Sadauskas (2015) pažymi, kad socialiniams pokyčiams bendruomenėje sukelti socialiniai darbuotojai siekia aktyvinti žmones bei sutelkti visus turimus resursus problemų sprendimui. Informantų buvo teiraujama: „**Kas dar galėtų prisidėti prie iššūkių įveikos bendruomenėje?**“ Išanalizavus gautus duomenis, išskirtos 2 kategorijos: specialistų pagalba šeimai; artimųjų ir bendruomenės narių pagalba šeimai ir 4 subkategorijos (žr. 27 lentelę).

27 lentelė. **Kylančių sunkumų įveika bendruomenėje**

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Specialistų pagalba šeimai	Prevencinė specialistų pagalba šeimai	„...reikia teikti daugiau prevencinių paslaugų šeimoms, kad užkirstume kelią vaikų paėmimui iš šeimų...“ (B), „...susitelkti į prevencinę pagalbą šeimai, kol dar yra galimybės išsaugoti vaikus šeimoje...“ (F).
	Skubi specialistų pagalba krizės atveju	„...galėtų būti mobili pagalbos grupė, kuri atvyktų į reikiamą vietovę...“ (D), „...kad specialistų komanda suteiktų skubią pagalbą šeimoms krizių atveju...“ (G).
Artimųjų ir bendruomenės narių pagalba šeimai	Artimųjų asmenų pagalba šeimai	„...į pagalbos teikimą įtraukti, kas yra jo artimoj aplinkoj, kas yra šalia...“ (C), „...galėtų įsitraukti giminės, kaimynai...“ (A), „...artimųjų pagalba neįkainojama...“ (E).
	Bendruomenės pagalba šeimai	„...bendruomenėje gali teikti visi jos nariai, nes jie geriausiai supranta šalia gyvenančių žmonių problemas...“ (D), „...susijungus bendruomenei bendram tikslui, galima pasiekti gerų rezultatų...“ (G).

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad įveikiant iššūkius bendruomenėje taip pat galėtų prisidėti ir specialistai, artimieji ir bendruomenės nariai. Informantai, kalbėdami apie specialistų pagalbą šeimai, išskyrė du aspektus: prevencinę specialistų pagalbą šeimai bei skubią specialistų pagalbą šeimai krizės atveju. Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams veiksmų plane (2014) numatyta kurti prevencines priemones šeimų problemoms spręsti, kurios sudarytų galimybes vaikui augti savo šeimoje. Informantai pritaria pertvarkos idėjai teigdami, kad „...reikia teikti daugiau prevencinių paslaugų šeimoms, kad užkirstume kelią vaikų paėmimui iš šeimų...“ (B). Tyrimo dalyviai akcentuoja, kad bendruomenėse galėtų būti mobilios pagalbos grupės, kurios atvyktų į reikiamą vietovę krizės atveju.

Tyrimo rezultatai atskleidė ir artimųjų svarbą, dalyvaujant pagalbos teikime šeimoms, esančioms krizinėje situacijoje. Artimųjų motyvavimas bei įgalinimas teikti pagalbą šalia esančiajam gali tapti esminiu pokyčiu socialiniame darbe (Rimkus ir Žemgulienė, 2013). Informantai pažymi, kad be artimųjų palaikymo šeimoms sunku patikėti savo stiprybėmis bei galimybėmis įveikti sunkumus. Socialinių darbuotojų nuomone, šeimai pagalbą galėtų teikti ir bendruomenės nariai, nes tik jie geriausiai supranta šalia gyvenančių žmonių problemas bei turi galimybes panaudoti turimus resursus problemų įveikai.

Apibendrinant socialinių darbuotojų, teikiančių socialines paslaugas bendruomenėje patirtis, galima teigti, kad prie problemų sprendimo bendruomenėje prisidėti turėtų šeimų, kurioms reikalinga socialinė pagalba, artimieji, kaimynai, giminės, bendruomenės nariai, nes tik šie asmenys geriausiai supranta, kokios problemos slegia šeimą. Be kita ko, turėtų būti organizuojamas prevencinės pagalbos šeimai teikimas, nes tik tokiu būdu būtų galima išgelbėti šeimą, o ypač užtikrinti vaikų gerovę.

IŠVADOS

1. Deinstitutionalizacija – tai procesas, kurio metu institucijoje gyvenančių vaikų globa keičiama į alternatyvias globos formas bendruomenėje, užtikrinant vaiko gerovę bei prigimtines teises augti šeimos aplinkoje. Laipsniškas perėjimas prie bendruomeninių paslaugų sietinas su socialinių paslaugų plėtote globėjams, tėvams, bei šeimoms, auginančioms vaikus. Sukoordinavus socialinių paslaugų sistemą, kuri atliėtų kiekvieno bendruomenėje augančio vaiko ir jo biologinės ar globėjų šeimos poreikius, tikimasi, kad sumažės stacionarios pagalbos poreikis. Vaikų globos pertvarka reglamentuojama Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams veiksmų planu (2014), kuris numatytas įgyvendinti tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygmeniu. Įgyvendinant globos namų pertvarką taip pat remiamasi Neįgalių vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgalių asmenų socialinės globos namų deinstitutionalizacijos strateginėmis gairėmis (2012). Naujai patvirtinti teisiniai dokumentai sudarė sąlygas institucijoje gyvenantiems vaikams patekti į šeimos aplinką pas globėjus, tačiau esami globos rodikliai byloja, kad numatyti pertvarkos tikslai yra sunkiai įgyvendinami arba vyksta labai lėtai.
2. Vykdamas vaikų globos namų pertvarką, siekiama panaudoti bendruomenių žmogiškuosius, finansinius išteklius bei turimą infrastruktūrą pagalbos teikimui institucijose gyvenantiems vaikams. Mažinant institucijose gyvenančių vaikų skaičių, plėtojamos alternatyvios globos formos bendruomenėse. Viena iš alternatyvų institucinei globai yra bendruomeniniai vaikų globos namai, kuriuose apgyvendinami ne daugiau 8 vaikų, kurių ugdymu rūpinasi socialiniai darbuotojai. Gyvenant bendruomenėje, užtikrinamos sąlygos augti šeimos aplinkoje, tačiau prioritetas teikiamas globai šeimoje bei šeimynoje. Globėjų paiešką, mokymus ir atranką atlieka atestuoti socialiniai darbuotojai. Šeimai, kuri prisiima atsakomybę už globojamą vaiką, tenka vykdyti tėvų vaidmenį, rūpintis vaikų sveikata, ugdymu, paruošti savarankiškam gyvenimui. Bendruomenių socialiniams darbuotojams atitenka rūpestis suteikti pagalbą tėvams, kurių vaikai paimami į globą arba gresia vaikų atėmimas iš šeimos. Kai kuriose savivaldybėse kuriami bendruomeniniai šeimų namai, kuriuose sudaromos galimybės šeimoms pasinaudoti teikiamomis kompleksinėmis paslaugomis, kuriomis siekiama didinti šeimų motyvaciją bei gebėjimus pačioms rūpintis biologiniais vaikais bei savarankiškai spręsti susidariusias problemas.
3. GIMK specialistai, dalyvavę tyrime, socialinių paslaugų teikimo pokyčius sieja su šalyje vykdoma vaikų globos reforma. Esminiai pokyčiai sietini su vaikų globos namų persiorganizavimu, bendruomenių įtraukimu į pagalbos teikimą tėvų globos netekusiems

vaikams bei socialinių paslaugų plėtra globėjams. Nors vykdomos pertvarkos metu jau yra pagerinamos gyvenimo sąlygos institucijose gyvenantiems vaikams, tačiau specialistai nuogaustauja, kad ateityje gali nebepritraukti globėjų, dėl nepakankami išplėtotų socialinių paslaugų globėjams bei švietėjiškos informacijos stokos apie globą bendruomenėse. Siekiant paskatinti šeimas globoti vaikus, siūloma gerinti teikiamų socialinių paslaugų kokybę globėjų šeimoms, tobulinti paslaugų prieinamumą kaimiškose vietovėse bei ieškoti būdų, kaip pastiprinti bendruomenes, kad gyventojai įgytų sąmoningumą apie globą bei gebėtų prisiimti atsakomybę už be tėvų globos likusius vaikus.

Socialiniai darbuotojai, teikiantys socialines paslaugas bendruomenėje, tyrime atskleidė, kad šiuo metu vietos bendruomenėse siūlomas įvairus spektras socialinių paslaugų vaikams ir tėvams, turintiems įvairių problemų, todėl jų įvertinimas bei sukoordinavimas turi didelės reikšmės vaikų gyvenimo kokybės gerinimui. Itin reikšmingos paslaugų prieinamumui yra teikiamos pavėžėjimo bei vaikų priežiūros paslaugos tėvams, tačiau atliktas tyrimas parodė, kad šiuo metu socialinių paslaugų sektorius dar nepakankami išvystytas ar neužtikrinamas šių paslaugų prieinamumas daugeliui šeimų, ypač kaimiškose vietovėse. Daug emocijų ir diskusijų kelia bendruomenių pasirengimas institucionalizmo stabdymui. Tyrimu atskleista, kad bendruomenės nariai stokoja informacijos apie vykdomą pertvarką, tikslus ir naudą. Siekiant vaikų gerovės, būtina tobulinti socialinių paslaugų kokybę, prieinamumą, teikti kompleksines paslaugas kaimiškose vietovėse, taip pat užtikrinti reikiamą darbuotojų skaičių seniūnijose.

REKOMENDACIJOS

Savivaldybėms:

- Teikti finansavimą seniūnijoms, kompleksinių paslaugų plėtojimui šeimoms, globėjams bei vaikams bendruomenėse;
- Rengiant metinius socialinių paslaugų teikimo planus, įtraukti pavėžėjimo bei vaiko priežiūros paslaugas, prisidedančias prie socialinių paslaugų pasiekiamumo;
- Organizuoti susitikimus su bendruomenių nariais, kurių metu būtų teikiama informacija apie vykdomos globos namų pertvarkos eigą, tikslus bei naudą.

Seniūnijoms:

- Seniūnijose yra pakankamai apleistų vietų, nenaudojamų patalpų, mokyklų, kurias galima panaudoti socialinių paslaugų teikimui pastovioje vietoje. Rekomenduojama atrasti lėšų šių patalpų renovacijai bei skirti patalpas socialinių paslaugų teikimui.

Tyrėjams:

- Ištirti socialinių paslaugų teikimo globėjams, tėvams ir vaikams efektyvumą, vykdomos vaikų globos namų pertvarkos metu.

LITERATŪRA

1. Aleksandravičius, A., ir Žukovskis, J. (2011). Kaimo bendruomenių raida ir jų veiklos tikslai: siekiant darnumo visuomenėje. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, 1 (25).
2. Annual Report and Financial Statement (2015). Lumos Foundation. Prieiga per internetą: https://lumos.contentfiles.net/media/documents/document/2017/02/Lumos_Annual_Report_2015-16.pdf
3. Aperavičienė, G. (2009). *Socialinis darbas su socialinės rizikos šeimomis: metodinis leidinys/Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba*. Vilnius: Kronta.
4. Bitinas, B., ir Kazlauskaitė, A. (2009). Inovacijų taikymas edukologijos moksle: kokybinių tyrimų duomenų vizualizacijos programos „kokybis“ paskirtis ir galimybės. *Mokytojų ugdymas*, 13 (2), 154–161.
5. Bitinas, B., ir Rupšienė, R., ir Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Socialinių mokslų kolegija: Klaipėda.
6. Bowlby, J. (1989). Attachment and loss: Vol. 1. Attachment. –New York: Basic Books.
7. Bubnys, R., ir Jasevičienė, Z. (2013). Globos namuose gyvenančių paauglių patiriamų problemų sąsajos su ateities perspektyvomis. *Profesinės studijos: teorija ir praktika*, 11, 33-37.
8. Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community-based Care, (2012). Confederation of Family Organisations in the European Union. Prieiga per internetą: <http://www.deinstitutionalisationguide.eu/wpcontent/uploads/2016/04/GUIDELINES-Final-English.pdf>
9. Čepienė, A. (2011). Kaimo bendruomenės narių socialinio dalyvavimo teorinės išvalgos. *Profesinės studijos: teorija ir praktika*, 8,124-130.
10. Čepukienė, V., ir Pakrošnis, R. (2008). Vaikų globos namuose gyvenančių paauglių psichologinio ir socialinio funkcionavimo sunkumus lemiantys veiksniai: asmenybės savybių ir gyvenimo globos namuose ypatumų sąveika. *Specialusis ugdymas*, 2 (19), 31-44.
11. Deinstitutionalisation of children in bulgaria – how far and where to? United Nations Children’s Fund (UNICEF). Prieiga per internetą: https://www.unicef.bg/assets/PDFs/De_I_Review_Report_EN_small_size.pdf.
12. Dirgėlienė, I. (2010). Edukaciniai aspektai socialiniame darbe: bendruomeninio įgalinimo patirtis. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 25, 172-180.
13. Dunajėvas, E. (2011). Asmeninių socialinių paslaugų deinstitutionalizacija pokomunistinėje Lietuvoje. *Socialinė politika*, 6, 43-65.

14. Empowering people, driving change. Social innovations in European union. European Commission, (2011). Luxembourg: Publications Office of the European Union.
15. ES fondų investicijos 2014-2020 m. Socialinių paslaugų infrastruktūros plėtra Nr. 08.1.1-CPVA-R-407, http://www.esinvesticijos.lt/lt/patvirtintos_priemones/socialiniu-paslaugu-infrastrukturos-pletra
16. ES fondų investicijos 2014-2020 m. Kompleksinės paslaugos šeimai Nr. 08.4.1-ESFA-V-416, http://www.esinvesticijos.lt/lt/patvirtintos_priemones/kompleksines-paslaugos-seimai
17. Eskytė, I. (2008). Socialinio dalyvavimo plėtotė vaikų dienos centruose. Socialinis darbas. *Patirtis ir metodai*, 2 (2), 143-165.
18. Gaižauskaitė, I., ir Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: Registrų centras.
19. Genienė, R., ir Šumskienė, E. (2016). Stacionarios globos pertvarka Lietuvoje institucionalizmo teorijos požiūriu. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 12, 74-89.
20. Giedrimas, Z., ir kt. (2013). *Vaikas, gimęs mūsų širdyse: atmintinė vaiko globėjams ir įtėviams*. Vilnius: VšĮ „Pagalbos tėvams iniciatyva“.
21. Globėjų (rūpintojų) ir įtėvių paieška, rengimas, atranka ir pagalbos jiems paslaugų teikimas 2015 m. GIMK ataskaita 2015 m. Valstybės vaiko teisių ir apsaugos tarnyba. Prieiga per internetą: http://www.vaikoteises.lt/lt/globeju_iteviu_mokymas/ataskaitos/
22. Gudžinskienė, V., ir Navaitis, G. (2016). Įvaikinimas: deinstitutionalizacija – palankių sąlygų vaikui augti šeimoje prielaidų sudarymas. *Socialinis darbas*, 14 (2), 134-147.
23. Gudžinskienė, V., ir Raudeliūnaitė, R., ir Uscila, R. (2017). Socialinių darbuotojų patirtys rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose. *Pedagogika*, 1, 158-174.
24. Guogis, A., ir Gudelis, D. (2005). Socialinių paslaugų sektoriaus plėtros galimybės Lietuvoje. *Viešasis administravimas*, 12, 77-85.
25. Gvaldaitė, L. (2004). Savivalbos grupių veiklos aspektai: Italijos patirtis. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 13, 127-138.
26. Gvaldaitė, L. (2017). Priėmimas globojant vaiką: patirtis, kurianti naują kultūrą. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 14, 48-63.
27. Gvaldaitė, L., ir Šimkonytė, S. (2016). Vaikų globos namų deinstitutionalizacija Lietuvoje: ar „vežimas“ judės į priekį? *Socialinė politika*, 12, 55-73.
28. Hungary -List of issues submissions prepared by the Child Rights NGO Coalition, (2017). United Nations Children’s Fund (Unicef).
29. Ivanauskaitė, F., ir Kliknaitė, J. (2008). Savanoriška vaiko globa: edukacinės vertės nustatymas. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 4 (20), 151-157.

30. Ivanauskienė, V. (2012). Tapimas socialinės rizikos šeima: moters patirtis. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 10 (2), 83-97.
31. Jančaitytė, R. (2011). Šeimos politikos formavimas Lietuvoje (daktaro disertacija). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
32. Jankauskienė, A., ir Ališauskas, K. (2008). Kaimo bendruomenių plėtra Plungės rajone. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 1 (17), 158-165.
33. Johnson, K. (1998). Deinstitutionalisation: The management of rights. *Disability & Society*, 13 (3), 375–387.
34. Juodaitytė, A., ir Savickis, A. (2013). Hermeneutikos metodo taikymas šiuolaikiniame edukologijos moksle. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 30, 24-33.
35. Kairienė, B. (2005). Vaikų, patyrusių smurtą šeimoje, globos problemos. *Socialinis darbas*, 4, 70-77.
36. Kairienė, B., ir Žiemienė, R. (2007). Vaiko teisių įgyvendinimo ypatumai šeimoje. *Socialinis darbas*, 6(2), 43-50.
37. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas. Šiauliai: Lucilijus.
38. Kocai, E. (2016). *Jaunų benamių ryšiai su šeima. Lietuvos gyventojų grupių socialinė kaita*. Lietuvos socialinių tyrimų centras. Vilnius: UAB „Vaibra“.
39. Kognikovaitė, G. (2014). *Socialinio darbo su šeima ypatumai. Kompetencijos socialiniame ugdyme: kaitos brėžtis*. Vilnius: UAB „Sleep Group. It“.
40. Kvieskienė, G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius: VPU.
41. Kvieskienė, G. (2005). *Pozityvioji socializacija*. Monografija. Vilnius: VPU.
42. Kvieskienė, G., ir Bardauskienė, D. (2014). Į bendruomenę orientuota tvari plėtra. *Socialinis ugdymas*, 3, 6–22.
43. Kvieskienė, G., ir Kvieska, V. (2012). *Socialinės partnerystės įtaka inovacijoms*. Monografija. Vilnius: UAB „Petro ofsetas“.
44. Legkauskas, V. (2008). *Socialinė psichologija*. Vilnius: VAGA.
45. Legrand, J. C. (2015). Child care system reforms in Eastern and Central Europe and Central Asia: Why there is a need to focus on children below three years. *Copyright Irish Journal of Applied Social Studies*, 15(2), 3-11.
46. Leliūgienė, I. (2003). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
47. Leliūgienė, I., ir Sadauskas, J. (2011). Bendruomenės sampratos traktuotės ir tipologija. *Socialinių mokslų studijos*, 3(4), 1281–1297.
48. Leonavičius, V., ir Ozolinčiūtė, E. (2008). Socialinės kaimo bendruomenės formavimosi prielaidos sovietinio laikotarpio Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, 2, 19–30.

49. Lietuvos gyventojų požiūris į institucinės globos pertvarką. Sociologinis tyrimas, 2016. 2014-2020 m. Europos sąjungos fondų investicijų veiksmų programa. Prieiga per internetą: http://vaikoteises.lt/media/file/globos%20pertvarka2/2_tyrimas_apie_gyventoju_poziuri.pdf
50. Lietuvos Respublikos 2014 – 2020 metų Europos sąjungos fondų investicijų veiksmų programa, (2014). Prieiga per internetą: http://www.esinvesticijos.lt/uploads/documents/docs/160_61751e80960605f6c8c1a2545e5c1449.pdf
51. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Valstybės žinios, 2000. Nr.: 74-2262.
52. Lietuvos Respublikos Išmokų vaikams įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994. Nr. 89-1706.
53. Lietuvos Respublikos nutarimas „Dėl įvaikinimo apskaitos Lietuvos respublikoje tvarkos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2002. Nr.: 90-3856.
54. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2003. Nr.: 52-2316.
55. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl valstybės pažangos strategijos „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2012. Nr.: 61-3050.
56. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministras įsakymas „Dėl kompleksiskai teikiamų paslaugų šeimai 2016–2020 m. veiksmų plano patvirtinimo“. *TAR*, 2016. Nr.: 4549.
57. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymo Nr. a1-92 „dėl socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų kvalifikacinių reikalavimų, socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų profesinės kvalifikacijos kėlimo tvarkos bei socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašų patvirtinimo“ pakeitimo. *TAR*, 2015. Nr. 2177.
58. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2002. Nr.: 68-2798.
59. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2006. Nr.: 43-1570.
60. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų plano patvirtinimo“. *TAR*, 2014. Nr.: 1624.
61. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2004. Nr.: 9-254.

62. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl neįgalių vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgalių asmenų socialinės globos namų deinstitutionalizacijos strateginių gairių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2012. Nr. 135-6912.
63. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl socialinės įtraukties didinimo 2014-2020 m. veiksmų plano patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2013. Nr.: A1-588.
64. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro, Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro, Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministro įsakymas „Dėl bendro darbo su šeimomis tvarkos aprašo patvirtinimo“. *TAR*, 2016. Nr.: 20771.
65. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2006. Nr.: 17-589.
66. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996. Nr.: 104-2367.
67. Lietuvos Respublikos šeimynų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2010. Nr.: 25-1176.
68. Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1998. Nr.: VIII-674.
69. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996. Nr.: 33, Publ. Nr.: 807.
70. Lietuvos respublikos vyriausybės nutarimas „Dėl vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2002 m. Nr.: 35-1275.
71. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „Dėl našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų rėmimo ir integravimo į visuomenę 2005–2008 metų programos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2004. Nr.: 152-5546.
72. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „Dėl vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007-2012 metų plano patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2007. Nr.: 118.
73. Lietuvos socialinis žemėlapis. Demografiniai rodikliai. Prieiga per internetą: <http://www.socialiniszemelapis.lt/index.php?1262538155>.
74. Liobikienė, T. N. (2008). Sisteminė pozityvios tėvystės raiškos ir ugdymo perspektyva. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, (2), 107-123.
75. Liobikienė, T. N., ir Radvilienė, K. (2009). Įvaikintųjų tėvų socialinės paramos poreikis. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, (2), 125–142.
76. Marcinkevičiūtė, L., ir Petrauskienė, R. (2007). Socialinių paslaugų teikimo tobulinimo aktualijos kaimiškose seniūnijose. *Viešoji politika ir administravimas*, 21, 28-37.
77. Misiūnienė, G., ir Sadauskas, J. (2015). Socialinių darbuotojų kompetencijos veikti kaimo bendruomenėje apibrėžtis. *Socialinis ugdymas*, 1, 99-117.

78. Norvegijos patirties nestacionarių socialinių paslaugų srityje adaptavimo, perkėlimo ir įdiegimo Lietuvoje galimybių studija, (2010). Prieiga per internetą: http://www.lsa.lt/failai/spprojektas/SP_GS_NorvegijosPatirtis.pdf
79. Opening doors for Europes children, (2016). Prieiga per internetą: <http://www.openingdoors.eu/where-the-campaign-operates/bulgaria/>
80. Pejakovič, L., and Zajič, G. (2014). Deinstitutionalization of residential institutions of social protection in Serbia. Belgrade: Republic Institute for Social Protection.
81. Pierson, J. (2008). Going Local Working in Communities and neighbourhoods. New York, Routledge.
82. Pilipavičienė, E. (2006). Socialinių paslaugų teikimo organizavimas. Prieiga per internetą: http://www.lzuu.lt/jaunasis_mokslininkas/smk_2006/kaimo_pletra/Pilipaviciene%20Edita.pdf
83. Poviliūnas, A. (2014). *Investicijos į vaikus: padėkime išsivaduoti iš nepalankios socialinės padėties*. Nacionalinių strategijų tyrimas. Vilniaus universitetas.
84. Pūras, D. (2013). Institucinė globa - vaikų iki 3 m. teisių pažeidimas. Unated Nations Human Rights Office of the Hight Commissionier. Prieiga per internetą: https://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20dokai/LT_D.Puras_Children%20under%203.pdf
85. Raudeliūnaitė, R., ir Urbikaitė, J. (2011). Vaikų globos šeimose ypatumai. *Socialinis darbas* 10 (1), 27-35.
86. Rimkus, V. (2016). Socialinės pagalbos poreikis šeimoje globojamam vaikui ir jo globėjui: globėjo požiūrio analizė. *Tiltai*, 1, 105-131.
87. Rimkus, V., ir Žemgulienė, S. (2013). Socialinės rizikos šeimų socialinio tinklo ir jo teikiamo socialinio palaikymo aspektai. *Tiltai*, 1, 169-182.
88. Sagatys, G. (2006). *Vaiko teisė į šeimos ryšius*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
89. Samašonok, K. (2009). *Globos namuose gyvenančių paauglių adaptyvaus elgesio ugdymas(sis)* (daktaro disertacija). Socialiniai mokslai, edukologija. Šiaulių universitetas.
90. Smirnovaitė, K. (2015). Socialinės inovacijos bendruomenėje. *Socialinis ugdymas/ Sumanioji edukacija*, 2, 79–86.
91. Snieškienė, D., ir Bumblauskaitė, K. (2005). Globos įstaigoje augančių jaunuolių pasiruošimas savarankiškam gyvenimui. *Specialusis ugdymas*, 2(13), 111-122.
92. Socialinė parama šeimoms ir vaikams. Lietuvos Respublikos socialinė apsaugos ir darbo ministerija. Žiūrėta 2017-04-21. Prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt/lt/seima-ir-vaikai/soc-parama-seimoms-vaikams/tevu-globos-netekusiems-vaikams.html>.

93. Socialinė parama šeimoms ir vaikams. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt/lt/seima-ir-vaikai/soc-parama-seimoms-vaikams/tevu-globos-netekusiems-vaikams.html>.
94. *Socialinio bendradarbiavimo modelis*, (2009). Kaunas: VšĮ Šeimos Santykių Institutas.
95. Stražinskaitė, D., ir Ilgūnienė-Martinėlienė, R. (2014). Lietuvos šeimynų bendradarbiavimo sritys ir galimybės. *Socialinis ugdymas*, 3, 60-73.
96. Stražinskaitė, D., ir Kvieskienė, G. (2015). Lietuvos ir Vengrijos vaikų globos sistemų palyginimas. *Socialinis ugdymas*, 1, 39-53.
97. Šivickytė, A., ir Žydžiūnaitė, V. (2008). Laikinių globėjų patirtys bendraujant su globojamo vaiko tėvais. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 2, 109-139.
98. Šumskienė, E. (2014). Psichikos sveikatos priežiūros deinstitutionalizacija Lietuvoje: minimalūs pokyčiai „maksimalistinėse“1 organizacijose. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 8, 89-99.
99. Švedaitė-Sakalauskė, B., ir Eidukevičiūtė, D. (2015). Socialinis darbas su jaunimu gatvėje – pirmoji patirtis Lietuvoje. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 11, 37-53.
100. Terziev, V., and Arabska, E. (2016). Process of deinstitutionalization of children at risk in Bulgaria. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 233, 287 – 291.
101. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras.
102. Tirella, L. G., Chan, W., Cermak, S. A., Litvinova, A., Salas, K. C. and Miller, L. C. (2007). Time use in Russian baby homes. *Child: Care, Health, and Development*, 34, 77–86.
103. Vaicekauskienė, V. (2003). Neįgalių vaikų ugdytojų požiūris į bendradarbiavimą. *Socialinis darbas*, 1(3), 57-71.
104. Vaiko gerovės plėtros 2013–2020 metų strategija. Vilniaus miesto savivaldybės tarybos 2013 m. gegužės 15 d. sprendimas Nr. 1-1225. Prieiga per internetą: <https://www.vilnius.lt/vaktai2011/Defaultlite.aspx?Id=3&DocId=30224601>
105. Vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995. Nr.: 60-1501.
106. Valackienė, A. ir Žalnieriūnienė, E. (2015). Bendruomenės dalyvavimas savivaldos procesuose: vietos bendruomenės atvejo analizė. *Tiltai*, 2, 21-38.
107. Valstybės Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus įsakymas "Dėl globėjų (rūpintojų) ir įtėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugų teikimo rekomendacijų patvirtinimo". *Valstybės žinios*, 2011. Nr.: 82-4024.

108. Valstybinė audito ataskaita (2014). Ar vaikų globos sistema atitinka globojamo vaiko geriausius interesus? Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.
109. Vareikytė, A. (2001). Socialinių paslaugų programos: šiandiena ir ateities perspektyva. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 1, 85-94.
110. Vitkauskas, K. (2010). Vaiko globos organizavimo principų įgyvendinimas Lietuvoje. *Viešoji politika ir administravimas*, 31, 133-146.
111. Vosylienė, E. (2009). *Socioedukacinis darbas su vaiku*. Vilnius: Baltos lankos.
112. VTA ataskaita. <http://vitrinos.spis.lt:8080/vtas.html>
113. Zbarauskaitė, A. (2010). *Prierašumas: iššūkiai ir galimybės globojant vaiką ir paauglį*. Vilniaus universitetas. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.
114. Žalimienė, L. (2003). Vaikų globos organizavimas: savivaldybių ir apskričių funkcijos bei bendradarbiavimas. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 2, 74-81.
115. Žalimienė, L. ir Lazutka R. (2009). Socialinės globos paslaugos Lietuvoje: nuo hierarchinio prie mišrios globos ekonomikos modelio. *Pinigų studijos. Ekonomikos teorija ir praktika*, 2, 22-36.
116. Žydžiūnaitė, V. (2005). *Komandinio darbo kompetencijos ir jų tyrimo metodologija slaugytojų veiklos požiūriu: monografija*. Kaunas: Judex.
117. Žydžiūnaitė, V. (2011). *Baigiamojo darbo rengimo metodologija*. Klaipėdos valstybinė kolegija.
118. Žukauskienė, R. ir Leiputė, O. (2002). Vaikų ir jaunimo globos namų auklėtinių ir vaikų, gyvenančių su abiem tėvais, emocinių ir elgesio problemų ypatumai. *Socialinis darbas*, 2 (2), 106-115.

SANTRAUKA

Baigiamojo darbo pavadinimas - Socialinių paslaugų bendruomenėje teikimo pokyčiai, vykstant vaikų globos namų pertvarką.

Pastaruoju metu šalyje vykdoma globos namų pertvarka meta didelius iššūkius institucinei sistemai. Eliminuoiant globos įstaigas iš vaiko globos sistemos, palaiapsniui pereinama prie alternatyvių globos formų bendruomenėje, kuomet tėvų globos netekusiais vaikais rūpinasi globėjai. Vykdomos pertvarkos metu taip pat numatyta teikti prevencines bei intervencines socialines paslaugas vaikams ir jų šeimoms bei pastiprinančias socialines paslaugas globėjams.

Tyrimo tikslas – ištirti socialinių paslaugų bendruomenėje teikimo pokyčius, vykstant vaikų globos namų pertvarką.

Tyrimo objektas – socialinių paslaugų bendruomenėje teikimo pokyčiai, vykstant vaikų globos namų pertvarką.

Darbo uždaviniai:

1. Apibūdinti deinstitutionalizacijos sampratą ir jos teisinį reglamentavimą.
2. Išanalizuoti socialinių paslaugų bendruomenėje teikimo specifiką.
3. Ištirti socialinių paslaugų bendruomenėje teikimo pokyčius, vykstant vaikų globos namų pertvarką.

Darbo struktūra: įvadas, sąvokų žodynas, teorinė ir tiriamoji darbo dalys: pirmoje darbo dalyje pateikiama deinstitutionalizacijos samprata ir jos teisinis reglamentavimas. Antroje dalyje analizuojami socialinių paslaugų bendruomenėje teikimo ypatumai bendruomenėse. Trečioje dalyje pateikiami socialinių paslaugų teikimo pokyčiai vykdomos pertvarkos metu, gauti tyrimo rezultatai. Išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis, 2 priedai.

Tyrimo rezultatai leido padaryti šias pagrindines išvadas: suaktualizavus vaikų globos namų pertvarkymo temą, bendruomenėse pastebima tiek pozityvių, tiek negatyvių pokyčių. Pasikeitus visuomenės požiūriui į globą, vaikams sudaromos sąlygos augti globėjų šeimose. Taip pat esminių pokyčių tikimasi sulaukti pastiprinant šeimas, auginančias vaikus. Šiuo metu vietos bendruomenėse siūlomas įvairus spektras socialinių paslaugų vaikams, tėvams bei globėjams, turintiems įvairių problemų, todėl jų įvertinimas bei sukoordinavimas turi didelės reikšmės vaikų gyvenimo kokybės gerinimui. Pastebima, kad bendruomenėse socialinių paslaugų sektorius dar nepakankami išvystytas ar neužtikrinamas šių paslaugų prieinamumas daugeliui šeimų, ypač kaimiškose vietovėse.

Reikšmingi žodžiai: socialinės paslaugos, bendruomenė, pertvarka, pokyčiai.

SUMMARY

The title of the thesis – the provision of social services in the community during the process of transformation of care homes. This time the transformation of care homes, being carried out in the country, deeply challenges the institutional system. Eliminating care institutions from a child care system and gradually moving to alternative forms of custody in the community, where carers take care of children, who are deprived of parental care. During the ongoing restructuring, the provision of preventive and interventional social services for children and their families, as well as for the enhancement of social services for carers is foreseen.

The aim of the research – to study the changes of the provision of social services in the community during the process of transformation of care homes.

The object of the research– the changes of the provision of social services in the community during the process of transformation of care homes.

The tasks of the thesis:

1. To describe the concept of deinstitutionalisation and its legal regulation.
2. To analyze the specificity of provision of social services in the community.
3. To investigate changes in the provision of social services in the community during the transformation of children's care homes.

The structure of the work: introduction, vocabulary of the concepts, theoretical and the research parts of the work: the concept of deinstitutionalisation and its legal regulation is presented in the first part. The peculiarities of providing social services in the community are analysed in the second part. The changes in the provision of social services, carried out during the transformation, the results of the research obtained are presented in the third part, conclusions, recommendations, references, summaries in Lithuanian and English, and 2 appendixes.

The results of the research made it possible to draw the following main conclusions: after updating the topic of the transformation of children's care homes, both positive changes and negative changes are noticed in the communities. The change in the public's view of custody gives children the opportunity to grow in the carers' families. Also, substantial changes are expected to be achieved by reinforcing families that raise children. Currently, local communities offer a wide range of social services for children, parents and carers who have various problems, so their assessment and coordination is of great importance for improving the quality of life of children. It is noticeable that the social services sector in the communities is not yet sufficiently developed or the access to these services for many families, especially in rural areas, is not properly ensured.

Key words: social services, community, transformation, change.

PRIEDAI

Interviu gairių klausimynas globėjų ir įtėvių rengimo ir konsultavimo specialistams

Interviu dalis	Interviu klausimai
Duomenys apie informantą	Koks Jūsų darbo stažas socialinėje veikloje?
Specialistų vaidmuo organizuojant vaiko globą	Jūsų nuomone, kaip keičiasi vaiko globos situacija, vykdant vaikų globos namų pertvarką? Kokius pozityvius pokyčius matote? Kokių alternatyvių globos formų trūksta bendruomenėje? Kokie sunkumai kyla rengiant globėjus? Ką reikėtų keisti ar gerinti organizuojant vaiko globą šeimose?
Socialinių paslaugų teikimo galimybės globėjams	Kaip manote, kas užtikrintų sėkmingą vaiko globą globėjų šeimose? Kas labiau paskatintų imti globoti vaikus? Kaip manote, su kokiais sunkumais susiduria globėjų šeimos? Kas jiems padeda juos įveikti? Kas galėtų padėti? Kokios paramos tikisi globėjai? O kokią paramą gauna? Kokios socialinės paslaugos yra prieinamos šeimoms, globojančioms vaikus, vietas bendruomenėje? Ką reikėtų tobulinti socialinių paslaugų teikime šeimoms, globojančioms vaikus? Kas turi pasikeisti, kad globa taptų prioritetu?

Interviu gairių klausimynas socialiniams darbuotojams, teikiantiems socialines paslaugas bendruomenėje

Interviu dalis	Interviu pagrindinis klausimas
Duomenys apie informantą	Koks Jūsų darbo stažas socialinėje veikloje?
Bendruomenės rengimas ir bendradarbiavimas	Kaip Jūs rengiate bendruomenę pokyčiams? Kokią bendruomenę rengiate? Kas ta bendruomenė? Kaip bendradarbiaujate su bendruomene? Kur vyksta susitikimai su bendruomene? Kokie klausimai kyla apie globos namų pertvarką susitikimuose? Ką aptariate? Kokius teigiamus pokyčius bendruomenėje pastebite vaikų globos kontekste?
Socialinių paslaugų bendruomenėje teikimo galimybės	Kokios socialinės paslaugos yra teikiamos šeimoms/globėjams jūsų bendruomenėje? Kokias paslaugas yra tikslinga plėtoti? Kur, Jūsų manymu, turėtų būti teikiamos socialinės paslaugos, kad būtų prieinamos visiems (tėvams, vaikams, globėjams, įtėviams)? Kaip bendruomenės nariai galėtų prisidėti prie bendruomenės socialinių problemų sprendimo?
Kylantys sunkumai ir jų įveika, įgyvendinant vaikų globos sistemos reformą	Kokie, Jūsų manymu, esminiai trukdžiai kyla plėtojant socialines paslaugas bendruomenėje? Kaip įveikiate sunkumus? Kas padeda juos įveikti? Kas dar galėtų prisidėti prie iššūkių įveikos bendruomenėje?